



İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AYDIN İNSAN ve TOPLUM DERGİSİ

Yıl **9** Sayı **1** - Haziran **2023**
Year **9** Issue **1** - June **2023**

İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Aydın İnsan ve Toplum Dergisi

ISSN: 2149-7206
E-ISSN: 2667-4289

İmtiyaz Sahibi

Doç. Dr. Mustafa AYDIN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Yazı İşleri Müdürü

Zeynep AKYAR

Editörler

Prof. Dr. Hacı DURAN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Doç. Dr. Şahide Güliz KOLBURAN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Editör Yardımcısı

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur ŞENGÜL (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Arş. Gör. Ayten Nur CERRAH (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Yayın Periyodu

Yılda iki sayı: Aralık & Haziran

Dil

Türkçe - İngilizce

<http://aydininsanvetoplum.aydin.edu.tr/tr/editorler-kurulu/>

Akademik Çalışmalar Koordinasyon Ofisi

İdari Koordinatör

Selin YILMAZ

Grafik Tasarım

Başak GÜNDÜZ

Türkçe Redaksiyon

Süheyla AĞAN

İngilizce Redaksiyon

Neslihan İSKENDER

Yazışma Adresi

Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38 Sefaköy, 34295

Küçükçekmece/İstanbul

Tel: 0212 4441428 - 20402

Fax: 0212 425 57 97

Web: www.aydin.edu.tr

E-mail: aitdergi@aydin.edu.tr

Baskı/Printed by

Levent Baskı Merkezi

Sertifika No: 35983

Emniyetevler Mahallesi Yeniçeri Sokak No:6/A
4.Levent / İstanbul, Türkiye

Tel: 0212 270 80 70

E-mail: info@leventbaskimerkezi.com

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Hacı DURAN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Doç. Dr. Şahide Güliz KOLBURAN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur ŞENGÜL (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Prof. Dr. Ömer SAY (İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Sosyoloji Bölümü)

Prof. Dr. Abdullah TAŞKESEN (Bitlis Eren Üniversitesi)

Prof. Dr. Kadir CANATAN (İstanbul Zaim Üniversitesi)

Prof. Dr. Talip KÜÇÜKCAN (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Nacer Eddine DJABER (Université de Biskra/Algerie)

Prof. Dr. Ahmet SABIHA (American College Of Dubai/Uneted Arab Emirates)

Dr. Manal Finjan ALAK (Dijlah University/Irak)

Arş. Gör. Ayten Nur CERRAH (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Bilimsel Danışma Kurulu

- Prof. Dr. Ahmet Korkut TUNA**, *İstanbul Ticaret Üniversitesi*
Prof. Dr. Cebrail KISA, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Prof. Dr. Ertan EĞRİBEL, *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. İbrahim Hakkı AYDIN, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Prof. Dr. İlhan ŞAHİN, *İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi*
Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi*
Prof. Dr. Ömer ÖZYILMAZ, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Prof. Dr. Rahime Nükhet ÇIKRIKÇI, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Prof. Dr. Salih GÜNEY, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Prof. Dr. Şuayip KARAKAŞ, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Prof. Dr. Uğur TEKİN, *İstanbul Kent Üniversitesi*
Doç. Dr. Ahmet AKIN, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*
Prof. Dr. Neylan ZİYALAR, *İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa - Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü*
Doç. Dr. Ayhan ERBAY, *Haliç Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Elif Özge ERBAY, *İstanbul Kültür Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Ayça Ferda KANSU, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Doç. Dr. Ufuk ÖZCAN, *İstanbul Üniversitesi*
Doç. Dr. Alev DURAN, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Elvin YILDIRIM, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Engin EKER, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Doç. Dr. Gökçen ÇATLI, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Hakan İŞÖZEN, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Doç. Dr. M. Hakan ÖZÇELİK, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Meltem NARTER, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Naim BABÜROĞLU, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Vildan GÜLPINAR DEMİRCİ, *Aksaray Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Cem DÜZEN, *Namık Kemal Üniversitesi*
Prof. Dr. Erdinç ÖZTÜRK, *İstanbul Cerrahpaşa – Adli Tıp Enstitüsü*
Doç. Dr. Neylan Ziyalar, *İstanbul Cerrahpaşa – Adli Tıp Enstitüsü*
Prof. Dr. Mahmut Aslan, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Kayhan BAYRAM, *Şırnak Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Serdar GÜRÇAY, *İstanbul Kültür Üniversitesi*
Doç. Dr. Zeynep SET, *Namık Kemal Üniversitesi*

İçindekiler - Contents

Araştırma

- Sosyal Kontrol ve Din: Dinin Dindar Bireyler Üzerindeki Kontrol Gücü**
Social Control and Religion: The Control Power of Religion on Religious Individuals
Dr. Elnur AZİMLİ Prof. Dr. Ali COŞKUN 1
- Global Gender Gap Report 2022: Türkiye, Letonya ve İzlanda'da Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Üzerine Değerlendirme**
Global Gender Gap Report 2022: An Assessment on Gender Inequality of Women In Turkey, Latvia and Iceland
Salih TUTAR, Muhammed KALAYCI 18
- Hannah Arendt Felsefesinde Kötülük Düşüncesi**
Evil Thought in the Philosophy of Hannah Arendt
Mehmet Fatih TEKİN 46
- Borderline Kişilik Bozukluğunun "Masumiyet"i ve "Kader"i: Bir Film Analizi**
"Innocence" and "Destiny" of Borderline Personality Disorder: A Movie Analysis
Haydeh Faraji, Mahmut Yılmaz 67

Kitap İncelemesi

- Araştırmanın Alfabetesi: Yeni Başlayanlar ve Yeniden Başlamak İsteyenler İçin Akademi Kültürü**
The Alphabet of Research: The Culture of Academia for Beginners and Those Who Want to Start Again
Nisanur SOLAK, Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur ŞENGÜL 91
- Statü Endişesi- Kitap İncelemesi**
Status Anxiety
Ayça Coşkuner 105

Doi Numaraları - Doi Numbers

Genel DOI: 10.17932/IAU.AIT.2015.012

AIT Haziran 2023 Cilt 9 Sayı 1 DOI: 0.17932/IAU.AIT.2015.012/2023.901

Sosyal Kontrol ve Din: Dinin Dindar Bireyler Üzerindeki Kontrol Gücü

Social Control and Religion: The Control Power of Religion on Religious Individuals

Dr. Elnur AZİMLİ Prof. Dr. Ali COŞKUN

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i1001

Global Gender Gap Report 2022: Türkiye, Letonya ve İzlanda'da Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Üzerine Değerlendirme

Global Gender Gap Report 2022: An Assessment on Gender Inequality of Women In Turkey, Latvia and Iceland

Salih TUTAR, Muhammed KALAYCI

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i1002

Hannah Arendt Felsefesinde Kötülük Düşüncesi

Evil Thought in the Philosophy of Hannah Arendt

Mehmet Fatih TEKİN

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i1003

Borderline Kişilik Bozukluğunun "Masumiyet"i ve "Kader"i: Bir Film Analizi

"Innocence" and "Destiny" of Borderline Personality Disorder: A Movie Analysis

Haydeh FARAJI, Mahmut YILMAZ

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i1004

Araştırmanın Alfabetesi: Yeni Başlayanlar ve Yeniden Başlamak İsteyenler İçin Akademi Kültürü

The Alphabet of Research: The Culture of Academia for Beginners and Those Who Want to Start Again

Nisanur SOLAK, Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur ŞENGÜL

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i1005

Statü Endişesi- Kitap İncelemesi

Status Anxiety

Ayça COŞKUNER

10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i1006

Editörden

Değerli okuyucu,

2023 yılı Haziran sayısı ile sizlerle tekrar buluşmaktan mutluyuz. Bu sayımızda sosyoloji ve psikoloji alanlarında altı makale ile sizlerle olacağız. Şimdiden iyi okumalar dileriz.

İlk makalemiz Elnur AZİMLİ ve Ali COŞUN tarafından kaleme alınmış, “Sosyal Kontrol ve Din” başlıklı makale olacaktır. Makalede dinin dindar bireyler üzerindeki kontrol gücü incelenmiştir.

Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda; Türkiye, Letonya ve İzlanda üzerinden yapılan değerlendirme makalesinde Salih TUTAR ve Muhammed KALAYCI, üç ülke arasındaki farklılıklara odaklanarak, karşılaştırmalı bir analiz sunmuşlardır.

Mehmet Fatih TEKİN tarafından kaleme alınan makalede; Hannah Arendt’in kendi felsefesi içindeki kötülük düşüncesinin ve kötülük probleminin felsefe tarihi bağlamında açıklanması amaçlanmıştır. Kendi kişisel çıkarlarımızın ön planda olmadığı ve insanlık adına kullanılan enerjiden söz edilmiştir.

Haydeh FARAJI ve Mahmut YILMAZ çalışmalarında; Zeki Demirkubuz sinemasına ait Masumiyet ve Kader filmleri üzerinden, borderline kişilik bozukluğunu psikanalitik kuram ve klinik psikoloji literatürü çerçevesinde değerlendirmişlerdir.

Nisanur SOLAK ve Fatmanur YILMAZ; Araştırmanın Alfabetesi: Yeni Başlayanlar ve Yeniden Başlamak İsteyenler İçin Akademi Kültürü başlıklı makalede kitap tanıtımı yaparak, akademik gelişime katkıda bulunmayı amaçlamışlardır.

Statü Endişesi adlı kitap incelemesinde toplumun insanlara dayattığı başarı kavramı Ayça Coşkun tarafından kaleme alınmıştır. Statü endişesinin nedenleri ve bu kaygıya yönelik öneriler üzerinde durulmuştur.

Sosyoloji ve Psikoloji bilimlerinin kesiştiği ve bütünleştiği Aydın İnsan ve Toplum Dergisi Haziran 2023 sayısında, disiplinler arası zenginleşmenin önemine bir kez daha vurgu yaparak, katkıda bulunabilmeyi hedefledik. İyi okumalar dileriz.

Doç. Dr. Ş. Güliz KOLBURAN
Editör

SOSYAL KONTROL VE DİN: DİNİN DINDAR BİREYLER ÜZERİNDEKİ KONTROL GÜCÜ

Dr. Elnur Azimli

Azerbaycan İlahiyat Enstitüsü, Azerbaycan,
azimlielnur@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-9447-2900>

Prof. Dr. Ali Coşkun

Marmara Üniversitesi, Türkiye,
alicoskun64@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4352-179X>

ÖZ

Genel anlamda sosyolojide sosyal kontrolün mahiyetini, özel anlamda ise dindar insanların hayatları üzerinde dinin kontrol gücünü araştırmaya çalıştığımız bu çalışmada öncelikle sosyal kontrol ele alınarak açıklanacak, sosyal kontrol teorisyenlerine ve onların geliştirdikleri teorilere değinilecektir. Daha sonra ise gayri resmi sosyal kontrol araçlarından biri olan dinin sosyal kontrol açısından nasıl bir işlev gördüğü ele alınacaktır. Din, toplumda önemli bir sosyal kontrol aracı olarak günümüz toplumlarında da önemini korumaya devam etmektedir. Özellikle din, dini bir cemaate bağlı olan dindar insanlar üzerinde kontrolünü ve etkisini daha güçlü bir şekilde göstermektedir. Bu bağlamda mevcut çalışmamızda dindar insanların hayatında dinin kontrolünü ve önemini ölçme amacıyla dini cemaatlere bağlı kişilerle yaptığımız mülakat sonuçlarına da kısaca yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Din, Dindar Cemaatler, Sosyal Kontrol.

SOCIAL CONTROL AND RELIGION: THE CONTROL POWER OF RELIGION ON RELIGIOUS INDIVIDUALS

ABSTRACT

In this study, firstly social control, one of the important term in sociology will be explained and social control theorists and their theories will be discussed. Subsequently, religion, which is one of the informal social control agents, will be examined. Religion as an important social control agent maintains its significance in our modern societies. Especially, religion demonstrates its importance and control over religious people who belong to religious communities more powerfully. In this regard, we have included to this study the brief consequences of interviews which we had with the members of religious communities in order to measure the control and importance of religion on their lives.

Keywords: Religion, Religious Communities, Social control.

GİRİŞ

Sosyal kontrol, sosyolojide bir kavram olarak 19. yüzyılın sonlarından başlayarak sosyologlar arasında sıkça kullanılmıştır. Günümüze kadar ise bu kavrama farklı teoriler ilave edilerek genişletilmiş, geliştirilmiş ve toplumdaki bireyleri suç ve sapma davranışlarından sakındırmak için farklı görüşler ve teoriler ileri sürülmüştür. Toplumu denetlemek, düzeni sürdürmek, bireyleri çatışma, sapma ve suç gibi davranışlardan korumak, kısaca, uygun şekilde sosyalizasyon sürecinden geçirmek için uygulanan mekanizmalar sosyal kontrolü oluşturmaktadır. Sosyal kontrol, bir toplumun var olmasında ve varlığını sürdürmesinde oldukça önemli bir mekanizmadır. Toplumdaki sosyal kontrol resmi ve gayri resmi olarak başlıca iki grupta ele alınabilir. Günümüz toplumlarında resmi sosyal kontrol en başta devlet tarafından hayata geçirilmektedir.

Toplumda, özellikle dindar bireylerin hayatında doğumundan ölümüne kadar önemli bir yer tutan ve hayata bakış açısı kazandıran din, önemli bir sosyal kontrol aracı olarak görülmektedir. Çünkü dinler, inananlarına toplumda sosyal davranışla ilgili çeşitli yönlendirmeler yapmaktadırlar.

Örneğin, onlar cinayet, hırsızlık, dolandırıcılık, yalan söyleme, rüşvet alma, gasp, yaralama, iffetsizlik vb. davranışlar başta olmak üzere pek çok olumsuz sosyal davranıştan kaçınmayı emreder veya öğütlerler. Bu nedenle hem kurumsal hem de bireysel düzlemde önemli bir sosyal kontrol aracı olarak faaliyet gösterirler. Yaygın kabule göre dindarlık düzeyi ve dine yönelim arttıkça insanların sosyal kontrole uyum derecesi de artmaktadır. Yani dindarlığın artması ile sosyal kontrol arasında pozitif bir ilişki olduğu varsayılabilir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: SOSYAL KONTROL NEDİR?

Sosyal kontrol veya toplumsal denetim, sosyolojide bireylerin ve grupların davranışlarını düzenleyen toplumsal süreçleri anlatmak üzere yaygın biçimde kullanılan bir terimdir. Tüm toplumlarda davranışları yönlendiren normlar ve kurallar bulunduğu için aynı ölçüde hepsinde de bu normlara uymayı sağlayacak ve sapkınlıkla başa çıkacak bazı mekanizmalar işlemektedir (Marshal,1999: 741-742). Sosyal kontrol sosyalizasyon sürecinin bir uzantısıdır. Sosyalizasyon, ister kendi toplumunda büyümüş ister başka bir toplumdan göç etmiş olsun kişinin, onaylanan davranışların, beklenen örüntülerin neler olduğunu öğrenmesi ve bunları yerine getirmesi demektir. Kişiler ile örüntülerin birlikteliği sistematik bir grup yaşamını olanaklı kılar. Kendi kendini kontrol etme, sosyalleşmenin öznel boyutudur. Kişilerin toplumda değerli görünen örüntü, rol, ilişki ve kurum çeşitlerine uymasını sağlamak için sosyal kontrol aracılığıyla kişiler üzerinde baskıda bulunulur (Fichter, 2016: 207). Kısacası, toplum üyeleri sosyal kontrol vasıtasıyla sosyalleşerek kendi sosyal rollerini öğrenir ve toplumla bütünleşirler.

Sosyal kontrolü sosyolojik bir terim olarak ilk kez, Amerikan sosyolojisinin kurucularından olan Edward Alsworth Ross (1866-1951) tanımlamıştır. O, insanların birlikte nasıl uyum içinde yaşadıklarını göstermek için sosyal kontrol kavramını çokça kullanmış ve bu konuda devamlı çalışmalar yapmıştır. Ross'un sosyal kontrolü kullanması bu terimi sosyal araştırmaların merkezine yerleştirmiştir (Janowitz, 1975: 89). Ross, sosyal kontrol konusunda 1896 yılından itibaren bir dizi makale ve 1901 yılında da "Sosyal Kontrol" başlıklı bir kitap yayınlamıştır. Yazar, kitabında insanların nasıl beraber yaşadığını incelemiş ve uyum konusu üzerinde durmuştur. Ross'a göre sosyal kontrol insanların kalıplaşmış duygularına ve grubun

ihtiyaçlarına uymalarını sağlayan arzularına tekabül etmektedir. Ross, bireylerin grup ihtiyaçlarına göre davranmalarını sağlayan düzenleyici kurumlarla ilgilenmiştir. Ross, sadece polis gücü ve adli sistemle değil ayrıca kamuoyu, ahlak, sanat, eğitim ve bunun gibi olgularla da ilgilenerek sosyal kontrolün uygulama alanlarına dikkat çekmiştir (Bektaş, 2005: 39-40). Her ne kadar sosyal kontrol, temelde Amerikan sosyolojisinde ortaya çıkan bir terim olarak kabul edilse de, bahsedilen terimin Avrupa sosyolojisinde de işlevsel karşılıkları bulunmaktadır. Durkheim'in kolektif bilinç (conscience collective) olarak ifade ettiği şey, kendi özel temsillerinin etrafındaki etkileşimin yoğunluğuyla doğru orantılı bir güç ile kişilere, onların bencil çıkarlarına bakmaksızın belirli tarzda davranmakta baskı yapmaktadır. Aynı zamanda toplumda suçun ve sapkın davranışın ne olduğunu belirleyen şey ortak duyguların niteliğidir (Durkheim, 2020: 136). Böylece, aile, evlilik ve dini kültürler gibi sosyal kurumların esas işlevi kolektif bilincin baskıcı gücünü artırmaktır (Pitts, 1968: 382). Görüldüğü gibi, Durkheim'in tanımladığı kolektif bilinç kavramı Ross'un tanımladığı sosyal kontrol kavramıyla aynı anlama gelmektedir.

Genel olarak ifade edebiliriz ki, sosyal kontrol kavramı geniş ve dar anlamlarda kullanılmaktadır. Sosyal kontrolün dar anlamda kullanılmasına normatif kavram da denilmektedir. Normatif kavrama göre sosyal kontrol, sapmayı ve uyum göstermeyi etkilemek için belirli teşebbüslerdir. Bu anlamda sosyal kontrol, sapkın davranışı tanımlayan, karşılık veren ve kontrol eden bir amaca yönelik eylemlerle sınırlandırılmış olmaktadır. Normatif kavram sosyal kontrolü, sosyal düzene katkı yapan tüm süreçlerle değil, yalnızca sapkın davranışa karşılık veren kasıtlı çabalarla tanımlamaktadır. Dar anlamın aksine sosyal kontrolün geniş anlamı ise normatif ihlallere karşı yalnızca zorlayıcı tepkiyi değil, kasıtlı çabaların tüm çeşitlerini kapsamaktadır (Horwitz, 1990: 9).

Günümüzde sosyal kontrol terimi, sıklıkla, sapma davranışına karşı olan düzenli tepkinin bazı formlarına işaret etmek için kullanılmaktadır (Innes, 2003: 3). Kontrol konusunda önemli isimlerden biri olan Stanley Cohen sosyal kontrolü "cinayete, suçluluğa, sapkın veya aslında bu tür kavranılan sosyal olarak sorunlu davranışın birleşik şekillerine tepkisel olarak, varsayılan bir eylem meydana geldikten veya fail tanımlandıktan sonraki, veya ön alıcı (proactive: eylemi önleyici) olarak düzenli yanıtlardır" şeklinde tarif etmiştir (Cohen, 1985: 3). Diğer bir sosyal kontrol teorisyeni Donald Black tarafından sosyal kontrole ilişkin şu tanım da benzerlik

göstermektedir: “Sosyal kontrol, toplumsal hayatın normatif yönü veya sapkın davranışın ve bu davranışa karşı yasaklama, suçlama, ceza ve tazminat gibi tepkilerin belirlenmesidir” (Black, 1976: 1-2).

Sosyal kontrol, toplumsal yaşamda ilişkileri yöneten normlardan sapmayı, çeşitli mükafatlandırma ve cezalandırma süreçleri ile önlemek ve toplumda düzeni sağlamak için harekete geçirilen bir mekanizmadır. Diğer bir deyişle, sosyal kontrol sapma olarak kabul edilen davranışlara karşı bir sosyal tepkidir. Bu süreç kişinin kişiyle, fikirlerle, gruplarla ve toplumla olan ilişkilerini düzenlemektedir. Bu nedenle her toplumun kaçınılmaz yüklenmelerinden biri sosyal kontroldür (Eserpek, 1979: 160). Sosyal kontrol ile ilgili en belirgin mesele, kanunların yapılıp uygulandığı mekanizma, yani yasama, mahkemeler ve kolluk güçleridir. Sosyal kontrolü düşündüğümüzde, bunlar onun tecessüm etmiş halleridir (Park ve Burgess, 2017: 72). Mahkemeler ve kolluk güçleri basit ve farklılaşmamış toplumlarda değil, modern veya merkezi devlet yönetiminde yaşayan toplumlarda sosyal kontrolün esas vasıtaları olarak ele alınabilir. Basit ve farklılaşmamış toplumlarda ise daha basit ve resmi olmayan kontrol ajanları faaliyet göstermektedir.

Sosyal kontrol başlıca iki çeşide ayrılmaktadır: informal ve formal sosyal kontrol. Bunlara sırasıyla gayri resmi ve resmi sosyal kontrol de denilmektedir. Resmi sosyal kontrol, insanları devletin resmi kanunları ve ceza organları vasıtasıyla kontrol etmekte ve uyuma zorlamaktadır (Innes, 1985: 6). Toplumsal normları ihlal eden bireylere hoş karşılamama, yadırgama, ayıplama, dışlama, ilişkide bulunmama, kınama, konuşmama, küsme, yüz çevirme, alay etme vb. gibi şekillerde tepkiler gösterilebilir (İçli ve Burcu, 1993: 44). Bireylerin yaptırım niteliğini taşıyan tepkileriyle, birbirlerinin davranışlarını kendi beklentileri doğrultusunda yönelttikleri bu sürece informal sosyal kontrol denilmektedir (Eserpek, 1979: 160-161).

2.KURAMSAL ÇERÇEVE: SOSYAL KONTROL KURAMLARI

Sosyal kontrol teorisine ait ilk yaklaşımların Durkheim’in çalışmalarında bulunduğunu daha sonra Amerikan sosyologu Edward Alsworth Ross tarafından kavram olarak tanımlandığını söyledik. Kuramı kendi teorik katkılarıyla daha da geliştiren diğer öncüler arasında Albert J. Reiss (1922-), Jackson Toby (1925-), F. Ivan Nye (1918-), ve Walter Reckless (1899-1988) gibi isimler bulunmaktadır. Kontrol kuramının modern anlamdaki öncüleri ise Hirschi ve Gottfredson’dur (Kızmaz, 2005: 165).

Albert Reiss 1951 yılında “Kişisel ve Sosyal Kontrollerin Başarısızlığı Olarak Suçluluk” (“Delinquency as the Failure of Personal and Social Controls”) isimli makalesini yayınladı ve suç teorilerinin en gelişmiş biçimlerinden biri olan sosyal kontrol perspektifinin ilk adımını atmış oldu. Reiss’e göre sosyal kontrol veya sosyal gruplar tarafından kuralların uygulanması, söz konusu kuralların içselleştirilmesini güçlendirir ve sonuç olarak kişisel kontrolün ortaya çıkmasına neden olur (Kuhn, 2009: 17). Böylece Albert Reiss, suçluluğun nedenini “kişisel” ve “sosyal” kontrollerin başarısızlığına atfederek, bu kavramın suçluluğa karşı en erken uygulamalarından birini sağlamıştır. Sosyal kontroller, yasal ve informal sosyal yaptırımların dış tatbiki üzerinde faaliyet gösterdiği halde, kişisel kontroller içselleştirilmektedir (Akers, 2012:85).

Jackson Toby 1957 yılında uyumdaki çıkarlar kavramını sunduğu sosyal düzensizlik teorisini yayınladı. Bu çalışmada Toby, yasaya uyan ve uymayan gençleri ayıran şeyin yasayı ihlal edecek şekilde davranma dürtüsü değil, daha çok gençlerin uyumdaki çıkarları olduğunu iddia etmiştir (Kuhn, 2009: 19). Toby’e göre uyumda daha az çıkarları veya yatırımları olan genç insanların çete faaliyetlerine katılmaları, kaybedecek çok şeyi olanlardan daha muhtemeldir. Geleneksel sosyal ilişkilerin ve bağlılıkların çeşitliliği, suçluluğa katılım yoluyla riske atılabilir ve böylece bu tür çıkarları olmayan gençler çeteye üye olmakta özgürdürler (Burke, 2009: 247-248).

Gresham Sykes ve David Matza 1957 yılında suçlu davranışı, gençlerin “nötrleştirme teknikleri” kullanmasının sonucu olarak açıkladıkları teorilerini sundular. Bu teknikler, suç eylemlerini yapmak için ortaya çıkarılan bahaneler ve mazeretlerdir. Bu teknikler, basitçe suça bulaşan kişilerin geleneksel değerlerden sapmalarını kendileri için rasyonelleştiren “yeraltı değerler” grubuna sahip olduklarını açıklamaktadır. Sykes ve Matza’nın ifade ettiği gibi nötrleştirme, suçluluğa elverişli bir tanımlama çeşidi olarak görülmemekte, aksine içsel kısıtlamanın zayıflaması ve toplumla olan bağların kırılması olarak da görülmektedir (Akers, 2012: 84-85).

Walter Reckless de sapmayı ve suçluluğu kontrol için kısıtlama teorisini ileri sürdü. Onun kısıtlama teorisi “içsel” ve “dışsal” olarak isimlendirdiği dahili ve harici kontrolle aynı kavram üzerinde kurulmuştur. Fakat Reckless, genci suç işlemeye sevk eden suçluluğa karşı “itme” ve “çekme” faktörlerini dahil etmek için bundan daha öteye gitti. Kısıtlama

teorisinde temel öneri, içsel ve dışsal itme ve çekmeler eğer içsel ve dışsal kısıtlamalarla etkisiz hale getirilmezse, onların suçlu davranış üreteceği yönündedir. Sapmaya karşı teşvik güçlü, kısıtlama ise zayıf olduğunda suç ve suçluluk beklenendir (Akers, 2012: 82).

Travis Hirschi'nin sosyal bağ teorisi günümüzde en büyük kontrol teorisyeni olarak anılan onun 1969 yılında yayınladığı kontrol kuramı daha önceki tüm kuramların yerini aldı. Onun kontrol teorisi genellikle sosyal bağ teorisi olarak anılmaktadır. Bu teori suçluluğu kontrol etmede önemli bir teori olarak suç teorilerinde merkezi yer tutmaktadır (Akers, 2012, 85).

Hirschi sosyal bağın dört unsurunu; bağlılık (attachment), sadakat (commitment), katılım (involvement) ve inanç (belief) olarak ifade etmiştir (Burke, 2009: 250). Bağlılık bireylerin diğer insanlar ve kurumlarla, örneğin, gençlerin ebeveynleri, akranları ve okulla etkin ilişkiler kurma kapasitelerini ifade etmektedir. Taahhüt/ sadakat; toplumdaki bireyler arasındaki ortak duygunun karşılığıdır. Taahhüt, bireylerin davranışlarını toplumun değerlerine uygun olarak gerçekleştirmesidir. Bireyin böyle bir değer taahhüdünün olmayışı, bireyin suç eylemine katılmasını teşvik eder (Korkmaz ve Kocadaş, 2019: 179). Katılım, eğitim almak, çalışmak, spor faaliyetleri, ev işleri yapmak, aile ile veya dostlarla zaman geçirmek gibi, farklı geleneksel eylemlerde iştiraki ifade etmektedir. Bir kimse, çok meşgul olduğu için, kafası çok yorulduğu için veya uyumlu davranışlarda çok tükendiği için suçlu davranıştan engellenir (Akers, 2012: 87). Sosyal bağ teorisinde inanç kavramı, yaygın geleneksel değerler ve normların özellikle, yasalar ve toplumun kurallarının genellikle ahlaken doğru ve itaat edilmesi gerektiğine inancın bir onayı olarak tanımlanmaktadır. Buna göre kişi, kurallara uyması gerektiğine daha az inandığında muhtemelen onları ihlal edecektir (Akers, 2012: 87).

Gottfredson ve Hirschi'nin Genel Suç Teorisi. Michael Gottfredson ve Travis Hirschi 1990 yılında, esas odağı sosyal kontrollerden öz-denetime (self-control) değişen Genel Suç Teorisi (A General Theory of Crime) isimli eserlerini yayınladılar. Bu teoriye göre, tüm suç eylemleri, bir değişkene, başarısız ve tamamlanmamış sosyalizasyonun, özellikle davranışı denetlenmeyen ve sapkın davranışı hemen ayırt edilip cezalandırılmayan yararsız çocuk yetiştirme sonucu olan aşağı öz-denetime bağlı suç işleme imkânlarının bulunması ile açıklanabilmektedir. Hirschi'nin önceki teorisi gibi bu da sosyal kontrol teorilerini basitleştirme çabasıdır. Hirschi, önceki teorisinden içselleştirme teorisini atarak ve sosyalizasyon

açıklamasını öne sürmekle yeni kontrol teorisini basitleştirmeye çalışmıştır. Gottfredson ve Hirschi, doğru yapıldığında sosyalizasyonun her şey olduğunu ve öz denetimin gelişmesiyle sonuçlanan dış kontrollerin telkinine yol açtığını söylemekle, genel suç teorisinde basitleştirmeye teşebbüs etmektedirler (Kuhn, 2009: 25-26). Genel olarak, Gottfredson ve Hirschi suç olgusunu, öz denetimin yokluğu veya eksikliği ile açıklamaktadırlar. Onlara göre ister risk almak veya isterse öz denetimin zayıf olması gibi kişisel eğilimler ebeveynlerin doğasıyla birlikte oluşmaktadır.

3. DİNİN SOSYAL KONTROL İŞLEVİ

Din, hitap ettiği toplumda inanç dünyasını düzenlemenin yanı sıra sosyolojik açıdan da birçok işlevi yerine getirmektedir. Dinin sosyal işlevleri ile kastedilen, dinin toplumdaki yeri ve etkileri, toplum için gördüğü iş ve görevlerdir. Şurası belirtilmelidir ki, bu işlevlerin hepsi toplum için olumlu olmayabilir. Dinin pek çok olumlu veya olumsuz, görünen veya görünmeyen, açık veya gizli sosyal işlevleri bulunmaktadır (Okumuş, 2019: 68). Dinin sosyal hayatta meydana getirdiği ilk temel işlevi, toplumda bir inanç sistemi kurmasıdır. İncanın en büyük işlevlerinden birisi, akli aşan sorulara cevaplar sunarak aklın ötesine geçişi sağlamasıdır. Nihai anlam kaynağı olarak inanç ve teslimiyet en başta ölüm karşısındaki çaresizliği anlamlı ve açıklanır hale getirir (Aydınalp, 2018: 165). Dinin önemli işlevlerinden diğerlerini genel olarak, bütünleştirme, çatıştırma ve parçalama, kimlik kazandırma, sosyalleştirme, kültürü koruma ve aktarma, zihniyet kazandırma vs. gibi sıralayabiliriz. Toplumsal açıdan dinin en önemli sosyal işlevlerinden biri de sosyal kontroldür. Bu işlevi sayesinde din, insanları toplum kuralları çizgisinde tutmaya yardım ederek toplumsal düzene katkı sağlamaktadır. Dinin dış ve iç kontrol olmak üzere iki tür kontrol görevi bulunmaktadır. Bunlar, ferdi dışarıdan, toplum vasıtasıyla itaate zorlayan dış kontrol ve ferdin dahili alemine, vicdanına etki ederek itaate zorlayan iç kontroldür. Din, her iki kontrol türüyle de önemli bağlara sahiptir (Berger, 1995: 433).

Her toplumda, bir arada yaşayabilmek için zorunlu olarak uzlaşma yani toplumu oluşturan kesimler arasında anlaşma ve üyelerin birliği gereklidir. Tüm bireyler tarafından kabul edilen bir din toplumda uzlaşma ve üyeler arasında birlik ilişkisinin oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Din kendisinin entelektüel, duygusal ve pratik yönleri ile aynı anda akla, duyguya ve çalışmaya, yani insan varlığının bütün niteliklerine seslenerek toplumsal birliği ve düzeni kurar (Aron, 2014: 83).

Meşrulaştırma ve muhafazakarlık yönü ile din, dış sosyal kontrol görevini yapmaktadır. Dinin toplumsal düzeni sürdürmekte önemli bir yer tutan bu yönlerini konumuzla ilişkili olduğu için genişçe ele alacağız. Bunların yanı sıra, “toplumsal kontrol ferdi sadece dışarıdan zorlamaz; ayrıca kişinin bilincinde de “içselleşerek”, “vicdan” dediğimiz bir tarzda işler. Gerçekten de, kurallar kişinin vicdanında köklü bir yer edinmedikçe, dıştan gelen kontrolün etkili olması pek düşünülemez (Berger, 1995: 434). Belirtildiği gibi, toplum hayatında önemli bir yer tutan meşrulaştırmalardan en etkilisini din hayata geçirmektedir. Dini meşruiyet, meşruluğun, geçerliliğin, haklılığın, yasallığın dinden ve dini kaynaklardan sağlandığı bir durumu ifade eder. Dini meşruiyet, meşruluğun dinden ve dini kaynaklardan, üstten, aşkın olandan, dinin renk verdiği gelenekten elde edildiği bir meşruiyettir. Bu durumda dini meşrulaştırım, din ve dini kaynaklar yoluyla haklı çıkarma, açıklama ve geçerlilik kazandırma sürecini ifade etmektedir (Okumuş, 2010: 35).

Din, gelenek ve göreneklerin oluşmasında önemli bir kaynak olarak yerini almaktadır. Dinin gelenek ve görenekleşmesi halk inanışları şeklinde kendisini göstermektedir. Halk inanışları, inanç yapısı dahilinde düşünüldüğünden ziyade yaşanan bir olguyu ifade eder. Din geçmişten günümüze sadece deruni dünyanın değil, aynı zamanda sosyal yaşamın birer parçası olmuş ve yayıldığı toplumlara göre farklı şekiller almıştır (Bayram 2021: 13). Din, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı, birlik ve beraberliği sağlayan manevi bir bağıdır. Bunun yanı sıra din, inananlarla muhafazakarlığın çok önem verdiği cemaati oluşturmaktadır. Cemaat ve cemaatçi değerler toplumsal yaşam içinde dinin hissedilen en önemli değerleri olarak dikkati çekmektedir. Cemaat, dini değerlerin yaşatıldığı, ayakta tutulduğu, dolayısıyla dayanışma ve birlik ruhunun beslendiği sosyal ortamlardır (Çaha, 2004: 23). Cemaatler, özellikle günümüzdeki bireyselleşmiş şehir hayatında insanların dini ihtiyacı ile yanaşı samimi ve yüzyüze ilişkiler kurarak, belirli bir düzeyde, onların sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Bilindiği gibi, dinler genel olarak insanları iyi işler görmeye teşvik eder, kötü işler görmekten ve başkalarına zarar vermekten çekindirir. Böylece dinin insanları içten kontrol etmesinin en önemli özelliği, onlara toplumda iyinin ve kötünün ne olduğunu anlatan ve uyumlu davranışlara yönlendiren bir ahlak kazandırmasıdır. Bundan başka din insanın dâhilindeki en güçlü yargılayıcı faktör olan vicdana hitap etmekte ve onun için ahlakiliğin sınırlarını çizmektedir. Din, insandaki vicdani gücü takviye etmesi ve doğru şekilde çalıştırması, bunun

yanı sıra kazandırdığı ahlaki normlar yoluyla insanda hiçbir dış gücün yapamayacağı, çok güçlü ve etkin bir öz denetim görevi görmektedir.

4. OLGUSAL ÇERÇEVE: DİNİN DINDAR BİREYLER ÜZERİNDEKİ KONTROL GÜCÜ

Çalışmamızın bu uygulama kısmında toplumda dindar insanların hayatında dinin nasıl kontrol sağladığını, etkilediğini ve şekillendirdiğini görme amacı ile dini cemaatlere bağlı dindar insanlar üzerine yaptığımız bir araştırmadaki (Azimli, 2022) mülakatlara ve onların bulgularına yer vermek istiyoruz. İstanbul'daki 4 farklı cemaatten 40 kişi ile derinlemesine yapılan görüşmede onlara önceden hazırladığımız soruları sorduk ve alınan yanıtları sosyolojik bakış açısı ile değerlendirmeye ve açıklamaya çalıştık.

Yaptığımız mülakatlarda görüşmecilere, ilk olarak hayatlarında dinin önemini nasıl değerlendirdiklerini sorduk. Alınan yanıtlardan dinin dindar bireylerin hayatında en önemli etki kuvveti olduğunu söyleyebiliriz. Bundan başka dindar insanların arkadaş seçiminde, siyasi tercihleri üzerinde, serbest zaman ve tatil aktivitelerinde dinin önemli bir etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, arkadaş seçiminde dindar insanların çoğu dini göz önünde bulundurarak seçecekleri arkadaşların dindar olmasını istemektedirler, her türlü kişiyle arkadaş olurum diyenlerin çoğu da yine karşısındakini dine çekmek için arkadaş olacağını ifade etmektedir. Mülakatlarda, üniversitede okuyan bir kaç genç hariç katılımcıların neredeyse tamamı karşı cinslerin arkadaşlık kurmasını kabul etmemekte, karşı cinslerin arkadaş olması konusuna hoş bakmamaktadırlar. Siyasi tercih yaparken de dindarlar ilk önce dini göz önünde bulundurarak dindar olan kişilere veya en azından dine karşı olmayan veya dine herhangi bir zarar vermeyecek kişilere oy vereceklerini ve destekleyeceklerini ifade etmektedirler.

Serbest zaman ve tatil konusunda dindar insanların yine bu zamanlarını dine aykırı geçirmemekte dikkatli olduklarını söyleyebiliriz. Bazıları ise serbest zamanda dini ibadatlara daha çok yoğunlaştığını ifade etmiştir. Tatil mekanı seçerken dindar kişiler tarafından dini hassasiyetlerin korunmasına azami dikkat gösterildiğini söyleyebiliriz. Katılımcıların yarısından fazlası dini hassasiyetlerin korunmadığı tatil alanlarına gitmediğini veya gitmeyeceğini ifade ettiği halde, geri kalan kısım deniz kenarı, plajlar gibi herkesin ortak

kullandığı tatil alanlarına gitmek istediklerinde dini hassasiyetlerini azami derecede korumaya çalıştıklarını, kalabalık yerlerden uzak durduklarını, kalabalık zamanlarda gitmediklerini, kendilerine uygun yerler ve zamanlar seçtiklerini ifade etmektedirler.

Dinin muhafazakarlık yönüyle düzeni sürdürmek, ani değişiklikleri frenlemek yoluyla sosyal kontrole destek sağladığını genel olarak ifade ettik. Mülakatlarda dindar insanlar, geleneklere bağlı olduklarını, yeni modaları ve farklı toplumların kültür ve geleneklerini kabule isteksiz olduklarını ifade ederek kendi toplumlarının dini eksenli geleneklerine bağlı olmalarının önemini vurgulayarak muhafazakâr yönlerini ortaya koymuşlardır. Fakat burada da dikkat çekmemiz gereken önemli bir nokta dindar insanların muhafazakârlığının din temelli olduğudur. Şöyle ki dindar insanlar muhafazakârlık adı altında her türlü geleneği yüceltmemekte ve her türlü yeniliğe karşı çıkmamaktadırlar. Dindar insanların dini temelli geleneği kabul ettiklerini ve yücelttiklerini, dine aykırı olan geleneklere ise karşı çıktıklarını söyleyebiliriz. Aynı şekilde, dine aykırı olmayan ve dini hassasiyetlere zarar vermeyen yeniliği kabule de hazır olduklarını söyleyebiliriz.

Bu bağlamda dindar insanlar, kentleşme ve modernleşme konusunda da benzer düşünceler taşımaktadırlar. Mülakat yaptığımız dindarların çoğunluğu kentleşme ve modernleşmenin toplumda dinin etkisini azalttığını düşünmektedirler. Bu düşüncede olan kişiler genel olarak kentleşme ve modernleşmeyle beraber insanlararası sıcak, samimi ve birincil ilişkilerin yerini, daha çok menfaate dayalı, resmi, gayri samimi ilişkilerin almasından şikâyetçi olmuşlardır. Ama katılımcıların görece az bir kısmı ise kentleşme ve modernleşmenin sağladığı kolaylıkları göz önünde bulundurarak kentleşme ve modernleşmenin dini hayat yaşama açısından olumlu etkileri olduğunu da söylemektedirler. Şehirlerde inanca dayalı dindar cemaatlerin, vakıf, dernek ve yardım kuruluşlarının oluşması, büyük şehirlerde sıkıntılar çeken dindar bireyler için ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan sığınacak bir liman görevi görmektedir.

Günümüzde internet ve sosyal medya kullanımı yaygınlaştığı ve dijital bir çağda yaşamamız hasebiyle dindar insanların internet ve sosyal medya kullanımında dinin nasıl bir kontrol sağladığını sorduk. Görüşmeciler, genel olarak internet ve sosyal medyanın hayatlarında dinin kontrolüne olumsuz etki ettiğini düşünmektedirler. Bazı katılımcılar, olumsuz etkilerinden korunmak için interneti asgari düzeyde kullandıklarını,

internette çok vakit geçirmemeye özen gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Diğerleri ise internetin olumsuz yönleri olduğunu kabul etmekle birlikte, olumlu yönlerine dikkat çekerek onu dini paylaşımlar yapabilecekleri, özellikle gençlere kolayca ulaşabilecekleri modern bir dini sosyalizasyon aracı olarak görmektedirler.

Din, dindar insanın hayatının her alanında olduğu gibi tüketim tercihlerinde de önemli rol oynamaktadır. Dindar insanların tamamının yiyecek ve içecekler konusunda helal-harama son derece dikkat ettiklerini, şüpheli şeyleri tüketmekten de hemen hemen aynı şekilde çekindiklerini söyleyebiliriz. Herhangi bir haram, şüpheli veya zararlı ürün tüketmemek için dindar insanların bazıları tükettikleri ürünlerin içeriğini tek tek okuyarak alış veriş yaptıklarını belirtmişlerdir. Günümüz toplumlarında tüketim konusunda güvenilir helal sertifika kurumlarının Müslümanların işini kolaylaştırdığını söyleyebiliriz. Toplumda refahın, zenginliğin ve gelişmişliğin artmasıyla helal sertifikalarına olan talep de artacaktır.

Çalışmamızda tekrar tekrar ifade ettiğimiz gibi sosyal kontrolün esas görevlerinden biri toplumda suç ve sapma davranışlarını önlemek, topluma uyumlu bireyler yetiştirmektir. Dindar insanların suç ve sapma davranışlarından çekinmesinde en önemli kontrolü yine din sağlamaktadır. Araştırma çerçevesinde dinin, dindar bireyleri suç ve sapkın davranışlardan çekindirmesini kontrol teorisyenlerinin teorileri ile açıklamaya çalıştık. Bu teorilerden biri de Walter Reckless'in Kısıtlama teorisidir. Kısacası, dindar insan için suça düşme konusunda içsel ve dışsal itme ve çekmelere karşı din içsel ve dışsal kısıtlamalar sağlamaktadır. Devletin suç veya sapma olarak gördüğü davranışlar çoğu zaman dinin de günah olarak gördüğü davranışlarla örtüşmektedir. Bu durumlarda dindar insanların sapma ve suç davranışlarından çekinmelerinde hayatlarında devletin kontrolü ile birlikte dinin kontrolü de rol oynamaktadır. Fakat din kuralı ile hukuk kuralı karşı karşıya olduğu durumda ise dindar insanlar çoğunlukla hukuk kuralını kabul etmezler ve bu kurala karşı çıkarlar. Bu bakımdan devletin, otoritesini ve kontrolünü tüm yurttaşlara kabul ettirmesi açısından, dindar insanların dini duygularını incitmeyecek şekilde kurallar koyması önem arz etmektedir. Mülakatlarda katılımcıların yanıtlarından kısaca şunu çıkarabiliriz ki, din, bireye sağladığı dünya görüşü, ahiret inancı, hayata anlam katması, sağladığı sosyal çevre vs. özellikleri ile intihardan çekindirme konusunda da en büyük işlevi görmektedir.

Mülakatları dini cemaatlere bağlı kişilerle yaptığımız için katılımcılara

cemaatin önemi ve cemaat şeyhinin dini otoritesi konusunda da sorular sorduk. Katılımcılara göre hakiki dini cemaatlerin kendi mensuplarına ve genel olarak topluma birçok olumlu etkileri vardır. Cemaatler kendi üyelerine dini sosyal çevre sağlamakla onları modern kent hayatında sosyal, psikolojik, ekonomik vs. yönlerden desteklemektedirler. Çalışmada Travis Hirschi'nin sosyal bağ teorisinin suç ve sapmadan sakınmak için 4 önemli unsuru olan bağlılık, katılım, taahhüt/sadakat ve inanç'ın cemaat tarafından üyelere sağlandığını gösterdik. Cemaatler bireyin toplumla sosyal bağ oluşturmaya yardımcı olarak onu suç ve sapma davranışlarından korumaktadırlar. Bundan başka cemaat üyelerine göre cemaat günaha ve suça karşı önemli bir koruyuculuk sağlamaktadır. Cemaatlerden bahsederken cemaat şeyhinin veya liderinin otoritesini dikkate almamız gerekmektedir. Mülakat yaptığımız katılımcıların tamamı, şeyhin bir otoritesinin olması gerektiğinden bahsetmektedir. Fakat otoritenin güçlü veya zayıf olması kişilere ve cemaatlere göre değişmektedir. Genel olarak söyleyebiliriz ki, dini cemaat ve cemaat şeyhi cemaate bağlı dindar kişiler üzerinde bir otorite kurmakta, onları kontrol etmektedir ve bu durum dinin bireyi dolaylı şekilde kontrol etmesine örnek olarak gösterilebilmektedir.

SONUÇ

Sosyolojide önemli kavramlardan biri olan sosyal kontrol, sosyologlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Sosyal kontrolün tanımı konusunda kısaca şunu söyleyebiliriz ki, sosyal kontrol konusundan bahseden ilk sosyologlar sosyal kontrolü geniş bir şekilde ele alarak tüm sosyalizasyon sürecini sosyal kontrol olarak değerlendirmişlerdir. Daha sonraki sosyologlar ise sosyal kontrolü, toplumda düzeni koruyup sürdürmek ve bireyleri suç ve sapma gibi istenmedik davranışlardan çekindirmek için oluşturulmuş mekanizmalar olarak ele almışlardır.

Sosyal kontrol, resmi ve gayri resmi olarak iki esas gruba ayrılmaktadır. Bunlar dışında, sosyologlar, farklı özellikleri, uygulanma şekilleri ve yöntemlerini göz önünde bulundurarak sosyal kontrolü farklı çeşitlere de ayırmaktadırlar. Günümüz toplumlarında resmi sosyal kontrolün en büyük ve etkili uygulayıcısı devlettir. Devlet, yasa, mahkeme, polis, kapatma kurumları ve modern teknolojiyi kullanarak vatandaşlarını kontrol altında tutmaktadır.

En önemli gayri resmi sosyal kontrol araçlarına ise aile, gelenek ve dini örnek olarak verebiliriz. Din, birey üzerinde meşrulaştırma ve muhafazakârlık özellikleri ile dış, ahlak ve vicdana etki etmesi ve dindar insana dini ahlak kazandırması yolu ile iç kontrol sağlamaktadır. Dinin kontrol gücü günümüz toplumlarında belirli ölçüde gerilese de dindar insanların hayatında hala önemli bir kontrol gücü olamaya devam etmektedir. Nitekim araştırmamız kapsamında dini cemaatlere bağlı dindar insanlarla yaptığımız mülakatlarda hayatlarının neredeyse tamamında dinin önemli bir etki gücü ve kontrolü olduğunu görmüş olduk.

KAYNAKÇA

- Akers, Ronald L. (2012). *Criminological Theories*, 2. baskı, UK: Routledge.
- Aron, R. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, çev. Korkmaz Alemdar, 9. baskı, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Aydınalp, H. (2018). *Din ve Dünyevileşme-Kuzey Kıbrıs Örneği*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Azimli, E. (2022). *Sosyal Kontrol ve Din*, İstanbul: Dönem Yay.
- Bayram, K. (2021). “Halk İnanışları: Karşılaştırmalı Epistemik Bir Bakış”, *Halk İnanışları ve Uygulamaları*, ed. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bektaş, Rahşan B. (2005). *Suçlulukta Sosyal Kontrolün Kırılma Noktaları Üzerine Ankara ve Iğdır Cezaevlerinde Bir Araştırma*, (yayınlanmamış doktora tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Berger, Peter L. (1995). “Dini Kurumlar”, çev. Adil Çiftçi, İzmir: DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi, (9), ss. 425-465.
- Black, D. (1976). *The Behavior of Law*, New York: Academic Press.
- Burke, Roger H. (2009). *An Introduction to Criminological Theory*, 3. Baskı, London: Willan Publishing.
- Cohen, S. (1985). *Visions of Social Control*, Cambridge, UK: Polity Press.
- Çaha, Ö. (2004). “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”, *Liberal Düşünce dergisi*.
- Durkheim, E. (2020). *Toplumsal İşbölümü*, çev. Özer Ozankaya, 4. baskı, İzmir: Cem Yayınevi.
- Eserpek, A. (1979). *Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Fichter, Joseph H. (2016). *Sosyoloji Nedir*, çev: Nilgün Çelebi, 3. baskı, Ankara: Anı yayıncılık.

- Horwitz, Allan V. (1990). *The Logic of Social Control*, New York: Plenum Press.
- Innes, M. (2003). *Understanding Social Control*, ed. Mike Maguire, Berkshire, England: Open University Press.
- İçli, Tülin Günşen; Esra B. (1993). “İnformal Sosyal Kontrolün Sağlanmasında Ailelerin Gelir ve Eğitim Düzeyinin Önemi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1.
- Janowitz, M. (1975). “Sociological Theory and Social Control”, *American Journal of Sociology*, C. 81, No: 1.
- Kızmaz, Z. (2005). “Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 29, No: 2, ss. 149-174.
- Korkmaz, A. ve Kocadaş, B. (2019). *Toplumsal Sapma: Sapmanın Teorik Temelleri*, 3. baskı, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Lara Helena K. (2009). *Social Controls and Human Nature*, El Paso, USA: LFB Scholarly Publishing LLC.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat yayınları.
- Okumuş, E. (2010). “Meşruluğun Sosyolojisi” *Meşruluğun Toplumsal Gerçekliği*, haz. Ejder Okumuş, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okumuş, E. (2005). *Dinin Meşrulaştırma Gücü*, İstanbul: Ark Kitapları-Özgü Yayıncılık.
- Okumuş, E. (2019). *Toplumsal Değişme ve Din*, 5. baskı, İstanbul: İnsan yayınları.
- Park, Robert E. ve Ernest W. B. (2017). *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol*, çev. Pınar Sayar Kızılçalı, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2017.
- Pitts, Jesse, R. (1968). “Social Control”, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, ed. David L. Sills, USA: The Macmillan Company & The Free Press, C. 14, s. 382.

GLOBAL GENDER GAP REPORT 2022: TÜRKİYE, LETONYA VE İZLANDA'DA KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

SALİH TUTAR

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Türkiye
salih_tutar@subu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-1248-6234>

MUHAMMED KALAYCI

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Türkiye
muhammedkalayci@subu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-7728-4641>

ÖZET

Global Gender Gap Report, Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2006 yılından beri yıllık olarak yayınlanan bir rapordur ve son olarak 2022 yılında 146 ülkeye ilişkin bilgiler raporlanmıştır. Bu raporun amacı, dünya genelinde kadınların karşılaştığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekmek, bu eşitsizliğin sebeplerini analiz etmek ve bu konuda yapılacak çalışmalara rehberlik etmek için verileri ve analizleri sunmaktır. Bu çalışmada, raporda yer alan Türkiye, Letonya ve İzlanda arasındaki farklılıklara odaklanarak, kadınların iş gücüne katılımı, liderlik rolleri, maaş eşitsizliği ve diğer kategorilerde karşılaştırmalı bir analiz sunulmuştur. Her ülkenin kendine özgü zorlukları ve fırsatları vardır, bu nedenle her ülkenin cinsiyet eşitsizliği konusunda önceliklerini belirlemesi ve buna göre politikalar geliştirmesi önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Eşitliği, Cinsiyet Raporu, Hofstede Kültür Teorisi

GLOBAL GENDER GAP REPORT 2022: AN ASSESSMENT ON GENDER INEQUALITY OF WOMEN IN TURKEY, LATVIA AND ICELAND

ABSTRACT

The Global Gender Gap Report is a report published annually by the World Economic Forum since 2006, and lastly in 2022, information on 146 countries was reported. The purpose of this report is to draw attention to the gender inequality faced by women around the world, to analyze the causes of this inequality and to present data and analyzes to guide studies on this subject. In this study, a comparative analysis of women's labor force participation, leadership roles, salary inequality and other categories is presented, focusing on the differences between Turkey, Latvia and Iceland in the report. Each country has its own unique challenges and opportunities, so it is important for each country to prioritize gender equality and develop policies accordingly.

Keywords: Gender, Gender Equality, Gender Report, Hofstede Culture Theory

Giriş

Toplum tarafından insanların cinsiyetlerine göre sınıflandırılmış roller, davranışlar ve nitelikler toplumsal cinsiyet olarak ifade edilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve erkeklerin hayatın her alanında eşit fırsatlara sahip olmasıdır (İnsan Hakları Sözlüğü, 2021). İnsanların cinsiyetlerinden kaynaklanan eşitsizliklerin neler olduğunu belirlemek, nelerden kaynaklandığını tespit etmek ve bu kaynakların önüne geçilmesini sağlamak için sistematik bir şekilde veri toplamak gerekmektedir (Özcan, 2021).

Toplumlarda yaşanan cinsiyet eşitsizliğini ölçme ve sonuçların raporlandığı kaynaklardan biri Dünya Ekonomik Formu tarafından 2006 yılından beri hazırlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi'dir. Söz konusu rapor toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik gelişmeleri takip etmek ve ülkeleri karşılaştırmak amacıyla konuyla ilgili ekonomik katılım ve fırsatlar, eğitime katılım, sağlık ve hayatta kalma ile politik güçlenme boyutlarıyla konuyu ele almaktadır. Rapor liderlere, politika yapıcılara, sivil toplum örgütlerine ve işverenlere cinsiyet eşitsizliği ile ilgili olarak sürdürülebilir ve sağlam bir iyileştirme sağlamak için, politikaların ve uygulamaların ana hedefi olarak görülmesini hedefleyen bir eylem çağrısı olması amacıyla hazırlanmaktadır. Sürdürülebilir iyileştirmeler yaratmak ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmak için küresel anlamda, koordineli olarak kapsamlı bir biçimde eylem planları hazırlanmalı ve harekete geçilmelidir. Söz konusu eylemin ilk adımı ise cinsiyet eşitsizliğine yönelik gelişmelerin sürekli olarak takip edilmesi ve raporlanmasıdır (WEF, 2022).

Dünya Ekonomik Formu tarafından hazırlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi son olarak 2022 yılında 146 ülkeyi karşılaştıracak şekilde hazırlanmıştır. Rapora göre 2022 yılında küresel anlamda artan yaşam maliyetleri, pandeminin devam eden etkileri ve iklim acil durumu gibi küresel problemler cinsiyet eşitliğine yönelik gelişmeleri yavaşlatmıştır. Son on yıl içinde kadın çalışan sayısı sürekli artmış, liderlik pozisyonlarında daha fazla yer sahibi olmuştur. Ancak küresel ekonomik ve politik problemler nedeniyle 2022 yılında toplumsal beklentiler, işverenlerin politikaları, yasal ortam ve bakım altyapısı gibi unsurlar nedeniyle toplumsal cinsiyet eşitliğine gerileme ve yavaşlamalar yaşanmıştır (WEF, 2022).

Bu çalışmanın amacı 2022 yılında yayınlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'ndan hareketle Türkiye, Letonya ve İzlanda'ya ilişkin verileri

incelemek ve karşılaştırmaktır. Letonya ve İzlanda'nın çalışmaya dâhil edilmesinin nedeni ise İzlanda'nın endeksteki en yüksek sıralamaya sahip ülke olması iken Letonya'nın gerek toplum içindeki kadın nüfusu oranı gerekse istihdam edilen kadın çalışan oranı açısından lider ülke olmasıdır. Çalışmaya dahil edilen İzlanda ile toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en düşük olduğu ülkedeki veriler karşılaştırılarak ne gibi adımlar atılması gerektiğine yönelik açıklamalarda bulunulacaktır. Letonya'ya ait verilerin değerlendirilmesi ise Letonya'da toplum içinde veya işgücü piyasasında kadın oranının yüksek olmasının toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkilerine yönelik bulgular tartışılacaktır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramları açıklanacak, sonrasında Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi hakkında bilgiler verilerek 2022 yılında hazırlanan rapor sonuçları hakkında genel bilgilendirmeler yapılacaktır. Devam eden bölümde ise Türkiye, İzlanda ve Letonya'ya ait veriler sunulacak, karşılaştırmalar ve değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1. Toplumsal Cinsiyet Ve Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu

1.1. Toplumsal Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Cinsiyet kavramı ile toplumsal cinsiyet kavramı arasındaki temel fark şu şekilde açıklanabilmektedir: cinsiyet, biyolojik farklılıklara dayanırken toplumsal cinsiyet, toplum arasındaki kişilerin cinsiyetleri doğrultusunda yüklenen rol ve sorumluluklara dayanmaktadır (Özaydınlık, 2014: 80). Toplumsal cinsiyet, içinde bulunan toplumun eğitim seviyesi, gelir seviyesi, kültürü ve dini inanışları gibi birçok unsura bağlı olarak şekillenmekle birlikte süreç itibarıyla toplumun yaşadığı değişimlere paralel olarak değişebilen esnek bir yapıya sahiptir (Güneş, 2020). Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı ise kişilerin cinsiyetlerinden bağımsız bir şekilde seçme ve seçilme, hak ve özgürlükler, eğitim, sağlık, medeni ilişkiler, işgücü, siyaset gibi yaşamın her alanında eşit katılım ve fırsatlara sahip olmasıdır (Kaya, 2013: 1). Birleşmiş Milletler ise toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramını kadınların temel hizmetlere, fırsatlara ve kaynaklara erkeklerle eşit düzeyde erişememesi, siyasette ve işgücü piyasasında erkeklere nazaran daha düşük seviyede yer almalarıyla ve maruz kaldıkları şiddetle ilişkilendirmiştir (UNDP, 2002:8).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği arttıkça kadınların refah seviyeleri ve sahip oldukları potansiyel yeteneklerini gün yüzüne çıkarma imkânları azalmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği insani bir hak olmasının yanı sıra ülkelerin veya toplumların kalkınmasında, modernleşmesinde ve sürdürülebilir bir ekonomiye sahip olabilmelerinde oldukça önemlidir (OECD, 2018, s. 3-5). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği az gelişmiş ülkelerde daha belirgin olarak görülmesinin yanı sıra gelişmiş ülkelerde de söz konusu eşitlik tam anlamıyla sağlanabilmiş değildir. Bu sebeple kamu kurumları, Birleşmiş Milletler, sivil toplum örgütleri, politikacılar ve akademisyenler konuyla ilgili raporlar hazırlamakta, kararlar almakta ve önerilerde bulunmaktadırlar. Söz konusu çalışmalardan bazıları toplumsal cinsiyet eşitsizliğini etkileyen parametreleri belirlemek ve ölçmek amacıyla araç geliştirmeye yöneliktir (Ayabakan, 2022). Dünya Ekonomik Formu tarafından hazırlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu (Global Gender Gap Report) da bu doğrultuda hazırlanmaktadır.

1.2. Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu (Global Gender Gap Report)

Global Gender Gap Report, Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2006 yılından beri yıllık olarak yayınlanan bir rapordur ve son olarak 2022 yılında 146 ülkeye ilişkin bilgiler raporlanmıştır. Bu raporun amacı, dünya genelinde kadınların karşılaştığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekmek, bu eşitsizliğin sebeplerini analiz etmek ve bu konuda yapılacak çalışmalara rehberlik etmek için verileri ve analizleri sunmaktır. Rapor, kadınların iş gücüne katılımı, liderlik rolleri, eğitim ve sağlık gibi konuları ele alır. Ayrıca maaş eşitsizliği, kadınların siyasi temsiline yetersizliği, cinsiyet temelli şiddet ve diğer toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de analiz eder. Rapor, dünya genelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği için farkındalık yaratmak ve politika yapıcılar, iş dünyası liderleri ve sivil toplum örgütleri gibi ilgili paydaşlara bu konuda harekete geçme çağrısı yapmaktadır.

Tablo 1: Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'nun boyutları ve göstergeleri

Boyut	Gösterge	İfade	Kaynak
--------------	-----------------	--------------	---------------

Ekonomik Katılım ve Fırsat	İşgücüne Katılım Oranı	%	Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), ILOSTAT veri tabanı
	Benzeri işleri için eşit eşitliği	1-7 (en iyi)	Dünya Ekonomik Forumu, Yönetici Görüşü Anketi (EOS)
	Tahmini kazanılan gelir	1000 \$	Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), ILOSTAT veri tabanı (erişim Mart 2022): Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ekonomik Görünümü (Ekim 2020): Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanı (erişim Mart 2022)
	Milletvekilleri, üst düzey yetkililer ve yöneticiler oranı	%	Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), ILOSTAT veri tabanı (Mart 2022)
	Profesyonel ve teknik çalışanlar oranı	%	Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), ILOSTAT veri tabanı (Mart 2022)
Eğitimsel Kazanımlar	Okuma Yazma oranı	%	UNESCO, UIS.Stat Eğitim istatistikleri veri portalı. Mevcut olmadığında, veriler en son yıl 2012 ile 2022 arasında mevcut olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Raporlarından alınmıştır.
	İlköğretime kayıt oranı	%	UNESCO, UIS.Stat Eğitim istatistikleri veri portalı
	Ortaöğretime kayıt oranı	%	UNESCO, UIS.Stat Eğitim istatistikleri veri portalı
	Yükseköğretime kayıt oranı	%	UNESCO, UIS.Stat Eğitim istatistikleri veri portalı

Sağlık ve Hayatta Kalma	Doğumda cinsiyet oranı	%	Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanı
	Sağlıklı yaşam beklentisi	%	Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Küresel Sağlık Gözlemevi veri tabanı
Politik Güçlendirme	Parlamentodaki/meclisteki kadınların oranı	%	Parlamentolar Arası Birlik
	Bakanlık pozisyonundaki kadınların oranı	%	Parlamentolar Arası Birlik
	Kadın/erkek devlet başkanı olan yıllar	Son 50 yıl	Dünya Ekonomik Forumu'nun hesaplamaları

Kaynak: WEF (2022). Global Gender Gap Report 2022. Benchmarking Gender Gaps: Findings from the Global Gender Gap Index

Global Gender Gap Report, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ölçmek için çeşitli göstergeler kullanır. Bu göstergeler, kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında dezavantajlı olduğu alanları belirlemek için kullanılır. Raporun dört temel alanı şunlardır (WEF, 2022):

1. Ekonomik Katılım ve Fırsat Eşitliği: Bu alan, kadınların işgücüne katılımı, işe alınma ve terfi edebilme olasılıkları, maaş eşitsizliği, profesyonel rollerde temsil oranı ve işteki cinsiyet eşitliği gibi konuları ele alır. İş gücüne katılımı ölçmek için, çalışan kadınların oranı kullanılır. İşteki cinsiyet eşitliğini ölçmek için, kadınların ve erkeklerin aynı işte aynı ücreti alıp almadıkları gibi faktörler de dikkate alınır.

2. Eğitim: Bu alan, kadınların okuryazarlık oranı, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversiteye katılım oranı, cinsiyetler arasındaki okuryazarlık farkları, cinsiyet eşitliği hakkında farkındalık seviyeleri gibi konuları ele alır.

3. Sağlık ve Hayatta Kalma: Bu alan, kadınların ve erkeklerin yaşam beklentisi, doğum öncesi ve sonrası bakım, cinsel sağlık hizmetleri ve diğer sağlık göstergelerini kapsar. Sağlık ve hayatta kalma alanındaki göstergeler arasında doğum öncesi ve sonrası ölüm oranları, sağlık

hizmetlerine erişimdeki cinsiyet eşitsizliği ve HIV/AIDS gibi cinsiyetle ilişkili hastalıklar yer alabilir.

4. Siyasi Katılım ve Temsiliyet: Bu alan, kadınların siyasi liderlik rollerinde temsil oranı, seçimlerde oy kullanma oranı ve kadınların hükümetteki pozisyonları gibi konuları ele alır. Siyasi katılım ve temsiliyetin ölçüsü, kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında seçimlerde oy kullanma oranı ve kadınların hükümetteki pozisyonları gibi faktörlere dayanabilir.

Global Gender Gap Report verileri, Dünya Ekonomik Forumu tarafından düzenlenen anketler, kamu verileri, uluslararası kuruluşların verileri ve diğer kaynaklardan elde edilir. Örneğin, işgücüne katılımı ölçmek için, her ülke hükümeti tarafından yayınlanan resmi istihdam verileri kullanılmaktadır. Okuryazarlık oranları, hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların yayınladığı resmi verilerden elde edilmektedir. Sağlık verileri, Dünya Sağlık Örgütü veya diğer sağlık kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Siyasi temsiliyet verileri, seçim sonuçları ve hükümetlerin veya diğer kuruluşların yayınladığı resmi veriler gibi kaynaklardan elde edilmektedir (Hausmann vd., 2006: 4). Verilerin güvenilirliği için, rapor için kullanılan veriler çoğunlukla doğrulanabilir, güvenilir kaynaklardan alınmaktadır (WEF, 2022).

Verilerin analiz edilmesinde ve hesaplamaların gerçekleştirilmesinde ilk olarak işgücüne katılım oranı, eğitime katılım oranı, bakanlık pozisyonundaki kadın oranı gibi oranlar yüzdesel olarak hesaplanmaktadır. Sağlık göstergesi dışındaki göstergeler için standart sapma ve ağırlıklı ortalama yöntemleriyle alt endeks puanları hesaplanarak 0-1 aralığında bir değerle ifade edilmektedir. Söz konusu alt endeks değerleri 1'e yaklaştıkça toplumsal eşitlik seviyesi de artmaktadır. Tüm hesaplamalar gerçekleştirildikten sonra ülkeler cinsiyet eşitliğine uzaklıklarına göre sıralanmaktadır (Haynes, 2021).

Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen metodolojiyi izlemektedir. Ülkedeki kişi başına düşen GSYH'sini dikkate alarak gerçekleştirilen hesaplamalarda erkeklerin kazandığı gelire göre kadınların kazandığı ortalama gelir hesaplanmaktadır. Rapor, küresel olarak artan gelir seviyesini hesaba katmak için 2018 baskısından itibaren kişi başına maksimum gelir değeri sınırlandırılmaktadır. Rapordaki doğum göstergelerindeki cinsiyet oranı

için Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü'nün Dünya Nüfus Beklentileri raporunu kullanmaktadır (WEF, 2022).

Sağlık göstergeleri dışındaki tüm göstergeler için eşitlik kriteri eşit sayıda kadın ve erkek olduğunu ifade eden 1 olarak kabul edilmektedir. Doğumda cinsiyet oranında eşitlik kriteri 0,944,5 olarak belirlenir ve sağlıklı yaşam beklentisi durumunda eşitlik kriteri, kadınların doğal olarak erkeklerden daha uzun yaşama eğiliminde olduğu gerçeğini yakalamak için 1,06 olarak belirlenmiştir (Klasen ve Wink, 2003). Bu nedenle, ortalama olarak kadınların erkeklerden beş yıl daha uzun yaşaması durumunda eşitlik sağlanmış olarak kabul edilir. Bu oran, UNDP'nin kadınlar için maksimum yaş olarak 87,5 ve erkekler için maksimum yaş olarak 82,5 yılını kullanan Cinsiyete Bağlı Kalkınma Endeksi'nde kullanılan standartlara dayanmaktadır (WEF, 2022)

Verilerin her biri için eşitlik ölçütlerinde kısaltılması, kadınlar ve erkekler arasında eşitliğe ulaşan ve kadınların erkekleri geride bıraktığı bir ülkeye aynı puanı verir. Seçilen derecelendirme ölçeği türü, endeksin kadınların güçlenmesini mi yoksa toplumsal cinsiyet eşitliğini mi ifade edeceğini belirler. Cinsiyet farkını hesaplamak için ilk çalışma 2005 yılında Dünya Ekonomik Forumu tarafından yapılmıştır. (Lopez-Claros ve Zahidi, 2005). Kadınların güçlendirilmesini yakalamaya çalışan 2005 endeksi, en yüksek puanın kadınlar lehine en büyük farka sahip ülkeye atandığı bir ölçek kullanılmıştır. Eğitimde Kazanım alt indeks puanının hesaplanmasında 'Ortaöğretimde Net Kayıt Oranı' (NER) göstergesi kullanılmıştır. Kadınların erkeklere NER oranı, ekonomilerin orta öğretim için resmi yaş grubundaki nüfus için orta öğretime erişimde cinsiyet eşitsizliğine ilişkin bir gösterge sağlamıştır (UIS, 2020).

1.3. 2022 Yılı Küresel Sonuçları

Dünya Ekonomik Formu tarafından hazırlanan 2022 yılı Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporuna göre küresel anlamda cinsiyet eşitsizliği %68,1 oranında gerçekleşmiştir. Geçmiş yıl verilerine bakılarak mevcut ilerleme veya iyileştirme hızıyla cinsiyet eşitliğinde tam pariteye 132 yıl sonra ulaşılacaktır.

2022 yılındaki rapora dâhil edilen 146 ülkede sağlık ve hayatta kalma boyutunda cinsiyet farkı %95,8; Eğitime katılım %94,4; ekonomiye katılım ve fırsat %60,3 ve Politik güçlendirme %22 oranında gerçekleşmiştir.

Henüz hiçbir ülkede tam cinsiyet eşitliğine ulaşamamış olsa da küresel anlamda ilk 10 ekonomi cinsiyet eşitsizliğini en az %80 seviyesine getirmiştir. İzlanda %90,8 ile küresel sıralamada lider konumdadır. İzlanda'yı %86,2 ile Finlandiya; %84,5 ile Norveç takip etmektedir. Nikaragua (%81,7) ve Almanya (%80,1) ile 2022 yılında ilk on ülke arasına girerken Litvanya (%79,9) ve İsviçre (%79,5) ile ilk on içindeki yerlerini kaybetmiştir. Aşağıdaki tabloda Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinde en yüksek puana sahip ülkeler gösterilmiştir.

Tablo 2: 2022 Yılı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Puanı En Yüksek Ülkeler

Sıra	Ülke	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Puanı
1	İzlanda	90,8
2	Finlandiya	86,2
3	Norveç	84,5
4	Yeni Zelanda	84,1
5	İsviçre	82,2
6	Ruanda	81,7
7	Nikaragua	81
8	Namibya	80,7
9	İrlanda	80,4
10	Almanya	80,1

Kaynak: World Economic Forum, Global Gender Gap Index, 2022

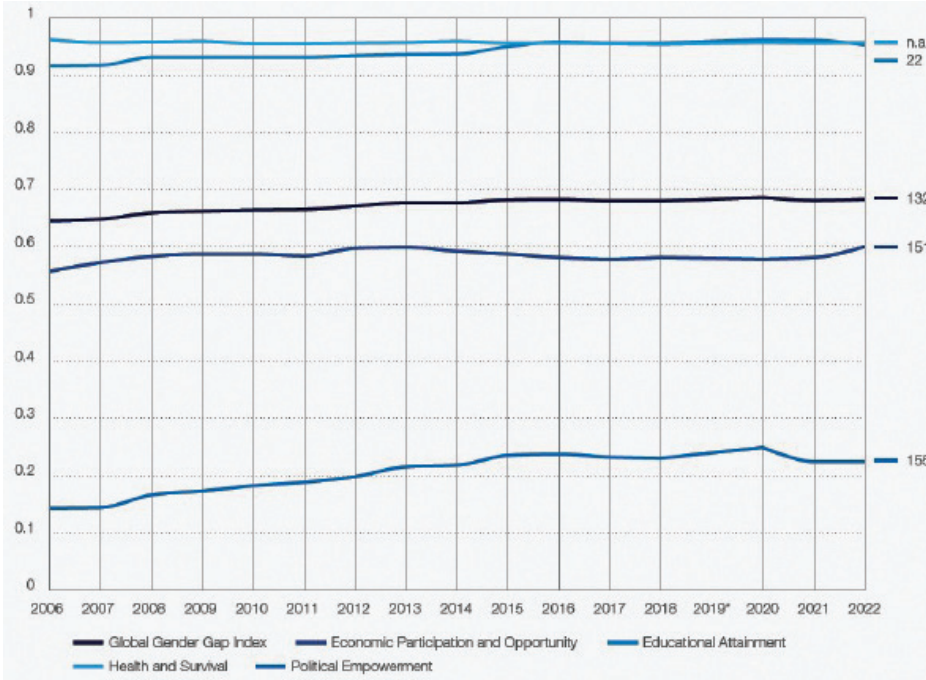
Rapora dâhil edilen 146 ülkeden 102'sine ait veriler 2006 yılından itibaren hesaplandığından konuyla ilgili genellemeler ve öngörüler bu ülkelerden hareketle gerçekleştirilmektedir. 102 ülkeye ait 16 yıllık veri setine bakıldığında mevcut ilerleme hızıyla toplumsal cinsiyet eşitliği Politik Güçlendirme boyutu için 155 yıl, Ekonomik katılım ve fırsat boyutu için 151 yıl, Eğitimsel Kazanımlar boyutu için ise 22 yıl sonra sağlanabilecektir. Sağlık ve hayatta kalma boyutunda küresel anlamda eşitliğe doğru ilerleme durduğu için eşitliğin ne zaman sağlanacağına yönelik belirsizlik devam ediyor.

2021 ve 2022 yılında hazırlanan raporlar küresel anlamda incelendiğinde küresel cinsiyet eşitliği puanı %67,9'dan %68,1'e yükseldiği görülmektedir. Ekonomik Katılım ve Fırsat boyutu %58,7'den %60,3'e yükseldi, Sağlık ve

hayatta kalma boyutu %95,7'den %95,8'e yükseldi, Eğitimsel kazanımlar boyutu %95,2'den %94,4'e düştü ve Politik güçlendirme boyutu ise %22 ile aynı kalmıştır.

2006 yılından itibaren endekste yer alan 102 ülkeye ait verilerden hareketle endeksteeki gelişmeler analiz edildiğinde genel olarak dört alt boyutun üçünde cinsiyet eşitliğine yönelik ilerleme kaydedildiği görülmektedir. Raporun yayınlandığı ilk günden bu güne kadar geçen 16 yıllık süre içerisinde her alt boyut farklı dönemlerde farklı eğilimler sergilemiştir. Ekonomik Katılım ve Fırsat boyutu 2006-2013 yılları arasında artarken 2013-2017 yılları arasında düşüş yaşamıştır. Eğitimsel Kazanımlar boyutu ise 2008-2015 yılları arasında eşitliğe doğru istikrarlı bir şekilde ilerlemiştir. Sağlık ve Hayatta Kalma boyutu zaman içerisinde çok az değişiklik sergilemiştir. Politik Güçlendirme boyutu ise 2006-2016 yılları arasında önemli ilerlemeler kaydetse de 2019 yılında zirveyi görerek düşüş yaşamıştır.

Şekil 1: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Alt Boyutları Değişimi (2006-2022)



Kaynak: World Economic Forum, Global Gender Gap Index, 2022

2022 ve 2021 yılında örnekleme dahil edilen 146 ülkeye ait verilerden hareketle alt boyutlar karşılaştırıldığında ise Ekonomik katılım ve fırsat boyutu %58,7'den %60,3'e yükselmiş, Sağlık ve Hayatta kalma boyutu %95,7'den %95,8'e yükselmiş, Eğitimsel kazanımlar boyutu %95,2'den %94,4'e düşmüş ve Politik güçlendirme boyutu ise %22 ile aynı kalmıştır.

Cinsiyete eşitliğine yönelik ilerleme 2022 yılı itibariyle çoğu ülkede durmuştur. 2022 ve 2021 yılında örnekleme dahil edilen 146 ülkenin sadece 30'unda cinsiyet eşitliği konusunda en azından %1 oranında ilerleme kaydetmiştir. 57 ülkede ise 0 ile %1 arasında bir ilerleme kaydetmiştir. 12 ülkede %1'den fazla gerileme görülürken, 46 ülkede 0 ile %1 aralığında bir gerileme yaşanmıştır. Türkiye'de ise 0,001 oranında artış gözlemlenerek %63,9 puanla 146 ülke arasından 124. Sırada yer almıştır.

Tablo 3: 2022 yılı Toplumsal cinsiyet eşitliğinde en fazla artış ve azalış yaşanan ülkeler

Ülke	2022 yılı puanı	Değişim
Vanuata	67	+4,5
Kenya	72,9	+3,7
Suudi Arabistan	63,6	+3,3
Cezayir	60,2	-3,0
Malavi	63,2	-3,9
Benin	61,2	-4,1

Kaynak: World Economic Forum, Global Gender Gap Index, 2022

2. Türkiye, İzlanda ve Letonya Karşılaştırması

Toplum içerisinde kadın çalışanların sayısının arttırılması ve çalışma hayatına katılmalarını sağlanması amacıyla güçlenmelerini, motive olmalarını ve kişisel gelişimlerini tamamlamaları yönünde teşvik edici olmak kaçınılmazdır. Bu kaçınılmazlık toplumun istikrarlı ve adil bir yapıya bürünmesi ve kalkınma, sürdürülebilirlik gibi stratejik hedeflere ulaşılması yolunda toplumu oluşturan tüm bireylerin katkı sağlaması ve yaşam kalitesinin yükselerek güçlü ekonomilerin inşa edilmesi açısından önemlidir (Göksu ve Baykal, 2020).

Bu amaçtan hareketle hazırlanan Global Gender Gap Report verileri üzerinden ülke bazlı olarak gerçekleştirilen stratejilerin hangi göstergelere etki ettiği incelenmiştir. Genel göstergeler olarak GSYİH, nüfus artış hızı, cinsiyete dayalı ücret farkı, kadınların liderlik rollerine ilerlemesi, emek gücü, işsizlik oranı, kadınların seçme ve seçilme hakkı, adalete erişim, ilgili ülkelerde aile yardımlarına yapılan kamu harcaması oranı, ülke vatandaşlarının mezuniyet durumları, cinsiyete dayalı şiddetin yaygınlığı gibi ekonomik, finansal, siyasal, eğitim ve sağlık gibi temel göstergeler üzerinden analiz edilmiştir (Kırlı, 2019).

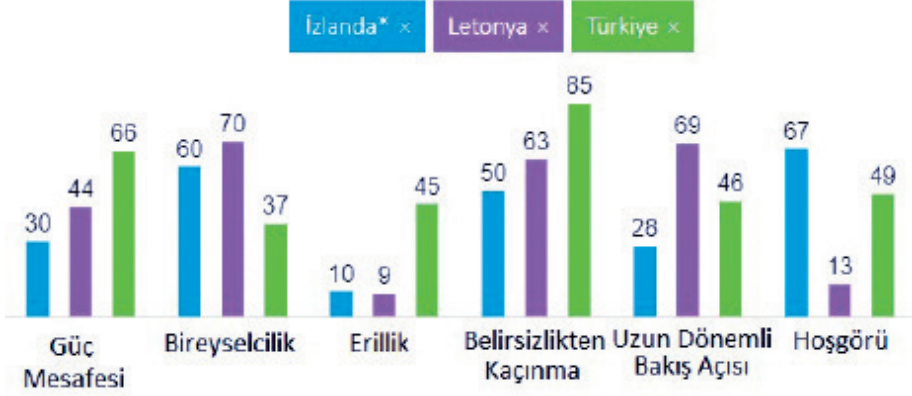
Hazırlanan raporda Türkiye'nin mevcut durumunun incelenmesinin yanı sıra diğer ülkeler ile karşılaştırma yapılmasının mevcut durumu görmekten ziyade hedeflenen politikaların hangi göstergeler üzerinde olması gerekliliği yönünde bilgilendirici olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple raporda en yüksek skora sahip ülke olan İzlanda ile kadın istihdam oranı en yüksek olan Letonya'nın verilerinin Türkiye verileri ile karşılaştırılmasının, politika uygulayıcıların hangi göstergeler üzerinde yoğunlaşması gerektiğini açıklayıcı niteliği sahip olacaktır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temelinde politika, ideolojik yapı, ekonomik yapı etkili olmakla birlikte en büyük etki toplumların sahip oldukları kültürel yapılardan kaynaklanmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyete dayalı sosyal rollerin belirlenmesi kültürel yapıya göre değişiklik göstermektedir (Güzel, 2014). Butler (2008) toplumsal cinsiyeti doğasını sürekli ve düzenli bir biçimde gizleyen bir inşa; kültürel bir kurgu olarak üretme ve sürdürmeye yönelik kolektif bir sözleşme olarak açıklamaktadır.

Bu sebeple toplumsal cinsiyet konusunda araştırma yapılırken ülkelerin kültürel yapılarının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu gerekliliği yerine getirmek amacıyla çalışmaya dâhil edilen ülkelerin kültürel yapılarını da ele alınması için Hofstede'in kültürel boyutlar teorisi çerçevesinde konuya yaklaşılmıştır. Hofstede'in kültürel boyutlar teorisi dünyadaki farklı kültürleri analiz etmede bir araç olarak kullanılmaktadır. Hofstede'in sınıflandırmasıyla toplumsal değerler ve normlar tespit edilerek, toplumdaki bireylerin davranışlarında farklılıklar ortaya çıkarılmaktadır. Hofstede tarafından gerçekleştirilen çalışmada kültürler, belirsizlikten kaçınma oranını; bireysel/kolektivist; maskülen/feminen; güç mesafesi; kısa/uzun vadede uyum; serbestliğe karşı sınırlama olarak altı ana başlık altında sınıflandırmıştır (Keskin vd. 2020).

Hofstede'in çalışmasına göre Türkiye, Letonya ve İzlanda'ya ait karşılaştırma sonuçları aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 1: Hofstede Kültür Teorisine Göre Türkiye, Letonya ve İzlanda



Kaynak: <https://www.hofstede-insights.com/fi/product/compare-countries/>

Güç mesafesi ast ve üstler arasındaki ayrımın seviyesini göstermektedir. Bu değer ne kadar yüksekse merkezi yapı o kadar fazladır ve katı bir denetim sistemi mevcuttur (Gümüştekin vd., 2007). Bu açıdan bakıldığında güç mesafesi en yüksek ülke Türkiye iken, en düşük ülke İzlanda'dır. Bireysellik boyutu ise toplum açısından önemli olan kişilerin ihtiyaçları mı yoksa toplumsal ihtiyaçlar mı olduğunu göstermektedir (Gümüştekin vd., 2007). Bireysel ihtiyaçlara en fazla değer verilen ülke Letonya iken bireysel ihtiyaçlardan ziyade toplumsal ihtiyaçlara daha fazla değer veren ülke ise Türkiye'dir. Erillik boyutu ise kişiler arası ilişkileri incelemektedir. Dişil özellikteki bir ülkede eşitlik ve dayanışma ön plandadır. İlişkiler nezaket, merhamet ve sevgi çerçevesinde sürdürülmektedir (Şekerli vd.,2011). Bu açıdan bakıldığında ise Türkiye seçili ülkeler arasında en eril ülke iken Letonya ve İzlanda'da bu boyut birbirine yakın ve oldukça düşük seviyededir. Belirsizlikten kaçınma boyutu ise toplumların belirsizlikler karşısında nasıl bir tutum sergilediklerini göstermektedir. Belirsizlikten kaçınma seviyesi yüksek olan toplumlarda kurallar ve düzenlemeler detaylıdır ve kariyer, iş güvencesi, emeklilik gibi kavramlar önemlidir (Hostede, 2011). Türkiye'de belirsizlikten kaçınma seviyesi en üst seviyedeysen en düşük ülke ise İzlanda'dır. Uzun dönemli bakış açısı

boyutu yüksek olan toplumlar verdikleri yatırım, planlama gibi kararları uzun vadeli olarak planlarken düşük olan toplumlar ise daha kısa vadeli, sonuçlarının daha erken görülebileceği kararlar almaktadırlar (Hostede, 2011). Başka bir açıdan bakıldığında ise Letonya uzun dönemli bakış açısına sahip iken İzlanda kısa dönemli bakış açısına sahip toplum olduğu görülmektedir. Hoşgörü boyutu ise toplum içindeki kişilerin sergiledikleri davranışların serbestliğini ve arzularını yerine getirmede kişilere tanınan özgürlüğü ifade etmektedir (Hostede, 2011). Hoşgörü boyutuna göre davranışlarında en serbest davranan toplum İzlanda iken, davranışlarda toplumsal baskıların en çok hissedildiği toplum ise Letonya'dır.

Tablo 4: Seçili Ülkelerin Ekonomi Profilleri

Göstergeler	Türkiye	İzlanda	Letonya
GSYİH (milyar \$)	719,95	21,72	33,71
Kişi Başına Düşen GSYİH (milyar \$)	28,39	52,38	30,08
Nüfus Artış Hızı %	1,08	1,62	-0,70
Toplam Nüfus (milyon kişi)	84,34	0,37	1,90
Cinsiyete Dayalı Ücret Farkı %	9,98	12,90	27,90
İşsizlik Oranı %	13,99	3,67	7,06
Kadın Mezuniyet Oranı %	39,01	64,44	64,72
Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı (yıl)	1930	1918	1918
Toplam Kadın Başkan Sayısı	1	3	2
Aile Yardımlarına Yapılan Kamu Harcamaları %	0,49	3,27	2,23

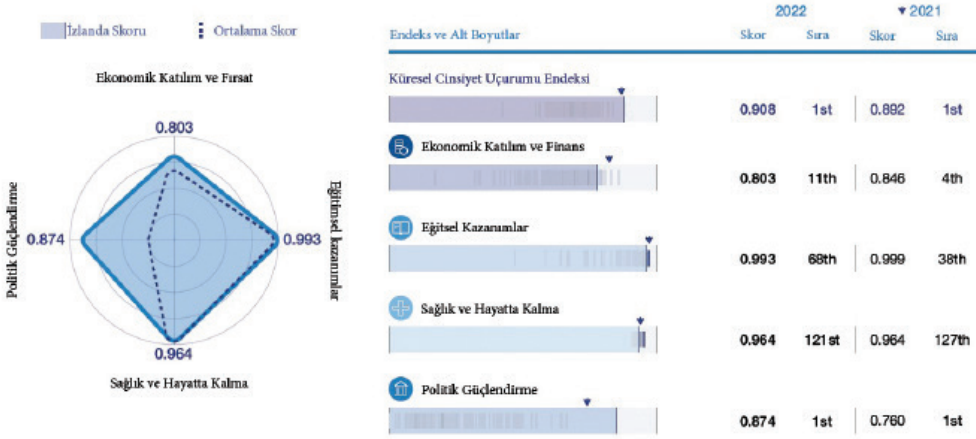
Kaynak: World Economic Forum, Global Gender Gap Index, 2022

Çalışma kapsamında seçilmiş ülkelerin ekonomi profili temel göstergeleri incelendiğinde GSYH'nin en yüksek olduğu ülke 719,95 milyar USD ile Türkiye olarak gözükmektedir. Ancak kişi başına düşen GSYİH incelendiğinde İzlanda 52,38 milyar USD, Letonya 30,08 milyar USD ve Türkiye 28,39 milyar USD olarak gözükmektedir. Nüfus yoğunluğuna göre her ne kadar GSYİH yüksek olarak gözükse de ülkelerin refah seviyelerinin önemli bir ölçütü olan kişi başına düşen GSYİH karşılaştırma yapılan ülkeler arasında en düşük seviyeye sahip olan ülke Türkiye olarak gözükmektedir.

Ülkelerin nüfusu, nüfus artış hızı ve işsizlik oranlarına bakıldığında ise, yine Türkiye'nin en yüksek nüfusa sahip olduğunu ve en yüksek işsizlik oranına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye 84,34 milyon, İzlanda 370 bin ve Letonya 1,90 milyon nüfusa sahip olmasıyla birlikte Türkiye 1,08'lik nüfus artış hızına sahiptir. İzlanda 1,62 ile en yüksek nüfus artış hızına sahipken Letonya -0,70 nüfus artış hızıyla en düşük ülke olarak karışımıza çıkmaktadır. İşsizlik oranlarına bakıldığında ise 13,99'luk bir oran ile Türkiye en fazla işsizlik oranına sahip ülkedir. Letonya ise 7,06 oranına, İzlanda ise 3,67 işsizlik oranına sahip olarak raporda gösterilmiştir.

Ülkelerin cinsiyete dayalı ücret farklılıklarına bakıldığında ise Türkiye 9,98 ile en düşük orana sahip ülke olarak gözükmektedir. İzlanda 12,90 ve Letonya ise 27,90 ücret farkı oranlarına sahiptir. Cinsiyete dayalı olarak ücret ödeme farkının en az olduğu ülke olarak Türkiye gözükmektedir. Kadınların seçme ve seçilme hakkı İzlanda ve Letonya'da 1918 yılında başlarken Türkiye'de 1930 yılında başlamıştır. Türkiye'de kadın başkan sayısı bugüne kadar yalnızca 1 kişi iken İzlanda'da 3 kişi Letonya'da ise 2 kişi kadın başkan olarak görev yapmıştır. Son olarak kamu harcamaları içerisinde aile yardımlarına yapılan harcamalar incelendiğinde Türkiye 0,49 oranında, İzlanda 3,27 oranında ve Letonya 2,23 oranında kamu harcamaları içerisinde aile yardımı payı ayırdığı gözükmektedir.

Türkiye, İzlanda ve Letonya'nın aile harcamalarına yönelik kamu harcamaları hükümet politikaları ve ekonomik koşullara bağlı olarak farklılık gösterebilir. Türkiye'de ailelere yönelik kamu harcamaları arasında çocuk yardımları, doğum yardımları, kreş ve anaokulu ücretleri gibi destekler yer almaktadır. Ayrıca, sosyal yardım programları da ailelerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmektedir. İzlanda, ailelere yönelik kamu harcamalarında dünya liderlerinden biridir. Bu ülkede, çocuk bakımı, doğum izni, kreşler ve okul öncesi eğitim gibi pek çok hizmet ücretsiz veya düşük ücretli olarak sunulmaktadır. Ayrıca, doğum ve çocuk yardımları gibi nakit destekler de verilmektedir. Letonya'da ise ailelere yönelik kamu harcamaları arasında doğum yardımları, çocuk yardımları, ebeveynlik izni, çocuk bakımı ve kreş hizmetleri gibi destekler yer almaktadır. Bu destekler, ailenin gelirine ve ihtiyaçlarına göre değişebilir.



Kaynak: World Economic Forum, Global Gender Gap Index, 2022

İzlanda, Global Gender Gap Report 2022'de cinsiyet eşitliği konusunda dünya lideri ülke olarak birinci sıradadır. Bu, İzlanda'nın Ekonomik katılım ve fırsat eşitliği, Eğitim, Sağlık ve hayatta kalma, Siyasi güç kategorileri olan dört kategoride de en yüksek performans gösteren ilk ülke olmasa da toplamda ülkeler arasında en yüksek puan aldığı anlamına gelmektedir. İzlanda'nın bu yüksek performansı, kadınların ekonomik, siyasi ve sosyal hayatta erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmasa da toplumsal hayatta cinsiyet eşitliğine en yakın ülke olduğunu göstermektedir. İzlanda'nın ekonomik katılım ve fırsat kategorisindeki performansı, kadınların iş gücüne katılımının yüksek olduğunu ve ülkedeki cinsiyet ücret açığının azaldığını göstermektedir. Eğitim kategorisinde, İzlanda'da kadınlar ve erkekler arasında okuma yazma oranları, okula devam oranları ve üniversiteye kayıt oranları açısından neredeyse hiçbir fark yoktur.

Sağlık ve hayatta kalma kategorisinde İzlanda, kadınların sağlık hizmetlerine erişiminde yüksek performans göstermekte ve kadınların ömrü, erkeklerin ömrüyle hemen hemen aynı olarak görülmektedir. Siyasi güç kategorisinde İzlanda, kadınların siyasi kararlarda etkin bir şekilde yer alması ve siyasi liderlik pozisyonlarında yüksek temsil edilmesi nedeniyle yüksek performans göstermektedir. Sonuç olarak, İzlanda, cinsiyet eşitliği

konusunda dünya lideri olmaya devam etmektedir. Bu, İzlanda'nın kadınların ekonomik, siyasi ve sosyal hayatta erkeklerle aynı fırsatlara sahip olduğu anlamına geliyor ve diğer ülkelerin de İzlanda'yı bir örnek alması gerektiğini göz önüne sermektedir. İzlanda'nın 2022 yılı rapor sonuçları 2021 yılı ile karşılaştırıldığında her iki yılda da küresel anlamda liderliğini koruduğu görülmektedir. Politik güçlendirme konusuna her iki yıl içine en yüksek puana sahip olsa da sıralamasını iyileştirdiği (127. Sıradan 121. Sıraya) tek kategori sağlık ve hayatta kalma kategorisidir. Eğitimsel kazanımlar ve ekonomik katılım ve fırsatlar kategorisinde de önceki yıla göre sıralamasının düştüğü görülmektedir.



Kaynak: World Economic Forum, Global Gender Gap Index, 2022

Letonya, 146 ülke arasında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda 26. sırada yer almaktadır. Letonya'nın en yüksek puan aldığı kategori eğitimsel kazanımlardır. Kadınlar ve erkekler arasındaki okuryazarlık oranı ve okula devam oranı açısından cinsiyet eşitliği oldukça yüksektir. Bununla birlikte, Ekonomik katılım ve fırsat eşitliği kategorisinde Letonya, kadınların iş gücüne katılımı ve cinsiyet ücret açığı açısından düşük bir performans göstermektedir. Siyasi güç kategorisinde Letonya'nın performansı, kadınların siyasi liderlik pozisyonlarında temsili ve siyasi kararlarda yer alma oranı açısından zayıftır.

Sağlık ve hayatta kalma kategorisinde ise Letonya'nın performansı ortalamadan altındadır. Kadınların ömrü, erkeklerin ömründen daha kısa ve kadınlar sağlık hizmetlerine erişimde kısıtlamalarla karşılaşabilmektedir. Bu veriler, Letonya'nın cinsiyet eşitliği konusunda daha fazla ilerlemeye ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Kadınların ekonomik, siyasi ve sosyal hayatta erkeklerle eşit fırsatlara sahip olması, ülkenin cinsiyet eşitliği konusundaki performansını artırmak için öncelikli hedefler arasında yer almalıdır.

Letonya'nın rapor sonuçları önceki yıl ile karşılaştırıldığında küresel anlamda 2021 yılında 20. Sıradayken 2022 yılına 26. Sıraya gerilemiştir. Eğitimsel kazanımlar kategorisinde 1. Sıradayken 25. Sırada gözükmüş de her iki yılda aldığı puan açısından 1 tam puan almıştır. Ekonomik katılım ve fırsat kategorisi (8. sıradan 9. sıraya) ile politik güçlendirme kategorisinde (42. sıradan 45. sıraya) sıralamada düşüş yaşamıştır. Ancak sağlık ve hayatta kalma kategorisinde 52. Sıradan 34. Sıraya yükselmiştir.



Kaynak: World Economic Forum, Global Gender Gap Index, 2022

Rapor, Türkiye'nin 146 ülke arasında 124. sırada yer aldığını göstermektedir. Ekonomik katılım ve fırsat kategorisine bakıldığında Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı ve cinsiyete göre ücret açığı konusunda zayıf performans sergilediği görülmektedir. Türkiye'nin bu kategorideki sıralaması, 2021 yılından bu yana 6 sıra ilerlemiş olsa da göstergeler arasında en zayıf olarak nitelendirilebilecek seviyededir. Eğitim kategorisinde Türkiye, kadınların okuryazarlık oranı ve okula devam oranı açısından ortalamanın üzerinde bir performans göstermektedir. Ancak, kadınların yükseköğrenim seviyesine ulaşma oranı erkeklere kıyasla daha düşük ve cinsiyet eşitliği açısından politikalar üretilmesi gerekliliği bulunmaktadır. Siyasi güç kategorisinde Türkiye, kadınların siyasi liderlik pozisyonlarında temsili ve siyasi kararlarda yer alma oranı açısından da düşük bir performans sergilemektedir. Kadınların meclisteki temsili, diğer birçok ülkeye kıyasla oldukça düşük seviyededir. Sağlık ve hayatta kalma kategorisine bakıldığında ise Türkiye, kadınların ömrü, erkeklerin ömründen daha kısa ve kadınlar sağlık hizmetlerine erişimde kısıtlamalarla karşılaştığı görülmektedir. Özellikle, doğum öncesi ve sonrası sağlık hizmetlerine erişim açısından kadınların yaşadığı zorluklar hala devam etmektedir. Türkiye'nin bu sonuçları, cinsiyet eşitliği konusunda daha fazla çalışmaya ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Kadınların ekonomik, siyasi ve sosyal hayatta erkeklerle eşit fırsatlara sahip olması, Türkiye'nin cinsiyet eşitliği konusundaki performansını artırmak için öncelikli hedefler arasında yer almalıdır. Bu kapsamda, kadınların işgücüne katılımını artırmak, kadınların liderlik pozisyonlarında temsiliyetini güçlendirmek ve kadınların sağlık hizmetlerine erişimini geliştirmek önemli adımlar olabilir.

Türkiye'nin rapor sonuçları önceki yıl ile karşılaştırıldığında ise küresel anlamda ve eğitimsel kazanımlar hariç diğer kategorilerde sıralamasının yükseldiği görülmektedir. Eğitimsel kazanımlar konusunda ise sıralamasında bir değişiklik gözlenmemiştir. Küresel anlamda ülke sıralaması 133. sıradan 124. sıraya yükselirken; politik güçlendirme kategorisinde 114. sıradan 112. sıraya; sağlık ve hayatta kalma kategorisinde 105. sıradan 99. sıraya; ekonomik katılım ve fırsat kategorisinde ise 140. sıradan 124. sıraya yükseldiği görülmektedir.

Sonuç

Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu, Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından çeşitli ülkeler arasında cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ölçerek yıllık olarak hazırlanan bir rapordur. Rapor, ülkeleri toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik katılım ve fırsat, eğitimsel katılım, sağlık ve hayatta kalma ve politik güçlendirme olmak üzere dört temel alanına göre sıralamaktadır. 2022 yılı Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'nu kullanarak Türkiye, İzlanda ve Letonya'yı karşılaştırdığımızda, bu üç ülke arasında cinsiyet eşitliği açısından en üst sırada İzlanda'nın yer aldığını, ardından Letonya ve sonrasında ise Türkiye'nin geldiğini görülmektedir.

Rapora göre İzlanda 1,00 puan üzerinden 0,908 puanla cinsiyet eşitliğinde dünyada birinci sırada yer almaktadır. İzlanda, cinsiyet farkının %90,8'ini kapattığı ve raporda ölçülen dört temel alanın hepsinde birinci olmasa da üst sıralarda yer aldığı görülmektedir. Letonya, 1.00 puan üzerinden 0.771 puanla dünyada 26. sırada yer almaktadır. Letonya, cinsiyet farkının %77'sini kapatmıştır ve ekonomik katılım ve fırsat kategorisinde üst sıralarda yer almaktadır. Türkiye 1,00 üzerinden 0,639 puanla dünyada 124. sırada yer almaktadır. Türkiye, cinsiyet farkının %63,9'unu kapatsa da ve raporda ölçülen dört temel alanın hepsinde hem İzlanda hem de Letonya'nın altında yer almakta ve 146 ülke arasından alt sıralarda yer almaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde önemli yeri olan kültür boyutunu da çalışmaya dahil etmek amacıyla Hofstede kültür teorisi açısından da seçili ülkeler karşılaştırılmıştır. Hofstede kültürel boyutları, bu üç ülke arasındaki önemli farklılıkları vurgulamaktadır; Türkiye daha hiyerarşik, kolektivist ve eril iken, İzlanda daha eşitlikçi, bireyci ve dişildir. Letonya ortada bir yerde bulunmaktadır. Bu kültürel farklılıklar, her ülkede toplumsal cinsiyet normlarının ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların şekillenmesinde rol oynamaktadır. Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporunda üst sıralarda yer alan ülkelere bakıldığında güç mesafesinin az, bireyselciliğin yüksek, erilliğin düşük, belirsizlikten kaçınmanın düşük, hoşgörünün ise yüksek olduğu görülmüştür. Uzun dönemli bakış açısı ise rapordaki sıralama ile gözle görülür bir ilişki tespit edilmemiştir.

Toplumsal Cinsiyet eşitsizliğini iyileştirmek için Türkiye, İzlanda ve Letonya, Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu ve Hofstede kültürel boyutlarının bulgularına dayalı olarak çeşitli eylemlerde bulunmaları

gerekmektedir. Her ne kadar ülke bazlı önerilerde bulunulmaya çalışılsa da toplumsal cinsiyet eşitliğini arttırmak için verilen öneriler her ülkede uygulanması gerekmektedir. Öneriler çalışma kapsamına seçilen ülkelerin Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu sonuçlarından yola çıkarak geliştirilmiştir.

İzlanda babalık iznini ve esnek çalışma düzenlemelerini teşvik ederek erkeklerin bakım sorumluluklarına daha fazla katılımını teşvik etmesi gerekmektedir. Eşit işe eşit ücreti teşvik ederek ve cinsiyet dengeli liderliğe sahip şirketler için teşvikler sağlayarak cinsiyetler arası ücret farkını azaltmalıdır. İzlanda'nın rapor sonuçlarına bakıldığında odaklanması gereken temel konunun sağlık ve hayatta kalma boyutu olduğu görülmektedir. Bu açıdan kadınların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak ve cinsel sağlık konusunda daha fazla farkındalık yaratmak için politikalar uygulayarak, kadınların sağlıklı bir yaşam sürdürmelerine ve toplumda cinsiyet eşitliğine katkıda bulunmalarına yardımcı olunabilir. Toplumda sağlık konusunda daha fazla farkındalık yaratmak için kampanyalar düzenlenebilir. Sağlık konusunda farkındalık yaratmak, insanların sağlıklı bir yaşam sürdürmelerine ve toplumda sağlık konusunda daha fazla farkındalık oluşmasına yardımcı olabilir. Kadınların sağlık hizmetlerine erişimini arttıracak politikalar geliştirilebilir. İzlanda, kadınların sağlık hizmetlerine erişim konusunda genellikle iyi bir performans sergilemektedir. Ancak, kadınların bazı özel ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin sunulmasında eksiklikler olabilir. Bu nedenle, kadınların cinsel sağlık hizmetlerine, doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetlerine, jinekolojik hizmetlere daha kolay ve erişilebilir bir şekilde ulaşmaları için çalışmalar yapılabilir. Cinsiyete dayalı şiddet, kadınların ve kız çocuklarının sağlık durumunu olumsuz etkileyebilir. İzlanda, cinsiyete dayalı şiddetle mücadele ederek kadınların sağlık durumunu iyileştirebilir. Kadınların hayatlarının farklı dönemlerinde sağlık sorunlarıyla karşılaşmaları muhtemeldir. İzlanda, kadınların doğurganlık dönemi, menopoz ve osteoporoz gibi durumlarda sağlıklı kalmaları için özel programlar ve hizmetler sunabilir. İzlanda, sağlık sektöründe kadınların yönetim pozisyonlarında temsilini artırarak, kadınların sağlık hizmetlerinin planlaması ve uygulanmasına katılımlarını teşvik edebilir. Bu, sağlık politikalarının ve uygulamalarının cinsiyet perspektifinden ele alınmasını sağlayarak, sağlık hizmetlerinin kadınların özel ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanmasına katkıda bulunabilir.

Letonya'da kadınların liderliğini teşvik etmek için daha fazla mentorluk ve liderlik eğitimi sağlanmalıdır. Kadınların girişimcilik faaliyetlerini teşvik etmek için destekleyici politikalar uygulayarak kadın girişimcilerin iş kurmalarına ve büyümelerine destek sağlanabilir. Ayrıca iş dünyasında kadınların çalışma saatlerini esnek hale getirerek, çocuk bakımı veya diğer aile sorumlulukları nedeniyle işlerini bırakmak zorunda kalmadan çalışmaları sağlanabilir. Bu, kadınların iş gücünde daha uzun süre kalmasına ve kariyerlerinde daha ileri gitmelerine yardımcı olacaktır. Letonya'da, kadınların siyasi temsiliyeti diğer kategoriler arasında en düşük olan kategoridir. Kadınların politikada daha fazla temsil edilmeleri için, partilerin kadınların adaylıklarını desteklemeleri ve seçimlere katılmalarını teşvik etmeleri önemlidir. Siyasi partiler, kadınların temsilini artırmak için pozitif ayrımcılık politikaları uygulayabilirler. Örneğin, parti listelerinde kadınların yer alması için kotalar belirlenebilir. Medya, kadınların siyasi hayatta daha fazla temsil edilmelerini sağlamak için önemli bir rol oynayabilir. Medya, kadınların siyasi hayatta yer almasını teşvik eden haberler ve makaleler yayınlatabilir ve kadınların siyasi deneyimlerini paylaşmalarını sağlayacak platformlar oluşturabilir.

Türkiye'de ise iş-yaşam dengesini destekleyen ve kadınların işgücüne katılımını arttıran politikalar uygulayarak kadınların iş gücünde daha fazla yer alması ve ekonomik özgürlüklerinin artması sağlanmalıdır. Ayrıca kadınların ev işlerine ve çocuk bakımına daha az yüklenmeleri için iş-yaşam dengesini sağlamak amacıyla politikalar belirleyerek, kadınların iş hayatında daha başarılı olmalarına ve aile sorumluluklarını da yerine getirebilmelerine yardımcı olabilir. Eşit işe eşit ücreti teşvik ederek ve cinsiyet dengeli liderliğe sahip şirketler için teşvikler sağlayarak cinsiyetler arası ücret farkını ortadan kaldırması gerekmektedir. Şiddeti önlemek ve kadın haklarını korumak için yasal ve sosyal önlemler alarak kadına yönelik şiddeti düşürmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Kadınların siyasi katılımını teşvik etmek için kadınların siyasi partilerde ve kamu görevlerinde daha fazla yer almasını teşvik eden politikalar uygulayarak, kadınların siyasi kararlarda daha fazla temsil edilmesine yardımcı olabilir. Politikada kota uygulamalarıyla siyaset ve liderlik pozisyonlarındaki kadınlara eğitim ve destek sağlayarak kadınların liderliğini ve siyasi temsilini arttırabilir. Kadınların işyerinde ve toplum içinde eşit temsiliyetini teşvik edici politikalar uygulayarak kadınların yönetici pozisyonlara yükselmesi kolaylaştırılabilir. Kadınların eğitimine yatırım yapmak ve cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadele etmek için

okullarda eğitim kampanyaları düzenlemekte eğitim konusunda yapılması gerekenler arasındadır. Bu sayede toplumda cinsiyet eşitliği bilincini artırabilir. Toplumda cinsiyet eşitliği farkındalığını artırmak için cinsiyet eşitliği eğitimleri düzenlemek ve medyada cinsiyetçi stereotipleri azaltmak gerekmektedir. Bu, insanların cinsiyet eşitliği konusunda daha farkındalık kazanmasına ve cinsiyetçi davranışları azaltmalarına yardımcı olacaktır. Kadınların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak ve kadınların sağlık sorunlarına daha fazla odaklanmak için uygun politikalar belirleyerek, kadınların sağlık durumunu iyileştirebilir ve toplumda cinsiyet eşitliğine katkıda bulunabilir. Kadınlara yönelik ayrımcılığa karşı mücadele eden sivil toplum örgütlerine destek sağlamak ve kadınların seslerini duyurabilmeleri için platformlar yaratmak gerekmektedir.

Genel olarak, bu ülkeler, Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporunda belirlenen boşlukları ele alarak ve cinsiyet eşitliğini destekleyen, cinsiyet çeşitliliği ve kapsayıcılığı gibi kültürel değerleri teşvik ederek cinsiyet eşitliğini geliştirmeye yönelik çalışabilirler. Bu çabalar, herkes için daha eşit ve kapsayıcı toplumlar yaratılmasına yardımcı olabilir.

Kaynakça

Ayabakan, B.Ç. (2022). OECD ülkelerinin küresel cinsiyet uçurumu endeksi verilerinin kümeleme analizi ile değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), 40-58.

Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası*. İstanbul: Metis Yayınları.
Göksu, E., & Baykal, G. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlık üzerine etkileri: Türkiye örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24(3), 370-387.

Gümüştekin, G. E., & Emet, C. (2007). Güçlendirme algılarındaki değişimin örgütsel kültür ve bağlılık üzerinde etkileşimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 93-105.

Güneş, A. (2020). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın istihdamı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(45), 255-264.

Güzel, E. (2014). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve medyanın rolü. *Global Media Journal: TR Edition*, 4(8), 1-16.

Hausmann, R., Tyson, L. D., & Saadia, Z. (2009). *Global gender report 2009*. Geneva: World Economic Forum.

Haynes, S. (2021). The Global Gender Gap Will Take an Extra 36 Years to Close After the COVID-19 Pandemic. *Time*. <https://time.com/5951101/globalgender-gap-135-years/>, ET: 05.04.2023

Hofstede, G. (2011). *Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context*. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1).

Hofstede Insights. (n.d.). Compare countries, from <https://www.hofstede-insights.com/fi/product/compare-countries/>, ET: 12.04.2023

Kaya, Ç. N. (2013). *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Eğitim*. http://kizlarinegitimi.meb.gov.tr/KEPI/files/img/toplum_cinsiyet_ve_egitim.pdf, ET: 02.04.2023

Keskin, D. A., Tutar, S., & Yazgan, K. F. (2020). Şeffaflık Raporlarının Hofstede-Gray Modeliyle Muhasebe Kültürü Açısından Karşılaştırılması: Türkiye, Nijerya, Letonya Ve İngiltere Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Special Issue of MODAV's 16. International Conference on Accounting, 195-213.

Kırlı, G. (2019). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Türkiye’de Kadın ve Siyaset. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 84, 91-102.

Klasen, S., & Wink, C. (2003). “Missing Women”: Revisiting the Debate. *Feminist Economics*, 9(2-3), 263-299.

Lopez-Claros, A., & Zahidi, S. (2005). Women’s Empowerment: Measuring the Global Gender Gap. *Global Competitiveness Report 2005-2006*, World Economic Forum. https://www.researchgate.net/publication/27695707_Women’s_Empowerment_Measuring_the_Global_Gender_Gap., ET: 05.04.2023

OECD. (2018). *Bridging The Digital Gender Divide Include, Upskill, Innovate*.

Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, 93–112.

Özcan, B. (2021). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları: Geçmişten Günümüze Bir Değerlendirme. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 37(2), 215-232.

Şekerli, N., Sezgin, F., & İnan, İ. (2011). The Effects of Gender Inequality on Economic Growth: A Cross-Country Study. *The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 16(2), 87-100.

Toplumsal cinsiyet eşitliği. (2021). *İnsan Hakları Sözlüğü*. <https://www.insanhaklarisozlugu.org/terim/toplumsal-cinsiyet-esitligi/>, ET: 02.04.2023

UIS. (2020). Total net enrolment rate. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Retrieved from <http://uis.unesco.org/en/glossary-term/total-net-enrolment-rate>, ET: 04.04.2023

UNDP. (2002). Human Development Report 2002: Deepening Democracy in a Fragmented World. <http://www.hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2002>, ET: 04.04.2023

WEF. (2022). Global Gender Gap Report 2022. Benchmarking Gender Gaps: Findings from the Global Gender Gap Index.

World Economic Forum. (2009). The Global Gender Gap Report 2009. Archived from the original on April 5, 2013. Retrieved from https://web.archive.org/web/20130405044225/http://www3.weforum.org/docs/WEFGenderGap_Report_2009.pdf, ET: 05.04.2023

Hannah Arendt Felsefesinde Kötülük Düşüncesi

Mehmet Fatih Tekin

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Yüksek Lisans Mezunlu, Türkiye

mftekin66@gmail.com

<https://dergipark.org.tr/tr/0000000304866306>

ÖZET

Bu çalışmada esas olarak Hannah Arendt'te kötülük düşüncesinin ne olduğu üzerinde durularak konuyla ilgili tartışmalar, sorular ve değerlendirmeler ele alınıp analiz edilecektir. Yaşadığı dönemin koşullarından etkilenen düşünürümüz Yahudi kökenli Alman yurttaşı olarak İkinci Dünya Savaşı sürecinde yaşanan olumsuz durumlara maruz kalmış ve yaşananların içindeki çıkmazları anlamlandırma çabasıyla kötülük problemi bağlamında düşüncelerini ifade etmiştir. O'nun düşüncesine göre esasında Naziler'in Yahudilere uygulamış oldukları kötülükleri bütün insanlığa karşı suç olarak görmektedir. Arendt, Nazi Subay'ının yargılama sürecine gözlemci olarak katılmış, yaşanan bu insanlık dramını Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs'te adlı eseriyle açıklamaktadır. Kötülüğü kendine özgü bir kavram ile ifade etmektedir. Üzerimize görev olmayan şeylere karışmamak veya kimseye kötülük etmemek, bireyi iyi biri yapabilir mi sorusundan hareketle burada ortaya konulacak görüşlerle Hannah Arendt bağlamında kötülük probleminin açıklaması amaçlanmaktadır. Öncelikli olarak kötülük probleminin felsefe tarihindeki tarihsel çerçevesini ifade ettikten sonra Arendt'in kendi şahsına münhasır kötülük düşüncesi açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hannah Arendt, Kötülük Problemi, Kötülük, Kötülüğün Sıradanlığı

ABSTRACT

In this study, mainly focusing on the idea of evil in Hannah Arendt, discussions, questions and evaluations on the subject will be discussed and analyzed. As a German citizen of Jewish origin, our thinker, who was affected by the conditions of the period he lived in, was exposed to the negative situations experienced during the Second World War and expressed his thoughts in the context of the problem of evil in an effort to make sense of the deadlocks in the experiences. In his opinion, he actually sees the evils that the Nazis inflicted on the Jews as crimes against all humanity. He participated in the trial process of the Nazi Officer as an observer, and he put forward a unique concept while explaining this human drama with his work called *The Banality of Evil, Adolf Eichmann in Jerusalem*. Can not interfering with things that are not our duty or not doing harm to anyone, can make an individual a good person? Based on her question, it is aimed to explain the problem of evil in the context of Hannah Arendt, with the views to be put forward here. First of all, after expressing the historical framework of the problem of evil in the history of philosophy, Arendt's own idea of evil will be explained.

Key Concepts: Hannah Arendt, The Problem of Evil, Evil, Banality of Evil

Giriş

Kötü anlam itibariyle farklı şekillerde açıklanmaktadır. Amaç bakımından uygunsuzluk, kusurlu ve yetersiz olan, korku ve endişe verici; zarar, acı ve rahatsızlık veren olarak ifade edildiği gibi zararlı etkide bulunan; ahlaki açıdan, iyinin zıttı, yanlış ya da kabul edilemez veya mutluluğa, ideallere, iyi amaçlara ulaşmayı engelleyen durum, oluşum için kullanılan kavram şeklinde açıklanmaktadır. Kötülük insan davranışları ve evrene yönelimleri sonucu oluşturduğu zarar durumlarına denir. Bununla birlikte insani durumların dışında doğal ya da metafiziksel bir kötülük olgusundan bahsetmek mümkündür. Ayrıca Hannah Arendt'in kötülük düşüncesi bağlamında ele alacak olduğumuz ahlaki kötülük ise soykırım, işkence, cinayet türünden, bilinçli (ya da bilinçsiz) insan davranışlarının sonucunda oluşan, insanın insanı öldürmesi, işkenceye maruz bırakması sonucu olan, insanın ahlaki ödevlerini yerine getirmemesinden, bazen de getirmesi sonucu doğan, ikinci kötülük türüdür. Üçüncü kötü ya da kötülük türü ise, acıyla belirlenen ahlaki kötülüğü de içinde barındıran fiziki kötülüktür (Cevizci, 2005, s. 1028-1029).

Dünyada var olan yadsınamaz bir kötülük durumu vardır. Ahlaki kötülük ve metafiziki kötülük olarak iki ana başlıkta toplanabilecek kötülük problemi felsefe tarihi boyunca önemli tartışmalara konu olmuştur. Bunun yanı sıra insan varlığının sonucunda çevredeki varlıklara ve doğaya yönelik bir kötülük durumu söz konusudur. Kötülük teriminin genel olarak şuurlu bir şekilde bireyler tarafından yapılan olumsuz eylemlere atıfta bulunmak maksadıyla kullanılması bakımından doğal kötülüğü tanımlamada yetersiz kaldığı ifade edilebilir. Doğal felaketlerin var oluşunun açıklanması günümüz felsefe tartışmaları açısından sorgulanmaya ve yeni anlamlandırmalara ihtiyaç duymaktadır (Warburton, 2000, s. 23-24). Fakat burada makul olarak açıklama getirme çabasından hareket ederek metafiziki kötülüklerin tamamen yok edilebilmesi mümkün görünmemekle birlikte etki düzeyinin azaltılması hususunda bireyin etkin duruma geçebilme durumu söz konusudur. Bu açıdan önemli yaklaşım erdemli davranışı ahlaki mücadelede en büyük yardımcı olarak ifade etmek mümkün görünmektedir. Ahlaki kötülüklerin ise yaşamımızla ilişkisi iki noktadan açıklanabilir. İlk olarak bireyin ahlaki kötülükler durumunu gerçekleştireni ve bu durumlardan etkileneni olması söz konusudur. Bu nedenlerle bireylerin kötülüklerle savaşımı iki yönlü olmak durumundandır. Öncelikle bireysel olarak ahlaki karar ve davranışlarımızda kötülüklerden

uzak durma gayretinde bulunmakla azaltılacaktır. İkinci olarak ise bireyin ahlaki sorumlulukları üstlenerek gerçekleşmesi muhtemel kötülüklerin en aza indirilmesi maksadıyla çaba göstermesi gerekmektedir (Cevizci, 2011, s. 135-136).

Felsefe tarihi açısından doğaüstü felsefecilerin çoğunluğunda kötülük problemini Tanrı'nın mutlak iyilik ve kudret özellikleri varsayımıyla ve bireyin davranışları sonucunda sorumluluk sahibi varlık olarak gördüklerini söylemek mümkündür. Çünkü insanın davranışından sorumlu bir varlık olarak değerlendirilmediğinde temellendirmenin çıkmaza girdiği görülmektedir. Problemin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Eski Ahit'teki Eyüp'ün Kitabında soruna dair açıklamalar bulmak mümkündür. Aynı zamanda bu sorunsalın bir diğer bakış açısı ise iyinin yanında zıddı olan kötünün de varlığına sebep olduğu söylenebilir. Burada Tanrı'nın mutlaklığını varsaydığımızda veya O'nun kötülüğü ortadan kaldırmama hususu varlığın mükemmelliği ve tanrısal üstünlüğü konusunda bir paradoks durumu söz konusu olduğu söylenebilir.¹ (Çev:Ahmet Arslan, 2014, s. 266). Platon felsefesinde Tanrı'dan ziyade kötü ruhlar sorumlu tutulmakta ve kötülüğün kaynağı olarak maddeyi ön plana çıkarmaktadır (Aydın, 2012, s. 151). Felsefe tarihinde kötülük problemi etik anlayışlarında var olan iyi ve kötü bağlamında değerlendirildiğini görmek mümkündür.

Hristiyan felsefesine gelindiğinde ise yine tartışmalara konu olmuştur. Temel sorun eğer Tanrı varsa, mutlak güç sahibi olduğuna dair ortak bir kanaat belirtilebiliyor ve bireyin iyiliğini isteyen bir Tanrı'nın varlığından bahsedebiliyorsak dünyada var olan durumlar sonucunda iki temel başlık altında değerlendirilen kötülükleri Tanrı neden engellemiyor? Bu temel çıkmazı tamamıyla ortadan kaldırmaması problem olarak görülmüş, açıklanmaya ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır.² Ayrıca Hristiyan felsefesinde birçok problemin bu hususla ilişkili olduğu görülmektedir. Tanrı'nın varlığını kabul edince varlığı ile ilgili kesinliği sorgulanmış ve sonucunda var olmadığını iddia eden görüşler de ortaya çıkmıştır. Hristiyanlık açısından Tanrı bireylerin iyiliğini emreden ve kötülüklerle karşı uzak kalınması gereken tek varlık düşüncesi hâkim olmuştur. Kötülük problemine çeşitli açıklamalar geliştirilmesine karşın Augustinus ve Aquanalı Thomas'ın görüşleri ön plana çıkmaktadır.³ (Cevizci, 2001, s. 62-64).

İslam felsefesine gelindiğinde ise Gazali, Farabi, El Bikai ve İbnu'l Muneyyir gibi birçok filozof ahlak bahsinde kötülük ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. İbni Sina kötülük problemine önem vererek bu sorunu Tanrı'nın ilim, hayr ve cud gibi isimleriyle bağlantılı olarak ele alıp ilahi hikmet ve inayet terimleri ilişkisiyle açıklamaktadır. Evrenin yaratılışındaki düzen bağlamında değerlendirerek âlemdeki bu düzenin kaynağının Tanrı olduğunu ifade eder. İbni Sina kötülük problemini de bu bağlantı içerisinde ifade etmektedir.⁴

Felsefe tarihinde kötülük probleminin Hannah Arendt düşüncesine gelene dek Batı felsefesinde farklı filozoflar tarafından din ve ahlak düşüncesi bağlamında tartışılmaya devam edildiğini söylemek mümkündür. Ayrıca teodise kavramı üzerinde duran bir başka filozof Leibniz olmuştur (Aydın, 2012, s. 154). Her şey akıl temelli ele alınarak bu konuda bir uzlaşım söz konusu olmasa da bazı düşünürler akıl dininden bahsederken veya doğal din olarak açıklarken, kimi düşünürler ise din bağlantılı her şeyden uzaklaşılması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle bazı düşünürler teolojik eğilim dışında farklı görüşlerle kötülük problemi ile ilgili düşüncelerini ifade etmektedirler. Dilsel ve mantıksal çözümlemelerin oluşturulmasının amaçlandığı ve bunlarla birlikte ahlaki ilkelerin de matematiksel kesinliklere sahip olduğu düşüncesi ön plana çıkarılmaktadır.⁵ Bu sebeple ahlaki önerilerin kişinin yaşamının sonuçları itibariyle temellendirilerek üretildiği görüşü savunulduğunu söylemek mümkündür (Editör:A. Kadir Çüçen, 2013, s. 165-187). Bununla birlikte Mill'e göre ise sınırlı Tanrı kavramı anlayışından düşüncelerini ifade ettiğini söylemek mümkündür. Sınırlı Tanrı bahsinin bireyin hürriyet meselesiyle yakından ilgili olduğunu ifade eder. Bu nedenle insanın hürriyeti problemi konusu da tartışmaya eklenerek üzerinde önemli sorgulamalar gerçekleştirildiği söylenebilir (Aydın, 2012, s. 157-158).

¹Bu paradoksun çözümünü konusunda farklı çözüm önerileri üretilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Çev:Ahmet Arslan, 2014, s. 67-275)

²David Hume, Tabi Din Üstüne Diyaloglar adlı eserinde Philo üzerinden sorunun tartışmasını yapmaktadır. Bkz. (Aydın, 2012, s. 151-158)

³Hristiyan düşüncesinde kötülük problemlerini daha detaylı incelemek için bkz. (Çev: Dominik Pamir, 1999), (Gökberk, 2015, s. 123-158)

⁴İnsan zihninin iyi ve kötü arasındaki hikmeti anlamakta yetersiz kaldığı düşüncesiyle bireyin evrene ve durumlara sınırlı bakış açısıyla kavramaya çalıştığını iddia eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Bircan, 2013, s. 213-217)

⁵Dilsel ve mantıksal çözümlemelerin ön plana çıktığı ahlaki ilkeler de matematiksel kesinliklere sahip olduğu düşüncesi hakkında detaylı bilgi için bkz. (Ural, 1986)

Sonuç olarak problemin felsefe tarihinde güncelliğini koruyarak felsefi açıdan yeniden sorgulamalara tabi tutulduğunu ifade etmek mümkündür. Kötülüğün varlığı sorunsalının ilahiyat alanı için önemli bir eleştiri olduğu söylenebilir. Kötülüğün kaynağının Tanrı olamayacağı varsayımından hareketle kötülükten özgür iradeli varlıkların sorumlu olduğu ifade edilmiştir. Kötülüklerin çokluğu ile alakalı da kötülüklerin var olmasındaki maksadı insan idrakinin yetersizliği olarak açıklanmaktadır. Özgür iradenin var olmasından hareketle Tanrı'nın mutlak ilmi ile özgür iradeli varlıkların bir arada olabileceğini iddia ettikleri söylenebilir. Çağdaş İslam düşünürlerinden olan M. İkbâl ve Çağdaş Batı Felsefesindeki Whitehead ve Hartshorne gibi birçok düşünür kötülük problemini ele alarak farklı şekillerde yeniden analiz etmektedir (Editör:Murat Arıcı, Yrd. Editör:Yurdağül K. Adanalı, 2019, s. 214).

Hannah Arendt Felsefesinde Kötülük Problemi

Hannah Arendt'in⁶ 20. Yüzyılın önemli siyaset bilimci ve siyaset felsefecilerinden birisi olduğu kabul edilmektedir. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız kötülük felsefesi problemine Arendt'in farklı bir bakış açısı ile yaklaştığı ifade edilebilir. Eserleriyle yaşadığı dönemin olayları ve fenomenleri bağlamında düşüncelerini oluşturmaktadır. Nazizm ve Stalinizmle birlikte yaşanan insanlık dramları kötülük problemini açıklarken hesaplaştığı, döneminin önemli siyasi olaylarıdır. Fikirlerini yaşanan bu acı tecrübelerden hareketle bu dünyaya yönelik açıklamaktadır. Soyut kavramsallaştırmalar ve tartışmalardan ziyade dönemin getirdiklerinden yola çıkarak kamusal ve siyasi oluşumların siyasi ve tarihsel açıdan anlamının ne olacağını açıklar. Bu açıklamaların neden önemli olduğunu ifade ederken ahlaki ve siyasi sorumluluğa yeni bir bakış açısı kazandırmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Nazi rejimi ve Stanlinist rejimi irdeleyerek Totalitarizmin Kaynakları eserini yazar. Burada totaliterliğin mantıksal açıklamalarıyla geleceğe dair toplumların farkındalık kazanmasını amaçlar (Direk, 2021, s. 152-153). Genel çerçeveden bakacak olursak totalitarizm diktatörlük kategorisi içinde olan hükümet şeklidir. Sistemin siyasal iktidarın teknolojik açıdan gelişmiş envanterleri, bütünüyle sosyal devrimi gerçekleştirmeyi amaçlar (Özbudun, 2012, s. 36).

⁶Hannah Arendt'in yaşamı ve gençlik yıllarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. (Eldas, 2014, s. 226-246)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında totalitarizmin ne anlam taşıdığını ve buna neden olan etkenlerin ne olduğunu açıklama gayretindedir. Amaç edindiği bu gayret felsefesinin tamamında varlığını devam ettiren bir süreç olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte felsefi eseri olan *İnsanlık Durumu* ile emek, imalat, eylem gibi kavramların Aristoteles'ten hareketle farklılıklarını ortaya koyar. Siyaset felsefesi açısından kendini birey olarak gerçekleştirme ve özgür olma arasında bağlantı kurmaktadır. Modernlik ve Karl Marx eleştirisi yaparak tarihsel materyalizme eleştirel bir bakış açısı getirir. Kötülüğün Sıradanlığı: *Adolf Eichmann Kudüs'te* eseriyle de kimlik politikasının anlamsız olduğunu iddia eder. Ayrıca kötülük problemi karşısında kişisel ahlaki sorumluluktan bahsederken düşünce ile bir bağlantı kurduğu söylenebilir. Açıklamalarını Kant'ın siyaset felsefesindeki yargı kavramı ile ilişkilendirirken politika ve sorumluluk arasındaki ilişkiyi ifade eder (Direk, 2021, s. 154-155). İnsanlık durumu için temel sayılabilecek üç etkinlik biçiminin⁷ fenomenolojik çözümlemesini yapmaktadır. Biyolojik yaşam açısından emeği, bireylerin evrendeki yapıp etmeleri ise eylemi ifade etmektedir. Kötülük düşüncesini açıklarken yaptıklarımızı düşünmenin öneminden bahsetmektedir. Sadece genel bir bakış açısı sergilemeden ziyade insanlık durumunu en yeni deneyim ve korkulardan hareketle yeniden ifade ettiğini söylemek mümkündür (Şener, 2000, s. 12).

Totaliter rejimler kötülük düşüncesinin belirleniminde önemli bir etkidir. Çünkü bu rejimlerin ve liderlerinin kitle desteği aracılığıyla hükmederek insanlık dramının oluşmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Propaganda sayesinde toplumsal gerçeklerin aksine kendilerine özgü bir imgesel gerçeklik ortaya koymaktadırlar. İmgesel gerçeklik sayesinde kendi istekleri dâhilinde toplumsal örgütlenmenin oluşması sağlanmaktadır. Böylece bireylerin kurgulanan gerçekliği onaylamasalar bile örgütlenmenin sonucu olarak görülmektedir (Direk, 2021, s. 156):

“Kamu alanında münasebetsiz sayılan şeyin öylesine olağan dışı ve bulaşıcı büyümesi olabilir ki bütün bir insan topluluğu tam da bu nedenle temelinde var olan özel karakterini değiştirmeden onu bir yaşam tarzı olarak benimseyebilir (Şener, 2000, s. 95).”

Totalitarizm diktatörlük kategorisi içinde olan hükümet şeklidir. Sistemin

⁷Üç temel insani etkinliği detaylı incelemek için bkz. (Şener, 2000, s. 35-50)

siyasal iktidarın teknolojik açıdan gelişmiş envanterleri, bütünüyle sosyal devrimi gerçekleştirmeyi amaçlar. Merkezi liderlik tarafından ilan edilen devrim bireyin keyfi ideolojik varsayımlarına göre belirlenimcilik ortaya çıkarmaktadır (Özbudun, 2012, s. 36).

Bu sistem açısından her şey liderin iradesiyle sorumlu tutularak gerektiğinde bütün sistemi kendi istekleri doğrultusunda belirleyici yetkinliğe sahiptir. Bu nedenle Arendt felsefesinde totaliter rejim için soğan benzetmesi yapılmaktadır. Burada liderin konumu rejimin totaliter olup olmadığı hakkında bize ipuçları vermektedir. Liderin dışındaki bütün yetkililer kişisel her eyleminden bireysel olarak sorumlu tutulmaktadır. Halkın tepkisi olduğunda ise bu hata yapan bireyler gereken cezaları aldığından kişiden kaynaklı süsü verilmektedir. İşler kötüye gittiğinde ve daha fazlası elde edilmek istendiğinde ortaya çıkan totaliter terör her türden örgütsel muhalefet sona erdiği zaman, çekinecek bir durum kalmadığını idrak ettiğinde başladığını söylemek mümkündür (Direk, 2021, s. 157-159).

Üstüne vazife olmayan şeylere karışmamak ve kimseye kötülük etmemek, bireyi iyi bir birey yapabilir mi sorusu Arendt'in kötülük düşüncesini açıklarken kötülük problemi açısından önemli bir noktada durduğunu ifade edebiliriz. Çünkü yaşadığımız toplumda iktidarın propagandası etkisiyle başkalaştırılan, farklı olarak görülen gruba karşı problem olarak bakıldığı ve vatandaşlık açısından sorunlara maruz kaldığında, o grubun insan hakları açısından da yok sayılması anlamını taşımaktadır. Ezilme temelli, başkalaştırılan grubun emeğinin ve enerjisinin diğerlerine kaynak olmasını zorlaştırmak ve meşrulaştıran sistemler bireyselliği önlemek için ideolojik önlemleriyle bireyselliği yok saymaktadır. Çünkü kendine güvenen ve eleştirel bakabilmeyi bilen her birey bu rejimler için tehdit unsuru olarak görülmektedir. Bu tarz rejimler açısından gerektiğinde toplumun düzenlenebilirliğinin mümkün kılınması ve itaat eden bireylerden oluşan toplum üyelerinin varlığını zorunlu olarak görmektedir. Yurttaşlık bakış açısının aksine korkak, duyarsız ve itaatkâr bireyler oluşturmak amaçlanmaktadır. Korkuyla birlikte soru ve sorgulamanın yok olma durumu görüldüğünü söylemek mümkündür. Çünkü korku varlığını var ettiğinde şiddet ortaya çıkacak ve en büyük şiddetin sessizlik ile varlığını yücelteceği söylenebilir. Şiddetin ve ezilmişliğin görünürlüğün, yalnızca sorgulama ve bu sorgulamalar sonucu dille ifade edilmesinin kötülüğü engellemede önemli etkenlerden biri olduğu açıkça görülmektedir (Direk, 2021, s. 160).

Sorumluluğumuzda olmayan şeylere karışmama fikrinin toplumun daha baskın bir sömürgecinin oluşmasına katkı sağlaması kaçılmazdır. Arendt yaşamın içinde akıl ilkelerinin yoksulluğunun bireylerin hakikat ile ilişkisinin kesilmesine sebep olduğu gibi kötülüğünde artarak devam etmesine kaynaklık edeceğini ifade eder.⁸ Kötülük kendi yetilerinin, sorumluluklarının farkındalığında olmaması nedeniyle yeryüzünü tehdit eden güçlere yetersiz kalmak olarak açıklanmaktadır. Arendt buradan hareketle totalitarizmin, inançların paradoksal bir birleşimine sürüklenen nihilist bir zaman olduğu yönünde çözümleme yapmaktadır (Şener, 2000, s. 14).

Totaliter rejimler sonucunda toplumda yaşayan bireylerin muhalefet şansının azalma durumu söz konusudur. Muhalefetin yitimi durumunun kamusal alanın yok olmasına sebebiyet vermesi muhtemeldir. Rejimin kendisi dışında kalan her grup için yokluğa mahkûm edilme durumu söz konusudur. Arendt açısından kötülük de bireylerin düşüncelerini kamusal alanda ifade edememesi, başkalarıyla paylaşarak kötülüğün azalmasına ve kötülüğün yok olması etkinliğini ortadan kaldırmasına neden olmaktadır. Gündelik yaşamın kaybolmasıyla devam eden bu kötülük sistemi, yaşamın politikaya maruz bırakılması ile durumun daha da kötüye gitmesi söz konusudur. Rejimin liderinin emrinde devam eden yöneticiler için ise özel yaşam ve kişisel çıkarları ön plana çıkararak, toplumun bir parçası olmanın getirmiş olduğu erdemlerin ve yurt sevgisinin önüne geçerek sadece rejimin kölesi olarak kötülükten uzak durmayacağını ifade eder. Totalitarizm sayesinde gelişen kötülük tüm bu insanların özel yaşamlarını politik hale getirerek âdeta köleleşmiş bütünüyle siyasi düzenin ve kötülüğün sağlayıcısı konumundadır (Direk, 2021, s. 161). Arendt'e göre rejimler sonucunda güç ve sorumluluk arasındaki baskı her zamankinden daha da artmış durumdadır. Bu nedenle bireyin hareket gücünü vurgulayarak, ne yaptığımızı sorgulamanın önemini ön plana çıkarır. Bu farkındalık sağlandığında bireyi uyusukluklarına karşı durumları kontrol eden ve geleceğine dair önemli bir yatırım yapabilen olarak gördüğü söylenebilir (Şener, 2000, s. 21).

⁸Arendt'in akıl yoksunluğu sonucu oluşan etkiyi Zeynep Direk hoca Eugene Lonescu'nun Gergedanlar adlı oyunu ile açıklamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Direk, 2021, s. 160)

Arendt düşüncesinde yalnızca doğal kötülüklerin ve olumsuz koşulların yanı sıra siyasi kötülüklerin de toplumların üzerinde yadsınamayacak nitelikte kötülükler sebep olduğunu ifade etmektedir. Özellikle kötülük düşüncesiyle bu kötülükleri irdelemeye çalıştığını söylemek mümkündür. En genel anlamıyla kötülüğün felsefede ne olup ne olmadığına dair tartışmaları ifade etmiştik. Ana sorudan hareketle Tanrı'nın kötülüğe iyilik için gerekli ve olduğu düşüncesinin önemli bir konumda olduğu söylenebilir. Ayrıca iyi ancak zıddıyla anlam kazanır. Çünkü Platon düşüncesinde ifade edildiği gibi formların kusurlu olma durumu söz konusudur. Bununla birlikte Irenaus'tan hareketle birey kötülükler karşısında özgür irade sergileyerek yaşamın tüm ıstıraplarıyla cebelleşerek öğrenme ve olgunlaşma fırsatına sahip olur. Yani yalnızca hem iyi hem de kötünün olduğu bir evrende ahlaki tercihte bulunma durumu söz konusu olur. Böylece doğal kötülüğün gerekçelendirilmesi yapılabilmesi mümkün görünmektedir. Buradan hareketle birey yaşamı boyunca kötülükler maruz kalacak ama bireyi olgunlaştırma gerçekleşecektir. Bu nedenle kötülük durumu ilahi bakış açısıyla kötülüğün sıradanlığına karışmadan üstesinden gelinebilecek en azından bireye bir nebze de olsa farklı bakış açısı sunacaktır (Yaraç, 2013, s. 192-194). Ancak Arendt'in felsefesinde sıradanlığa karışan kötülüğün sonucunda oluşan acıyı şu şekilde ifade etmektedir:

“Ashında bildiğimiz en yoğun, diğer bütün deneyimleri silip atacak kadar yoğun olan duygu, yani bedende hissedilen büyük bir acı aynı zamanda en özel ve başkalarına en az iletilebilir... Başka bir deyişle Başkalarıyla olmak anlamında (inter homines esse) anlamında yaşam ile ölüm arasında gerçekten bir sınır hattı oluşturan acı, öylesine öznel ve şeylerle insanlar dünyasından uzak bir şeydir ki hiçbir surette açık bir görünüme bürünemez (Şener, 2000, s. 93-94).”

Yukarıdaki metinden anlaşılacağı üzere kötülük insanı dehşete düşüren hakkında konuşmanın mümkün olmadığı, bireyi dilsiz bırakan soykırım gerçeği olarak ifade edilmektedir. Kimse ne affedilebilir ne de yargılanabilir çıkmazı gerçeği vardır. Bu dehşet, Arendt'e göre ahlakın üzerine sorgulanması gerekmeyen yaşadığımız topluma ait bütünle sınırlandırmamak gerektiği anlamı taşır. Çünkü Nazi rejimi döneminde ahlaki çözümlenin görüldüğü kişisel sorumluluğun ve kişisel muhakemenin çöktüğü görülmektedir (Direk, 2021, s. 164):

“Eichmann, Pontinus Pilatinus gibi hissetmesine fırsat veren pek çok durumla karşılaşmış, ama zaman geçtikçe bir şeyler hissetme gereksinimini kaybetmişti. İşler artık böyle yürüyordu, bu toprakların yeni kanunu böyleydi, her şey Führer’in emirlerine dayanıyordu; düşünüyordu da ne yaptıysa, yasalara bağlı bir vatandaş olarak yapmıştı. Polise ve mahkemeye tekrar anlattığı gibi, görevini yapmıştı; sadece emirlere değil yasalara da uymuştu (Çelik, 2009, s. 142)”

Eichmann yargılanması üzerine yazmış olduğu raporda, onun gerçekleştirdiği kötülüğün şeytani olmasının aksine bu kötülüğün kaynağı olarak Tanrı’ya hizmet etmeyi reddeden bireyin yaşadığı kötülük durumunu kötülüğün sıradanlığı olarak nitelendirerek kötülük problemine farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Kitle imha malzemesinin çarkının dişlisi haline gelen birey yani rejimin görevlileri, esasında sıradan bir yurttaş olarak karşımıza çıkar. Burada bürokratik örgütlenmenin de önemli bir rolü üstlendiğini ifade edebiliriz. Kötülüğün sıradanlık olarak atfedilmesi kötülüğün gerçekliğine gölge düşürmenin aksine failin ruhunun derinliklerinde insanın kendiliğinden bir eylemine dayanmamaktadır (Direk, 2021, s. 164). Bu nedenle Arendt kötülüğü saklandığı kuytudan çıkarak arsız ve ortak dünyayı hemen yok ettiğini ifade eder (Şener, 2000, s. 129). Esasında homo faber hümanizm merkezli faydacılığın en kapsamlı ifadesini Kant felsefesinde bulmaktadır. Kant’ın insanın amaç için araçsallaştırılması her zaman büyük bir sorun teşkil etmiştir. Çünkü bu soruna çözümü her insanın varlığı bakımından kendine has bir amaç içinde olduğu-olması gerektiği formülünde bulmuştur (Şener, 2000, s. 230).

Soykırımın faili benzeri olmayan bir kötülük olması durumu mevcuttur. Ancak Eichmann gibi aslında ailesinin sorumluluğunu taşıyan aile babasını görmekteyiz. O’nun sığ ve alelade gerçekliği, sıradan bir vatandaş olma durumu yaşamına ve işine dair hiçbir sorgulamayı gerçekleştirmemesi ve devletin ön gördüğü yasaların emrine amade olması verilen görevleri akıl süzgecinden geçirmeden uygulamaya koymasından kaynaklanmaktadır:

“Siz onurlu generaller nasıl oldu da sorgusuz sualsiz bir sadakatle bir katile hizmet etmeye devam edebildiniz sorusuna –Başkomutanını yargulamak askerin işi değildir... Eichmann en azından, herkesi suçlu hale getirenin emir değil de kanun olduğunu çok az sezmişti. Führer’in ağzından çıkan sözler, sıradan emirlerden farklıydı; bu sözlerin geçerliliği zaman ve mekânla sınırlı değilken, bu sıralama sıradan emrin en göze çarpan özelliğiydi. Führer’in Nihai Çözüm emrinin hemen ardından –salt idarecilerin değil, uzman avukatların ve hukuk

müşavirlerinin tasarladığı- dünya kadar düzenleme ve direktif gelmesinin asıl sebebi de buydu; sıradan bir emirden farklı olarak, bu emir kanun muamelesi gördü. Sonuçta ortaya çıkan ve Alman ukalalığının ve titizliğinin bir belirtisi olmaktan çok uzak olan bütün bu hukuki teferruat, kuşkusuz en çok bu işi meşru göstermeye yaradı (Çelik, 2009, s. 156).”

Kötülük kaynaklığı bakımından bireyler davranışta bulunarak ve konuşarak kim olduğunu gösterdiği gibi buradan yola çıkarak kişisel kimliklerini ortaya koymadıklarında ve insani dünyada varlık gösteremediklerini Eichmann’ın ifadelerinden görmek mümkündür (Şener, 2000, s. 263). Esasında çıkmaza girip mecburiyet süsü verilen bu anlayışı Arendt şu şekilde eleştirmektedir:

“Nasıl medeni ülkelerde yasalar, insanın doğal arzu ve eğilimlerinin bazen ölümcül olmasına rağmen, vicdanın sesinin herkese “Öldürmeyeceksin!” dediğini farz ediyorsa; Hitler’in topraklarının kanunu da, katliamlar düzenleyenlerin cinayetin pek çok insanın normal arzu ve eğilimlerine aykırı olduğunu gayet iyi bilmelerine rağmen, vicdanının sesini “Öldüreceksin!” demesini istiyordu. Nazi Almanya’sında kötülük, insanların görür görmez kötülük olduğunu anlamalarını sağlayan bir niteliğini –baştan çıkarıcılığını- kaybetmişti. Muhtemelen pek çok alman ve pek çok Nazi, ezici bir çoğunluk, cinayet işlemenin, soygunculuk yapmanın, o zamanki komşularını makûs talihleriyle baş başa bırakmanın (pek çoğu her ne kadar işin dehşet verici ayrıntılarından haberdar olmasa da, Yahudilerin makûs talihlerinin kucağına gönderildiğini elbette gayet iyi biliyorlardı çünkü) ve bu durumdan yararlanarak bütün bu suçlara ortak olmanın baştan çıkarıcılığına kapılmıştı. Ama Tanrı biliyor ya, belki bu baştan çıkarıcılığa nasıl karşı koyacaklarını da öğrenmişlerdi (Çelik, 2009, s. 156-157).”

Bu ihlal ve şiddet durumu bütün imalatlar için söz konusudur. İnsan eseri olan dünyanın yaratıcısı olarak ifade edilen homo faber her zaman doğanın tahripçisi olduğu söylenebilir (Şener, 2000, s. 209):

“Kapitalist toplumun bütün sınıfları dışına itilmiş kitleleri sonunda kendine ait ayaktakımı örgütleri kurmak için hazırды; propagandaları ve yarattıkları çekicilik, tam da bu rezillik suretindeki suçu tam da yapısına dâhil etmek için can atmış bir toplumun, şimdi suçlulara açıkça göz yumarak ve alenen suç işleyerek kendini kötülükten arındırmaya hazır olduğu varsayımına dayanmaktaydı (Şener, 1996, s. 165).”

Ne kadar tahrip engellenmeye çalışsa da bunun tamamen yok olma durumu bulunmamaktadır. Ama şiddet gücünü yok edebilirse de asla yerini başka bir durumun alması mümkün görünmemektedir (Şener, 2000, s. 294).

Arendt açısından Eichmann'ın bu canavarca yaklaşımı zihinde oluşan katı ideolojik düşünceler tarafından belirlenerek, zihninin kötülük propagandasıyla yıkanması nedeniyle oluşmaktadır. Ancak O'nu tutkulu bir Nazi destekçisi olarak ifade etmek de mümkün değildir. Görevi itibariyle rejime karşı görevini yerine getirdiği gibi hapisane yaşamı içinde de uyumluluk gösterdiği söylenebilir. Totaliter rejimin parçası olmasının nedeni sadece zeki olmamasından ziyade bireysel olarak idraki gerçekleştirmemesi, durumlara karşı yargıda bulunmaması ve basmakalıp davranışlarla gerçekleştirdiği hareketlerinden kaynaklanmaktadır (Direk, 2021, s. 165):

“Gerçeklikten bu kadar uzak ve bu kadar fikirsiz olmak, belki de insanın bünyesinde bulunan bütün şeytani içgüdülerin vereceği zarardan daha büyük bir yıkıma yol açabilir; aslında insanın Kudüs'teki duruşmadan çıkaracağı ders buydu... Antikite denilince akla gelen şeylerden biri katliamdır ve yüzyıllarca sömürgeleştirme ve emperyalizm dönemi, bu türden başarılı ve başarısız girişimlerin örnekleriyle doludur. 'İdari Katliamlar' bu durumu daha iyi ifade eden bir tabir gibidir (Çelik, 2009, s. 292-293).”

Başkalaştırılana yaşam imkânı sunmayan hâkimiyetlerin yasa dışı özelliği, kendisine özgü yasadışı kurumlarıyla oluşmaktadır. Eylemlere karşı hareketlerin önderlerinin, yönetim ve iktidar olgusunu haliyle yukarıdan belirlenen keyfi kararlar bağlamında ortaya koydukları söylenebilir. Hukukun küçümsemesi ve her olayın kılıfına uydurulması durumu bu tarz baskıcı rejimlerin bir özelliği olduğunu görülmektedir (Şener, 1998, s. 215). Toplumsal yaşamın içerisinde gelenekselleşmiş davranışlar sonucunda gerçekleşen hareketlerden doğan otomatizm durumu vardır. Canlı bir organizmanın sadece bir makine olarak görülmesi gerektiği iddiasıyla, hayvani ve insani organizmaların fizik, kimya ve fizyoloji gibi bilimlerin yasalarına göre işleyen makineler olduğu düşüncesi hâkimdir (Cevizci, 2005, s. 1293). Bu düşünceyle ortaya çıkan anlayışın belli suçları ırksal olarak da işlemeye imkân sunduğu anlaşılmaktadır. Bu anlayışın altında cinayette ve ihanette çekicilik bulmanın ve kötülüğe kaynaklık etmenin kabul edilir hale gelmesini Arendt şu şekilde ifade eder (Serin, 2014, s. 93):

“Hukuksal ve siyasal aygıtın toplumdan ayrılmadığı, o nedenle toplumsal ölçütlerin bu aygıtta sızdığı, siyasal ve hukuki kurallar halini aldığı her zaman bu değişiklikler vuku bulur. Suç ile rezilliği eşitleyen görünüşteki bu geniş görüşlülüğe kendi yasal kodlarını kurması için göz yumulursa, bu anlayış ne kadar sert olursa olsun insanı davranışlarından sorumlu gören, onu bağımsız sayan yasalardan daha vahşi ve gayri insani olduğunu şaşmaz bir biçimde kanıtlayacaktır (Şener, 1996, s. 153-154).”

Bu geleneksel ve standart tavır hâkim bir gerçekliğin oluşmasında bir yanılısama yaratmaktadır. Böylece gerçekle durum arasında algısal farklılığa sebebiyet vererek kötülükle ilişki kurma biçimimizin, algılama tarzımızın gerçekliğe yaptığı katkıyı görmezden geliriz. Oysa kötülük durumu arasındaki bağlantıyı sorgulamalarımız sonucunda oluşan düşünsel dikkatimizle farkındalık kazanabildiğimizi söylemek mümkündür. Arendt’in fenomenolojik bağlantısından hareketle birey evrendeki bir varlık, olgusal bir durumun içerisindeki bedenli ve ilişkisel özne olarak ifade edilir. Geleceği düşünmeden gelenek üzerine kurulmak bireyi doğruya yöneltse de şartların değişiklik gösterdiği durumlarda bireyi sıkıntıya düşürebileceğini ifade edebiliriz. Buradan hareketle Arendt felsefesindeki kötülüğe Krşı oluşturulan çözümleme, ahlakı yalnızca iyi alışkanlıklarla temellendirmenin yeterli olmayacağını göstermektedir. Baskıcı sistemlerin olumsuz yöndeki değişimleri sonucu oluşan kötülüğe karşı savunmasız bırakabilir. Ancak burada birey olmak ve yargılama, sorgulama, anlamlandırma süreçleri bakımından bireysel sorumluluğa da dikkat çektiği görülmektedir (Direk, 2021, s. 166):

“Olgusal hakikatlerin iktidarın saldırılarını savuşturma şansı gerçekten de son derece düşüktür; her zaman için dalaverelerle sadece bir süre için değil, sonsuza dek dünyanın dışına atılma tehlikesi vardır. Olgular ve olaylar, insan aklının yarattığı –en kurgusal olaylar da dâhil- teorilerden, keşiflerden ve aksiyomlardan sonsuz kere daha kırılğandır; durmadan değişen insan işleri alanında ortaya çıkarlar ve bu akışta zihnin nispeten kalımlı yapısından daha kalıcı başka bir şey yoktur. Bir kere yitirildiklerinde hiçbir rasyonel çaba onları bir daha geri getiremez (Şener, 1996, s. 277).”

Özgürlük ve siyaset felsefesi⁹ açısından bireysel sorumluluk Arendt düşüncesinde ön plana çıkmaktadır. Bireyin totaliter rejimlerin bir parçası

⁹Arendt’in siyaset felsefesini daha detaylı incelemek için bkz. (Direk, 2021, s. 167-174)

olmak yerine farkındalık kazanmış seçimde bulunma yetilerini kullanabilen olması zorunlu görülmektedir. Ayrıca kazanılan bu farkındalığın ortak düzlemde birleştirilmesi gereklidir:

“Yine komşularının perspektifini çekip uzatarak ve çoklaştırarak bütün insanların aniden bir ailenin fertleri gibi davrandıklarına tanık olduğumuz kitle toplumunda ya da kitle histerisi anlarında da olan budur. Her iki durumda da insanlar tamamiyle özel hale gelmişler yani başkalarını görmek ve duymak onlar tarafından görülüp duyulmak olanağını yitirmişlerdir. Hepsi de kendi tekil deneyimlerinin öznelliğine hapsolmuşlardır; aynı deneyim sayısız kere yinelenmiş olsa yine de tekil olmaktan kurtulamayacaktır. Sadece tek yanıla görülmeye başlandığında ve kendisini sadece tek bir perspektiften sunmasına izin verildiğinde, ortak dünyanın sonu gelmiş demektir (Şener, 2000, s. 102-103).”

Kötülüğü Nazi suçları bağlamında ele aldığımızda sıradan kötülüklerle benzemeyen farklılığı görmek mümkündür. Burada insan elinden yine insanın kötülük görme durumu söz konusudur. Fakat Eichmann davasını farklı kılan husus kötülüğü bir kurgu ve düzenlemenin aksine bireyin askeri anlamda görevinde yükselebileceği gibi basit arzularla kötülüğü gerçekleştirmesini akli yoluyla anlamlandırmanın zorunluluğundan bahsedilebilir. Oluşan siyasi rejimin içinde uyum bir şekilde, sadece emirler bağlamında hareket ederek zihniyet açısından bu yapıya bürünmesinden kaynaklanmaktadır. Arendt düşüncesinde kötülüğü bu yüzden düşünce yoksunluğu ile bağdaştırırken, ahlaki ve vicdani meselelere yönelik hiçbir bağlantısı kalmaması sebebiyle ahlaki cinnet durumu olarak açıklanabileceğini ifade eder.¹⁰ İnsanlık açısından kötülük getiren siyasi rejimlerin hakikat ilişkisini Arendt şu şekilde ifade etmektedir:

“Hakikat ile siyasetin birbirine uyuşmayan kavramlar olduğundan kimsenin şüphesi yoktur ve bildiğim kadarıyla hiç kimse “doğruluğu” siyasi erdemler arasında saymamıştır. Yalan sadece siyasetçinin ya da demagogun değil, devlet adamlığı zanaatının da her zaman geçerli ve haklı bir gereci olarak kabul edilmiştir (Şener, 1996, s. 271-272).”

Arendt, bireyin siyasi rejimlerin de etkisiyle hukuki ve ahlaki kişiliği yok olmasına karşı orijinal bireyselliğinin korunmasını zorunluluk olarak görmektedir. Kötülüklerle karşı her dönemde geçerliliğini koruyabilecek

¹⁰Arendt'in siyaset felsefesini daha detaylı incelemek için bkz. (Direk, 2021, s. 167-174)

yargı ve kavrayış gücümüzün yetkinleştirilmesi, ahlaki değerlerin hatırlanmasının kötülüğe karşı duruşumuza katkı sağlayacağını ifade eder. Bu şekilde gizlenmiş soykırım gibi kötülükler dâhil olmak üzere vicdani muhakeme ile anlamlandırılabilmesi mümkündür. Arendt'in bu bağlamdaki düşüncesini şu şekilde açıklar:

“... Düşünmeme hali –gaflet içindeki bir umarsızlık ya da dumura uğramış bir zihin ya da koflaşmış ‘doğruları’ tasasızca terennüm eden bu hal-zamanın en bariz özellikleri arasındadır. O nedenle öğrendiğim tek şey aslında çok basittir: hiçbir şey yaptıklarımızı düşünmekten daha önemli değildir (Şener, 2000, s. 33).

Sonuç itibariyle yukarıda açıklamaya çalıştığımız bu tarz totaliter rejimler insan onurunu hiçe sayan ve ötekileştirilene karşı savaş açan sıradan kötülük fikrini oluşturan bir anlayış olarak ifade etmek mümkündür. Sonucunda ortaya çıkan bütün kötülükler esasında bu rejimler aracılığıyla insanlığa kötülük getirmeye devam etmektedir. Eichmann¹¹ örneğinde görüldüğü üzere emre itaat edenlerin ne yaptıklarının farkında olmaması bu bireylerin suç işlemesine sebep olan durumlara karşı fikirsiz olmaları ile açıklanabilir. Buradan hareketle kötülük ve fikirsizliğin birbirini tamamlayan iki farklı nokta olduğu görülmektedir. Eğer bu fikirsizlik ortadan kalkıp, itaatsizlik durumu gerçekleştirilebilseydi belki de bu hiyerarşik düzenin bozulmasına neden olması mümkün olacaktı. Felsefe tarihi içinde ele alınan bütün teodise görüşlerinin dışında kalan siyasi kötülük insanlığın yaşamını birçok alanda etkilemektedir. Bütün otoriter yönetimlerde, otorite yukarıdan aşağıya sorgulanabilseydi otorite üstte ya da sonda değil, hiyerarşinin her tabakasında oluşturulmuş olacaktı. Bu sorunsalın, tüm modern siyasetin en ciddi sorunlarından birisine, yani özgürlük ve eşitlikten ziyade, eşitlik ve otoritenin nasıl uzlaştırılacağına dair bir çözüm önerisi sunabileceğini iddia edebiliriz (Kara, 2012, s. 373).

¹¹Hannah Arendt açısından Eichmann'ın davasına yönelik düşüncelerinin daha detaylı ayrıntılı analizi için bkz. (Erdem, 2010, s. 4-19)

Sonuç

Arendt'in kötülük düşüncesini açıklamasını yaşadığı dönem bağlamında değerlendirmek mümkündür. İkinci Dünya Savaşı sonucunda ortaya çıkan bunalım, şiddet, korku ve acıların yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle olaylar ve failer üzerinden kötülüğü irdeleyerek kötülüğün anlaşılabilir karmaşasını sıradan bir görüngü bakış açısıyla açıklamaktadır. Üzerimize görev olmayan şeylere karışmamak veya kimseye kötülük etmemek, bireyi iyi biri yapamadığı gibi bu insanlık dışı durumlara sessiz kalmanın da kötülüğün sıradanlaşmasına katkı sağladığı görülmektedir. Siyasi rejimler tarafından gerçekleştirilen durumları sorgulamak ve üzerine düşünmek kötülüklerin ortaya çıkmasını azaltıcı bir etki bırakır. Çünkü bitki ve hayvanlar açısından kötü olan şeye doğru eğilim görülmezken sadece insan iyiye olduğu gibi kötüye de yönelmektedir. Yönelimlerinin amacını seçme melekesi olan bilinç, iyiyi istediği gibi kendi menfaatleri açısından kötüyü de arzulayabiliyor. Bunun nedeni, bireyin duyumsal zevklerle siyaset başta olmak üzere farklı alanlarda yüksek amaçlar arasında bölünmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Siyasi açıdan bakacak olursak bazen insanda iyi yaşamak, çok kazanmak, daha fazla toprak kazanmak, daha fazla mevki gibi duyumsal zevklere odaklanarak kötüye yönelmektedir. Sonucunda haksızlık, şiddet, soykırım, hile ile siyasi yalan bireyin kendi seçimi olan kötülükler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazen ise evrensel düze götürücü yüksek amaçlara odaklanarak iyiye yönelim söz konusudur.

Siyasette bencillikle yaklaşımlarımız bir kenara bırakıldığında başkaları açısından adaletle merhameti seçme durumu gerçekleşmektedir. Kendi menfaatlerimizi geri plana atıp enerjimizi insanlık adına kullanabiliyoruz. Bunun yanı sıra ne kadar kötü de olsa ahlak değeri olarak iyinin, siyaset alanında yapılan soykırım gibi acı tecrübelerin denemesi sonucunda iyinin oluşmasına katkı sağladığını söylemek mümkündür. İnsan harekete başladıkça epistemolojik açıdan iyinin bilgisi, vicdani bağlamda gelişim göstermektedir. Önce hareket ediyor eylem gerçekleştiriyoruz ve sonucunda insanlık dışı acı ile yüzleşerek üzerine düşünmemize katkı sağlıyor. Bu düşünceden hareketle kötü hükümü çıkarılmaktadır. Hareketten önce totaliter siyasi rejimin iyilik getireceği fikri olaylar sonucunda verdiğimiz karar yanıltıcı olabilmektedir. Hareketi ve durumları, ne kadar acı da olsa hakikatin aydınlatıcısı konumunda görmek mümkündür. İşte siyasi alanda gerçekleşen bu hareketler bu alana dair rejimlerin ve siyasi kişilerin gerçek

öz yapılarını ortaya çıkarmaktadır. Yahudi soykırımında yaşananlar iyilik ve kötülüğün izafi olduğunu, sadece zamana ve toplumlara göre değil, aynı davranış içinde bile iyi kötü hükümlerin değişebildiğini göstermektedir. Yani Alman toplumunda var olan değer yargıları siyasi erkin menfaatlerine göre değişik şekiller olarak vicdanları çelişkiye düşürdüğünü söyleyebiliriz.

Milli sınırlar dışındaki bir düşmanı yok etmekle, vatan sınırları içerisindeki bir bireyi öldürmek farklı değerlere karşılık gelmektedir. Alman rejiminin Yahudi ırkına yapmış olduğu kötülüğün sıradanlığı buradan kaynaklanmaktadır. Esasında bu bir gerçeklik olup ikisi de bireyi yok etmektir. Aynı olayın hem iyi hem de kötü olarak ifade edilebilmesi, Alman rejiminin veya sorgulayan bireylerin içinden çıkamadığı çelişkiyi ortaya koymaktadır. Bu çelişkiden kurtulabilmek için yalnızca kendi toplum sınırları ve değer yargılarıyla kalmayıp, değer yargılarımızı genelleştirmek ve bütün insanlığa karşı tam evrenselliğe doğru ilerlemek gerektiğini söylemek mümkündür. Yalnızca bu evrensel bakış açısı kazanıldığında mutlak anlamda adam öldürmenin değerini araştırma durumuna ulaşmak mümkün görünmektedir.

Eichmann davasına Arendt düşüncesinde kötülüğün sıradanlığı olarak isimlendirirken, duruşmaya yöneltilen itirazlar da vardır.¹² Ancak Arendt totaliter rejimlerin kötülüğe kaynaklık ettiğini ve bu rejimleri propaganda makinası olarak görmektedir. Ötekileştirmeye maruz bırakılan Yahudi bireylerin yurttaşlık haklarından mahrum edilmesinin yanı sıra soykırımı sürüklediklerini söylemek mümkündür. Kötülüğün sıradanlığı ahlaki eylemlerin arzu, eğilim ve duygular karşısında yenilerek önceliğini kaybetme durumu olduğunu ifade edebiliriz. Yaşadığımız topluma uyum sağlarken doğru ya da yanlış birbirinden ayırt etme yetisinin kaybedilmesine sebep olmaktadır. Yaşadığımız toplum düzeni her ne olursa olsun ayırt etme yetimizi hiçbir zaman geri plana atmamak gerektiğini söyleyen Hannah Arendt' in, kötülük düşüncesine farklı bir bakış açısı getirdiğini söylemek mümkündür.

¹²Hannah Arendt duruşmaya yönelik itirazları *Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs'te adli eserinde üç grupta toplamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Çelik, 2009, s. 260-270)*

Kaynakça

- Aydın, M. S. (2012). Din Felsefesi. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Bakır, K. (2015). Hannah Arendt'te Kötülük Problemi. Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 97-113.
- Bircan, H. H. (2013). İslam Felsefesi Tarihine Giriş. İstanbul: Dem Yayınları.
- Cevizci, A. (2001). Ortaçağ Felsefesi Tarihi. Bursa: Asa Kitabevi.
- Cevizci, A. (2005). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2011). Felsefeye Giriş. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çelik, H. A. (2009). Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs'te. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çev:Ahmet Arslan, J. H. (2014). Felsefeye Giriş. Ankara: BigBang Yayınları.
- Çev:Dominik Pamir, S. A. (1999). İtiraf. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Direk, Z. (2021). Çağdaş Kıta Felsefesi- Bergson'dan Derrida'ya-. Ankara: Fol Yayınları.
- Editör:A. Kadir Çüçen, A. T. (2013). Rönesans, Yeniçağ ve 19 Yüzyıl Felsefesi Tarihi. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Editör:Murat Arıcı, Yrd. Editör:Yurdağül K. Adanalı. (2019). Felsefeye Giriş Temel Problemlere Sistemik Yaklaşım. Ankara: Nobel Yayınları.
- Eldaş, Y. S. (2014). Hitlerin Filozofları. İstanbul: Say Yayınları.
- Erdem, H. (2010). Hannah Arendt'in Eichmann Davası Üzerine Düşünceleri. FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 4-19.
- Gökberk, M. (2015). Felsefe Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kara, H. A. (2012). Devrim Üzerine. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özbudun, J. J. (2012). Totaliter ve Otoriter Rejimler. Ankara: Liberte Yayınları.

Serin, H. A. (2014). Totalitarizmin Kaynakları 3 Totalitarizm. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şener, H. A. (1996). Geçmişle Gelecek Arasında. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şener, H. A. (1996). Totalitarizmin Kaynakları 1 Antisemitizm. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şener, H. A. (1998). Totalitarizmin Kaynakları 2 Emperyalizm. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şener, H. A. (2000). İnsanlık Durumu. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ural, Ş. (1986). Pozitivist Felsefe. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Warburton, N. A. (2000). Felsefeye Giriş. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Yaraç, M. T. (2013). Felsefeyi Anlamak. İstanbul: Optimist Yayınları.

BORDERLINE KİŞİLİK BOZUKLUĞUNUN “MASUMİYET”İ VE “KADER”İ: BİR FİLM ANALİZİ

Haydeh Faraji

İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
haydehfaraji@aydin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-5306-6546>

Mahmut Yılmaz

mahmuty52@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-9699-37856>

Öz

Hem sinema hem psikoloji insan düşüncesini, duygularını, davranışlarını ve dürtülerini odak noktası olarak alır. Analistin tuttuğu aynada hastanın kendisini görmesi gibi, beyaz perde de bize ayna tutmaktadır. Zeki Demirkubuz, filmlerinde psikolojik olarak karmaşık karakterler kullanır ve filmlerde psikolojik nedenselliğe dayalı karakter ilişkileri merkezi rol oynar. Karakterler ağırlıklı nihilist, toplumsal değerlerin sınırında yaşayan, kendine ve topluma yabancılaşmış, değerlerden bağımsız, arayış içinde, suça meyilli davranabilen kişilerdir. Borderline kişilik bozukluğunda yaygın biçimde kullanılan bölme savunma mekanizması temelde içsel temsillerin ve dolayısıyla benliğin bölünmesi ile ilişkili olsa da dış gerçekliğin ve yaşantıların bölünmesiyle sonuçlanır. Masumiyet ve Kader Filmlerinde de karakterlerin pür iyi, masum yönleri ile kaderlerinin onları dönüştürdüğü pür kötü yönleri bölünerek birbirinden ayrılmış halde, ayrı ayrı ancak aynı hayatta ve aynı filmde bir arada bulunmaktadır. Bu çalışmada Zeki Demirkubuz sinemasına ait Masumiyet ve Kader filmlerinin arafta yaşayan borderline karakteri psikanalitik kuram ve klinik psikoloji literatürü çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: borderline kişilik bozukluğu, borderline anne, bölme, intihar girişimiyeterlilik, Özgüven gelişimi.

Makalenin geliş tarihi: 11/04/2023 - Makalenin kabul tarihi: 27/04/2023
10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i1004

“INNOCENCE” AND “DESTINY” OF BORDERLINE PERSONALITY DISORDER: A MOVIE ANALYSIS

Abstract

Both cinema and psychology focus on human thought, emotions, behavior, and impulses. Just as the patient sees himself in the mirror held by the analyst, the white screen holds up a mirror for us. Zeki Demirkubuz uses psychologically complex characters in his films and character relationships based on psychological causality play a central role in his films. The characters are mostly nihilists, living on the border of social values, alienated from themselves and the society, independent of values, in search of, and inclined to crime. Although the division defense mechanism commonly used in borderline personality disorder is mainly related to the division of internal representations and therefore the self, it results in the division of external reality and experiences. In the films of Innocence and Destiny, the pure good and innocent aspects of the characters and the pure bad aspects of their destiny, which have transformed them, are separated from each other, but separately but together in the same life and in the same film. In this study, the borderline character of Zeki Demirkubuz’s Innocence and Destiny films living in limbo is evaluated within the framework of psychoanalytic theory and clinical psychology literature.

Keywords: Borderline personality disorder, borderline mother, splitting, suicide attempt

Giriş

Schneider (1987) “Psikoloji var olmasaydı, sinemanın bir gün onu muhakkak icat etmesi gerekli olacaktı” diyerek sinemanın insan psikolojisini sahneleyen perdesine dikkati çekmektedir. Sinema ve psikoloji insan dürtü, düşünce, duygu ve davranışlarını odak noktalarına almak konusunda ortaklaşırlar. Sinema karanlık salondaki beyaz perdesiyle, içgörü odaklı psikoterapilerde terapistin tuttuğu aynada, hastanın kendisini görmesi gibi, beyaz perde de bize ayna tutmakta, bize kendi yansımalarımızla terapi odasından biraz daha dolaylı bir yolla karşılaşma imkanı tanımaktadır (Bloom, 1993). Sinema perdesinin bize kendi yaşamlarımızdan bölünüp alınmış parçaları bize yansıtması, bizim bu parçaların esas kökenini unutup dışardan gelen olarak algılamaya eğilimimiz bakımından sinema ve borderline hastanın algı sistemi arasında önemli bir benzerlik bulunmakta, bu benzerlikteki temel faktörün esas itibarıyla sinemanın yaşama dair olan ama yaşamayan “sınır” yapısı olduğu düşünülmektedir.

Borderline borderline kişilik bozukluğu (BKB) hastalarının ilişkileri ve yaşamları tutku, öfke, terk edilme, reddedilme kaygıları, boşluk duygularıyla ve kendini sabote edici ve/veya kendine zarar verici davranışlarla örülüdür (Farajı ve Güler, 2021). Borderline hastaların en çok kullandıkları savunma mekanizmalarının başında bölme, yansıtma ve yansıtımlı özdeşim gelmektedir. Borderline hasta bölme ile “kötü” adlettiği bir yaşantıyı zihninde diğer yaşantılardan ayırmakta, ötekine yansıtmakta sonrasında ise yansıttığı bu “kötü”nün esas kaynağını unuttur biçimde karşılaştığı “kötü”ye yönelik “kötücül” bir tutum benimsemektedir (Farajı ve Tezcan, 2022). Yansıtma ve yansıtımlı özdeşimin devrede olduğu bir diğer alan ise aşktır. Proust (1919/ 1996) aşkı “Bizden çıkan, karşımızdakinde bir yüzey bulan, o yüzeye dokunan ve ondan bize geri gelen ve en sonunda bizden çıktığını unuttuğumuz bir duygu.” şeklinde tanımlamaktadır. Demirkubuzun borderline karakterleri de anaklitik bir aşk nesnesi seçimi yapmakta, kendi ruhsal ihtiyaçlarını ötekine yansıtmakta ve bunu aşk olarak deneyimlemektedir.

Bu çalışmada Zeki Demirkubuz sinemasına ait Masumiyet ve Kader filmlerinin arafta yaşayan borderline karakterin borderline aşklarının beyaz perdeye yansımaları psikanalitik kuram ve klinik psikoloji literatürü çerçevesinde değerlendirilecektir.

1. DEMİRKUBUZ SİNEMASI VE KARAKTERLERİ

1.1. “Kader” Olarak Çaresizliğin ve Bunalmışlığın “Masumiyet”i

Kader ve Masumiyet filmlerinde tanımlı amaç, hedef ve istençten yoksun, kısa vadeli ve küçük amaçların peşinden, bir durumdan ötekine pasif bir halde sürüklenen karakterler bulunmaktadır (Boz ve Takımcı, 2015).

Demirkubuz karakterleri ruhsal bunalımlarıyla, yalnızlıklarıyla, aldatma ya da aldatılmalarıyla, yabancılaşmalarıyla, sessizlikleriyle ve yaşam tarzlarıyla amaçsız ve beklentisiz, sıradan ve sahicidirler. Karakterlerin iyilik ya da kötülüklerinin nedenleri yoktur (Susam, 2015). Freud insan ruhsallığını yapısal kuramında açıklarken idi ertelemekten yoksun ve doymak bilmez bir arzulayan, süperegoyu bir oldukça katı bir denetçi, egoyu ise bu ikili arasında bir uzlaşma sağlayarak organizmanın uyumlu bir yaşam sürmesi için işleyiş gösteren bir yapı olarak açıklamaktadır (Freud, 2011/1921). Bu yönüyle Demirkubuz karakterleri zayıflamış bir egonun uyumu sağlayamadığı bir id ve süperego çatışması sahnelemektedir

2. ANA KARAKTERLERİN KİŞİLİK ORGANİZASYONU

Demirkubuz filmleri örgünün bir *borderline* karakter üzerine kurulduğu *sınır* hikâyeleridir. Amaçlarına ulaşmak için engellenen, bunun için acı çeken, hedeflerine ulaştıklarında bile içsel boşluk duygularının tam bir mutluluğa ve ruhsal bütünlüğe ulaşmalarına engel olduğu insanların bu sınır hikâyesi genelde mutlu sonla bitmemekte, anlatı yapısı izleyicide katarsis sağlama işlevini yerine getirmemektedir. Filmlerde tekerrür eden olgular, karakterlerin adeta kendi kuyruğunu kovaladığı, bu nedenle de çıkmaz halini alan, döngüsel yaşamlar vardır. Ayrılma bireyleşme evresinde sıkışıp kalmış bütün karakterler karakterler duygu/sevgi yoksunluğu dolayısıyla yalnızdır. Borderline hastanın yalnızlık ve boşluk duygularının güncel kaynaklarla tetiklenmesine rağmen kökeni geçmişe, yaşamın ilk evrelerine dayanan doğası karakterlerin yaşamı üzerinden net bir biçimde aktarılmaktadır. Demirkubuz karakterlerinin yaşam alanlarında tıpkı *borderline* hastanın içsel iyi temsillerden yoksun oluşu gibi (Kernberg, 1985/2016) ne bir aile fotoğrafı, ne de bir okul defteri görürüz. Köksüzce dünyaya salınmış, hiçbir mekânla aidiyet kurmamış, kimliksiz bireylerdir hepsi. Bu köksüzlük bireyi romantik ilişkideki ötekine çelişkili bağlarla bağlamaktadır. Karakterler ilişki içindeyken uzaktaki bir başkasına arzu

duymakta, uzaktaki yakına geldiyse arzu nesnesi eski romantik ilişki olmaktadır. Buna dair güçlü izahatlar Kernberg (2011)'ten gelmiştir: *pür iyi ve pür kötü* içselleştirilmiş nesne ilişkilerinde bütünleşme yokluğu sınır kişilik örgütlenmesinin aşk ilişkilerinde ilksel idealleştirmeye yol açar; gerçekçi olmayan idealleştirme kolaylıkla çatışmaya ve ilişkinin yok edilmesine neden olur. İlişkide çift değerliliğe tahammülü olmayan ve saldırganlık tarafından kolaylıkla yok edilebilen bir idealleştirme tanım gereği kırılğan bir idealleştirme olup *kaderi* çökmektir. Çift değerliliğin hoş görülmesi bilinçdışı senaryoların ve geçmiş patojenik içselleştirilmiş nesne ilişkileriyle karşılıklı olarak yansıtmacı özdeşleşmesini kolaylaştırır, öyle ki çiftin ilişkisinin çift değerli bir parçası olarak saldırganlığın hoş görülmesi ilişkiye muazzam bir zenginlik katar (Kernberg, 2011).

2.1. Bekir ya da “Bana da Vereceksin Orospu!”

Borderline kişilik bozukluğu, hem ilişkilerde hem de benlik imajında duygu düzenleme ve dürtü kontrolü ve istikrarsızlık ile ilgili yaygın bir zorluk modeli ile karakterize edilen karmaşık ve ciddi bir zihinsel bozukluktur (Farajı ve Tezcan, 2022). Borderline hastalarda özellikle yoğun stres anlarında geçici dissosiyatif yaşantılar ortaya çıkmaktadır (Krause-Utz ve ark., 2021). Dissosiyatif yaşantıların yoğunluğu ve sıklığı duygusal stres faktörleri ve dürtüsel karar verme ile ilişkilidir (Kaplan ve ark., 2020). Ancak genel itibariyle borderline hastalarda dissosiyasyona yol açan temel etkenler ego zayıflığı ve duygu düzenleme güçlüğüdür. Duygu düzenleme güçlüğü dissosiyasyonun yanı sıra kendine zarar verici davranışlar ve alkol madde kullanımıyla da ilişkili olup, borderline hastalarda alkol madde komorbiditesi ve üzerinde düşünülmemiş dürtüsel kararlar oldukça yaygındır (Helle ve ark., 2019).

“Geçen gece çocuk hastaydı ilacı bitmiş, almak için dışarı çıktım. Sağa sola saldırıp nöbetçi eczane arıyoruz. Birden durup dururken içim cız etti. Bir baktım gene aynı karın ağrısı. Öyle özlemişim ki seni. Dönerken bir meyhane gördüm. Bir tek içeri girdiğimi hatırlıyorum. Bir de rakıya yumulduğumu. Arkasından en az dört sigaralık. Sonra gözümü bir açtım karşıdan karlı dağlar geçiyor. Bir daha açtım, başımda bir çocuk. Kalk ağabey, diyor. Kars'a geldik. Otobüsten indim. Yürümeğe başladım. Dedim, Allah'ım neredeyim ben, burası neresi?”

Yukarıda cümlelerde Bekir ilaç almaya diye sokağa çıkması, peşi sıra alkol ve madde almasıyla dissosiyatif bir sürecin tetiklenmesi ve kendini Kars'ta

bulmasını kendi cümlelerinden dinlemekteyiz. Bekirin söylemlerinde “yine aynı karın ağrısı” şeklinde yansıma bulan boşluk duygusu borderline kişilik bozukluğunun belki de en temel özelliğidir (Martin ve Levy, 2021). BKB’deki yoğun öfke; ihtiyaç duyulan nesneyle kontağı sürdürmek, onu kontrol edebilmek ve nesne olan ilişkiye bağlı olarak kendilik duygusunu sürdürebilmek adına başvuru temel yoldur. Terk edilme sinyalleri alan kişi öfke ile yanıt vererek kişisel bağı korumak uğruna kendine ve/veya ötekine zarar verici davranışlara yönelmektedir (Faraji ve Tezcan, 2022). Bekir de ne kadar terk edilmiş ise o kadar kızgındır. Öfkesi hem yaşama hem de içinde bulunduğu duruma yöneliktir.

BKB olan kişilerin çoğu depresif bozukluk kriterlerini karşılamakta %80’i en az bir majör depresif bozukluk epizodu bildirmektedir (Rifkin-Zybutz, 2021). Ancak öncül psikopatolojisi depresif bozukluklar olan hüznü ve düşük enerjili depresyon hastalarına karşın, borderline hastaları öfkeli ve dürtüsel (Gunderson ve Links, 2008). Borderline hastaların içsel boşluk hissiyle ilişkili olan disforik duygulanımları, borderline kişilik bozukluğunda karşılaştığımız çökkünlüğü majör depresyondan ayırt edebilmemizi sağlamaktadır (Westen vd., 1992).

Filmde Bekir ve Uğur sürekli bir arada olmalarına karşın cinsel birliktelik kurmamaktadır. Karşılıksız aşk, Bekir’de, sağlıklı yas halinde olduğu gibi, aşkı azaltmak yerine güçlendirmektedir. Mazoşist bireylerde, imkânsız insanlara âşık olma, idealleştirilmiş bir partnere aşırı bağlanma ve potansiyel olarak çok daha doyurucu ilişkiler kurma ihtimalini elinin tersiyle iterek bizatihi böylesi bir bağlanmayla ilişkilerini bilinçdışı zayıflatma yönünde bir eğilim göze çarpmaktadır (McWilliams, 2013).

BKB’de yaygın biçimde kullanılan bölme savunma mekanizması temelde içsel temsillerin ve dolayısıyla benliğin bölünmesi ile ilişkili olsa da dış gerçekliğin ve yaşantıların bölünmesiyle sonuçlanır (Kernberg, 1967). Bu hastalar bölünmüş alanlar arasında yaptıkları geçişlere işaret edildiğinde bu durumu kabul etmekte fakat bu geçişlere ilişkin herhangi bir duygu gösterememektedir, yani iki ben durumu arasında duygusal bağ kurulamamaktadır (Kernberg, 1985/2016). Uğur, fahişelik yapmakta, Bekir’le yaşamakta (cinsel yakınlığın olmadığı bir ilişki) ancak öte yandan Zagor’a da sadık kalmaktadır. Mazoşistik tercihini ahlakileştirir ve hatta ideolojikleştirir. Bekir, *Bana da vereceksin orospu!* diye cinnet

geçirse de artık cinsel arzuya dair soru işaretleri vardır. En şiddetli sınır kişilik örgütlenmesi vakalarının bazılarında, özellikle kendini yok etme ve kendine zarar verme eğilimleri taşıyan ya da narsistik patoloji, anti-sosyal eğilim ve ego-uyumlu saldırganlık gösteren hastalarda, duyuşal haz ve tensel erotizm kapasitesi önemli oranda yitirilmiş durumdadır (Kernberg, 2011).

2.2. Ezdirmem Sana Kendimi Kafama Sıkarak Giderim

Birçok psikiyatrik bozukluk, intihar girişimi riskinin artmasıyla ilişkilidir; bununla birlikte, BKB hastalarının %73'ünün yaşamları boyunca yaklaşık 3 intihar girişiminde bulunduğu ve %9'unun intihar yoluyla yaşamını kaybettiği bildirilmektedir (Yen ve ark., 2021). Üstelik intihar davranışları belirtilen bu yüksek risk oranına BKB ile yüksek komorbidite gösteren majör depresif bozukluk ve madde kullanım bozukluğu gibi bozukluklar dahil edilmemiş olup söz konusu bozuklukların da intihar için oldukça önemli risk faktörleri oldukları bilinmektedir (Faraji, 2022). Bekir Kader'de bileğini keserek, Masumiyet'te bir sinir krizi anında silahını çekerek yaşadığı ruhsal gerilim karşısında eyleme geçmektedir (acting out). Eyleme geçmekte, ancak bağlandığı nesnesi olmadan yaşayacağı hayatın da anlamı kalmayacağı ve koca bir boşluğa döneceği düşüncesi ona yapacağı şeyde engel olmaktadır.

Fiziksel acı, borderline hastalar tarafından aracılık edilemeyen psişik bir acının alternatifi olarak kullanılmaktadır. Bedeni oyuna getirmek, beden ile benlik arasındaki belirli bir ilişki biçimini belirleyen sıkıntının üstesinden gelmenin bir yolu olan paradoksal bir çözüm arayışıdır (Monte ve Engelebert, 2018). Bekir'in kendine zarar verici yapısı, Kernberg (2016)'in tanımladığı, öfke, depresyon ve hayal kırıklığı sonucu gelişen ve bağımlı olduğu kişilerde suçluluk uyandırmaya dayalı zarar vericiliğin baskın olduğu çocuksu sınır yapıları uymaktadır.

Demirkubuz karakterlerinin sevme kapasiteleri anaklitik düzeydedir, bireyler iki uçlu biçimde yapışarak (Bekir ve onun gölgesinden doğan Yusuf) ya da uzaklaşarak ilişki kurmaktadır. Bu borderline karakterlerin yaşamlarındaki temel temalar yalnızlık, sevimsizlik, başkaları tarafından reddedilme ve terk edilme ve kendini kötü ve cezalandırılması gereken olarak görmedir (Arntz ve van Genderen, 2019). Yusuf'un Uğur'a aşkını

itiraf ettiği sahnede “*Abla artık sen varsın.*”, Kader’de Bekir’in Uğur’a “*Bu hayatta herkes bir şeye inanır ben de sana inanıyorum.*” cümlelerinin tümü boşluğun derinliğini ötekine olan zorlantılı ihtiyacı tanımlamaktadır. İçsel boşluk duygusunun yoğunluğu ve ego zayıflığı karakterleri ötekine mecbur etmektedir. Kendilik algısı ötekilere bağlı olduğu, nesne sürekliliği olmadığı için yalnızlığa tahammül güçleşebilmekte ve kişi yapışkan bir ilişki tarzı benimseye itmektedir (Atak, 2012). Bekir, değişken bir kimlik, duygulanımda değişkenlik ve nesne süreksizliğinin idealizasyon ile değersizleştirme uçları arasında salındığı yoğun ilişkiler sergilemektedir:

“Bu amına koduğumun dünyasında herkes bir şeye inanır. Ben de sana inanıyorum. Orospuuu, orospusun sen! Hayatımı siktin lan!”

Borderline hastalar bölme, idealizasyon ve devalüasyon savunma mekanizmalarının yoğun kullanımı sonucu sürekli olarak bir uçtaki öldürücü hiddet ve özkıymcı umutsuzluk ile diğer uçtaki tapınma derecesinde hayranlık ve kendini beğenmiş yücelik arasında gel-gitler yaşamaktadır. En önemlisi, bütüncül bir kendilik duyguları yoktur (Akhtar, 2016). Bütüncül bir kendilik duygusunun yokluğu ötekinin bütüncül şekilde algılanmasının önünde büyük bir engeldir. Tam da bu nedenle Bekir için Uğur kimi zaman bir orospu ve kimi zaman bir azizedir.

Masumiyet’te Bekir’in intihar girişimi Durkheim’ın tanımladığı (2020: 304) yalın, beklenmedik biçimde ortaya çıkışıyla kurlsız, bir öfke ve tiksinti anında doğal ve bir o kadar da ani bir şekilde açığa çıkan, bir kişiyi ya da durumu hedef alan, protesto biçiminde intiharlardır. Borderline kişilik bozukluğunda terk eden nesneye karşı açığa çıkan öfkenin içe atılıp kötü kendilik temsili haline gelmesi nedeniyle kendine zarar verici davranışlar ve intihar girişimleri ötekilerle gerçek yaşamda ya da fantezideki ilişkilerin ardından ya da hem zamanlı şekilde ortaya çıkmaktadır. Dramatik kişilerarası davranış, reddedilmekten kaçınmak için çılgınca çaba, algılanan terk edilmeye karşı öfke, yoğun duygusal sıkıntı, kronik boşluk duyguları ve kendine zarar verme riski yüksek olan bu durumlarla ilişkili dürtüsel davranışları içerebilir. Hastalar bu tür parasuisidal davranışta ve gerçek intihar eylemlerinde bulduklarında, bu durum hemen her zaman önemli ötekiyle ilgilidir (Brown vd., 2002; Welch ve Linehan, 2002).

Masumiyet Filmi'nde Bekir'in intihar girişimi karşısında Uğur kısa bir rahatsızlık sergilemiş ancak sonrasında bölme mekanizması devreye girmiş ve intihar girişimi hiç olmamışçasına yaşamına devam etmiştir. BKB'li kişilerin ahlaki değerleri, ölçüleri ve idealleri sık kullandıkları bölme mekanizması nedeniyle çelişkilerle doludur. Borderline hastalar ahlaki değerlere ve doğruluğa çok hevesli görünmelerine karşı kolayca çoğul standart sergilemektedirler. Suçluluk duygusunu derinlikli biçimde yaşayabilme kapasiteleri yetersizdir. İçsel engelleri utanç duygusu ve paranoid düzeyde bir teşhir edilme korkusu etrafında örgütlenmiştir (Akhtar, 2016).

2.3. Uğur ya da “Azize Orospu”

BKB hastaları, diğer psikiyatrik hastalardan daha fazla ve klinik dışı örnekleme göre 13 kat fazla çocukluk çağı travma öyküsü bildirmektedir (Porter ve ark., 2019). Uğur'un kişisel hikâyesinde şiddetli travmatik deneyimler (felçli kötürüm bir baba ve metres anne), fiziksel ya da cinsel taciz ve seven (örneğin erkek kardeşi de mahallede erkekler tarafından istismar edilmektedir) ilgili bir anne-baba nesnesinin belirgin yokluğu göze çarpmaktadır. Uğur'un aile yapısı kaotiktir, babası alkolik bir zabıta-yken hiçbir ihtiyacını karşılayamayacak yatalak bir insan durumuna düşmüştür. Adler (1985), borderline hastanın nesne devamlılığında sorun olduğunu, bunun da duyarsız veya yetersiz annelikten kaynaklandığını savunur. Borderline hasta bakım verenin ona güven sağlayan bir temsilini, *kapsayan-yatıştırır nesneyi* içselleştirememiş, bakım veren kişi fiziksel olarak mevcut bulunmadığında onu içinde taşıyabilir hale gelmemiştir. Adler (1985)'in yetersizlik kuramı verdiği bu görüşün Uğur- annesi-Çilem izleğinde bir izahat gücü bulunmaktadır. Öncelikle, anlamlı ve empatik etkileşimleri mümkün kılan bir bakım veren olmadığında, geleceğin borderline hastası zorlu zamanlara tahammül etmesini sağlayacak istikrarlı bir kimlik geliştirememekte ve kişiler, erken gelişimde mahrum kaldıkları kapsayan-yatıştırır nesneyi bulma umudu ve bulamama yığınlığı arasında savrulan bir “kader”e sahip olmaktadır.

BKB'li bireyler birçok özelliği paylaşırlar da, çok az özellik açısından heterojendirler. Layden vd. (1993), BKB hastalarının eşzamanlı Eksen II tanıları açısından birbirlerinden daha fazla ayırt edilebileceğini not eder. BKB'nin histrionik/narsisistik, antisosyal/paranoid ve kaçınan/bağımlı alt

tipi dâhil olmak üzere üç farklı alt türü tanımlarlar. Uğur, Layden (1993) sınıflamasında histrionik/narsisistik alt tipe uygundur.

Uğur’un (Kader’de) Bekir ile halı mağazasındaki sekansları oldukça histrioniktir; baştan çıkarıcı ve hercai bir görünüm çizmekte; yakın bir ilişki kurmamaktadır (McWilliams, 2013). Öte yandan Zagor’a mazoşistik bir aşkla bağlıdır. Uğur’un kendisini Zagor’un çıkarlarına adanması, ona mazoşistik teslimiyeti Kernberg (2011)’e göre, ödipal annenin yerini almaktan gelen bilinçdışı suçluluk duygusuyla ilişkili mazoşist eğilimlerin uyarlanmış bir ikamesi olarak da yorumlanmaktadır. Kadınlarda çözülmemiş ödipal çatışmaların yansımaları sıklıkla, eksiksiz tatmin sağlayabilme potansiyeline sahip bir erkekle bir ilişki yaşamak ve/veya bu ilişkiyi sürdürmekteki yetersizlik ile tatmin etmeyen erkeklere bağlanma gibi, çeşitli mazoşistik görünümde ortaya çıkmaktadır. BKB olan kişiler sağlıklı kontrollerle veya diğer psikiyatrik tanıları olan kişilerle karşılaştırıldığında sağlıklı, romantik ilişkiler kurmakta güçlükler sergiledikleri görülmektedir. Romantik disfonksiyonun BKB olan bireylerde uzun süredir görülen kişilerarası bozuklukların en kötü şöhretli örneği olabileceği öne sürülmüştür (Sharp vd. 2016). BKB’de, klinik nöksler ve/veya duygusal krizler, çatışmalar ve tartışmalar veya hızlı ayrılık ve uzlaşma dönemleri gibi kişilerarası olaylar tarafından tetiklenmektedir (Salzer vd. 2013).

2.4. Borderline Annenin, Annesinden Utanan Borderline Kızı “Sen nasıl annesin? Senin gibi anne olmaz olsun!”

Uğur’un annesi için, yatalak haldeki eski zabıta kocasıyla paylaştığı evinde Cevat ile paralel bir ilişki yaşamaktadır. Hakkında detaylı bilgi edinemediğimiz Cevat karakteri aileye maddi yardımda bulunmakta olan, kabadayı bir sevgili rolündedir. Uğur’un annesinin Cevat ile olan ilişkisine tepkilidir ve annesinden utanç duymaktadır. Preödipal yapılanma nedeniyle borderline kişilik bozukluğunda suçluluk duygusuna erişim kısıtlıyken utanç bu hastaların psikodinamiğinin merkezi faktörlerinden biridir (Buchman-Wildbaum, 2021). Zabıta kocanın yatalak hale gelmesi ev ahalisinde üst benlik işleyişinin sekteye uğramasının bir sembolüdür ve babanın yasasının işlemez hale geldiğini gözler önüne sermektedir. Anne “Baba’nın Adı”nı yani babanın simgesel ve yapılandırıcı işlevini, babanın yasasını tanımadığında, kızıyla olan simbiyotik bağının korunmasını

sağlamış ve hem kızının yüceltme mekanizmalarını devreye sokması için bir alan bırakmamış hem de kendisinden ancak değersizleştirilerek ayrılmayı mümkün kılmış olur. Böylelikle çocuk ben ideali genital anneye yatırım yapmak yerine genital öncesi bir modele bağlanmakta ve gelişimi durmaktadır (Chassequet-Smirgel, 1975). Bu noktada Uğur yatalak olmasa da kendisine bir yatalak kadar bağımlı olan Bekir'i ve tıpkı Cevat gibi psikopat olan Zagor'u aynı anda hayatında tutarak anneden devralınan ilişki sarmallarını tekrar sahnelemektedir. Uğur nesnesine dair tasarımları birleştirerek bir bütün haline getirememekte, Bekir, Uğur'un sevilme ihtiyacını belirten yönünü oluştururken Zagor korunmaya yönelik derin arzularına hitap etmektedir.

Kohut (1977/2020) kişilik patolojisinin kökeninde ebeveynin büyümekte olan çocukla eksik eşduyum olduğunu öne sürmüştür. Borderline kişilik bozukluğu hastalarının erken dönem yaşantılarına bakıldığında, yeterince iyi anne bakımının eksik olduğu görülmektedir. Anne yeterli tutma, kapsama ve teskin etmeyi sağlayamamaktadır. Bu eksiklik borderline anneye sahip bireylerin teskin etme ve bakım süreçlerini içselleştirerek kendini rahatlatma kapasitesi geliştirmesini engeller. Bu nedenle borderline bireyler gerekli tutma ve yatıştırılmayı sağlamak için dışsal kendilik nesnesine bağımlı kalırlar (Faraji ve Tezcan, 2022). Bağımlılık kimi zaman Uğur'un her ne olursa olsun Zagor'un peşinden şehir şehir sürüklenmesi gibi görünüyor biçimde, kimi zamansa Uğur'un Bekir'le olan ilişkisinde olduğu gibi ötekini gizil biçimde kendine bağımlı kılarak yaşanmaktadır.

Psikanalitik literatürde BKB'nin kökleri, anne-çocuk ilişkisindeki preödipal döneme ve ayrılma bireyleşme evresine dayandırılmaktadır. İstikrarlı bakım ve sevgiyi aynı anda sunabilen ve bununla birlikte bebeğe bir alan tanıma yetisi barındıran bir annenin yokluğu durumunda, bebeğin hareket yetisini kazanması uzaklaşıp gidişlerinin dönüşlerine dair anneyi bulamama kaygılarını gündeme getirir. Çocuklar ya vaktinden erken bir uzaklaştırılma ya da ayrışmanın engellenmesi ile karşılaşmış ve ayrılmaya ve geri dönmeye dair kaygılarla yüklenmişlerdir (Mahler, 1975/2003). Borderline hastalar yetişkin yaşamlarında da ayrılma bireyleşme evresinin yeniden yakınlaşma krizini tekrar tekrar yaşamaktadırlar. Dolayısıyla yetişkin borderline hastalar bir yandan yalnızlığa tolerans gösterememekte öte yandan nüfuz edilme kaygıları taşımaktadır. Ayrılma

bireyleşme döneminde takılmaların önemli bir diğer sonucu da nesne sürekliliği gelişiminin eksik kalmasıdır. Ayrılma bireyleşme dönemi sağlıklı bir şekilde tamamlanmadığında annenin iyi ve kötü yönleriyle bütünleşmiş, yatıştırıcı içsel imgesi gelişmemekte, eksik kalmaktadır. Bu eksiklik ise benliği içsel dayanak noktalarının koruyuculuğundan mahrum hale getirmekte ve dayanıksızlaştırmaktadır (Mahler, 1975/2003). İçsel imgelerin bütünleşmiş varlığı kişiyi “yalnızlık” karşısında dayanıklı kılar. Bütünleşmiş sağla içsel temsillerin yokluğu ise borderline hastaların en büyük yakınmalarından biri olan “boşluk” duygularının kökenini oluşturmaktadır. Yoğun boşluk duygusu kişiyi benliği güvende ve bütüncül halde tutabilmek için ötekine yönelmeye zorunlu kılar. Bu durum borderline hastaların ayrılık karşısındaki tahammülsüzlüğünün nedenidir. Ayrılığa zorunlu bırakıldıklarında ise şiddetli bir öfke açığa çıkmaktadır (Faraji ve Tezcan, 2022).

“-Dikkat et çocuğa, içip içip oralarda unutma.

-Çakmak mı lan bu!”

Borderline kişilik bozukluğunun etiyolojisinde yalnızca anneyle kaynaşma değil anneyle kaynaşma süreçlerini destekleyen fiziksel ve/veya ruhsal bir baba yokluğu söz konusudur (Faraji ve Tezcan, 2022). Uğur’un Bekir’e yönelttiği yukarıdaki sözler Bekir’in babasal işlevindeki noksanlığı şiddetle vurgulamaktadır. Yine Bekir’in, hastalanan çocuğuna ilaç almak için evden çıkması ancak elinde ilaç poşeti ile kendini Uğur’un yanında Kars’ta bulması bu noksanlığın bir diğer görünümüdür. Yine aynı karın ağrısı tutmuş ve Bekir’in içsel boşluğundan doğan kendi ihtiyaçları çocuğunun ihtiyaçlarını gidermesine engel olmuştur.

BKB hastaları genellikle ebeveynlerini duyarsız, ihmalcı, empatik olmayan, aşırı korumacı ve müdahaleci olarak hatırlamaktadır. Aile ortamları kaotiktir ve çocuğun duyguları onaylanmamıştır (Newman ve Stevenson, 2005). BKB’li birçok yetişkinin çocukluk çağı istismarı, kaybı ve travma öyküsüne sahip olması ve bu travmadan kaynaklanan çözülmemiş sorunlardan yetişkinlik yıllarına kadar mücadele etmeye devam etmesi dikkat çekicidir. BKB’li neredeyse tüm yetişkinler düzensiz bağlanma örüntülerine sahip olup, çocukluk çağı travmalarının güvenli bağlanma örüntülerinin geliştirilemeyişinde oldukça önemli bir rolü bulunmaktadır. Düzensiz bir örüntüye sahip çocuklar bağlanma ilişkisine

tutarsız ve dağınık bir tepki gösterirler (Peng ve ark., 2021). Çocukluk çağındaki bağlanma örüntülerinin genellikle yetişkinlik çağına taşınmakta (Farajı ve Çelik, 2021), yetişkin borderline hastalar güvensiz bağlanma örüntüleri sergilemeye devam etmektedir (Luyten ve ark., 2021).

Uğur'un çocukluğunda "tutarsız, güvenilmez annelik" örüntüleri ve bağlanma sorunları, hem bakım hem de alan sağlayan, "iyi" bir içsel nesne geliştirmesine engel olmuştur. Bu içsel annenin yokluğu boşluk duyguları ve depresif eğilimlere yol açmaktadır. BKB'li anneler karakteristik olarak tutarsız ve genellikle çevresel değişiklikler ve/veya yoğun terk edilme korkularından kaynaklanan yoğun, uygunsuz öfkeyi kontrol etmekte güçlük çekmektedir (Paris, 1999). Güçlü öfke patlamaları gelişmekte olan çocuğa zarar verebilmekte ve BKB'li annelerin çocukları çoğu zaman sözlü ve/veya fiziksel istismara maruz kalmaktadır (Newman ve Stevenson, 2005). Bununla birlikte Glickhauf-Hughes ve Mehlman (1998: 296), *bir annenin düşmanlığının, öfkesinin ve yıkıcı davranışının sevgi olarak gizlenebileceğini ve çocuğun kendi gerçeklik algılarına güvenmesini zorlaştırabileceğini*, öne sürmektedir. Dahası, kendi duygularını yeterince düzenleme yetersizliği olan bir anne, kendi savunmacı ve karmaşık düşünce organizasyonlarına sıkışıp kaldığından, çocuğunun değişen duygusal durumlarıyla baş etme yeteneği geliştirmesine engelleyebilmektedir (Paris, 1999; Newman ve Stevenson, 2005; Johnson, 2006). BKB'li annelerin çocukları kendilerini endişeli, yabancılaşmış, kafası karışmış veya bunalmış hissetmektedir (Hobson vd., 2005; Newman ve Stevenson, 2005).

Uğur'un annesinin çocuklarıyla ilişkisi ve bir sevgili olarak da yoğun terk edilme korkuları belirgin tutarsız ve bozuk ilişkiler örüntüsünün yansımasıdır. Bu örüntüler Cevat'ın ölümüyle yoğunlaşan istismar ve cinsel sömürü nesnesine dönüşmesini hızlandırmıştır. Uğur'un annesi özelinde ve genel olarak BKB'nin karakteristik davranışlarının diğer ilişkileri etkilediği kadar anne-çocuk ilişkisine de sızması beklenmektedir. Annenin borderline semptomatolojinin karakteristik özellikleri, çocukların optimal sosyal ve duygusal gelişimine elverişli olmayan bir ortamın oluşmasına yol açmaktadır (APA, 2001). BKB'li annelerin kendi içsel eksikliklerine, çocuklarına, etkin duygu düzenleme stratejileri iletmelerini engellemektedir (Farajı ve Tezcan, 2022).

Masterson (2008) herhangi bir borderline yapının annesinin de bir borderline yapı olduğunu belirtmiştir. BKB’li kişilerin aile üyeleri, sayısız psikopatolojik tanı için yüksek risk altındadır. Borderline Kişilik Bozukluğunun yaygınlık oranı, BKB’li kişilerin birinci derece akrabalarında, genel popülasyona göre beş kat daha fazladır (Links vd., 1988; Paris, 1999), ve bozukluğun birinci derece akrabalarında alt sendromal fenomolojisinin daha da yüksek prevalansı vardır (Zanarini vd., 2004). BKB’nin çözümlenmemiş zihinsel temsillerine sahip bir anne (kendi erken çocukluk dönemindeki deneyimlerinden), çocuğunun tam olarak mevcut olma ve duygusal olarak erişilebilir olma yeteneğini engelleyen “kreşte hayalet” olarak hareket edebilir (Hobson vd., 2005).

2.5. Uğur’un Babası

Uğur’un babası zabıta, alkoliktir ve şimdiye temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak bir inmeli hastadır. Zabıta kimliği ile de bir yetke temsili olan babanın alkol bağımlılığı üstbenlik temsili olarak işlevinin tedrici olarak azalmasına, eşi ve çocukları üzerindeki otoritesinin yok olmasını getirmiştir. Bu durum baba otoritesinin üst benlik biçiminde içselleştirilmesinde yetersizliklere ve denetim eksikliğine ve nihayetinde üstbenliğe inen felç Uğur’un “utanma” duygusunun ortadan kalmasına yok açmıştır. Zabıta olarak düdüğü ile ailesel uyarı kalkını rolü ortadan kalkmıştır.

Aile yapısında babanın “denetim” (mesleki rol ve üstbenlik işlevi örtüşmektedir) işlevinin ortadan kalkması, hayal kırıklığına dayanamayan, hiçbir gecikmeyi kabullenemeyen, bağımlı, dile yatırımı düşük olan, duyulara ve cinselliğe yatırımı artarken kuralları hiçe sayan çocukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle babalık işlevinde yetersizlikler oluşması, zayıf bir üstbenlik yapılanması, utanma ve suçluluk duygusu eksikliği, yüceltme yetisinde azalma, çölleşmiş bir hayal dünyası ile sonuçlanmaktadır. Çocuğun ben ideali, genital babaya ve onun penisine yatırım yapmaya yönelmek yerine, genital öncesi bir modele bağlanmış durumda kalmaktadır (Chassequet-Smirgel, 1975). Öteki, farklı ebeveyn olarak kesin bir şekilde yerleşmiş olduğunda, baba çocuğun anneden ayrılmasına yardımcı olur. Bir babanın özel işlevi, çocuğa anneden ayrılmanın doğasında var olan streslerden gerçekliğe dayalı bir rahatlama sağlamaktır. Bebeğin duygularının babaya ilk aktarımı, sonraki sosyal

ilişkiler için model olur (Parman, 2002). Greenspan (1982), babanın çocuğun erken yaşamının çeşitli aşamalarında etkisini tartışır ve ona birçok işlev atfeder. Başka bir yetişkinin mevcudiyetinin, yeni yürümeye başlayan çocuğun bağımsız hareket etme, özellikle anneye karşı saldırgan çabalarla başa çıkma ve duygusal ve davranışsal kutupları bütünleştirme becerisini geliştirdiğine inanmaktadır. Bu anlamda Uğur'un babasının tanımlanan işlevleri yerine getirip getirmediği tartışmalıdır.

Uğur ve aile işlevselliği ve patolojisine vurguyu BKB'li annenin kızı olarak Çilem için de yapılabilir. Uğur'un kızı Çilem yaşamında hiçbir şeyi belirleme gücü olmayan, dilsiz, otel lobilerinde TV başında olan ve ciddi anlamda ihmale maruz kalan bir çocuktur. Bir anlamda kadersizdir ya da Bekir'in uzun bir tiradında söylediği gibi kaderi böyledir. Kader söylemi Bekir'i, Uğur'u ya da Yusuf'u sorumluluktan azade kılmaktadır. Karakterlerin Masumiyet'i Kader'leri yüzündendir. Onlar değil, kaderleridir kötü olan, onlar yalnızca kaderlerine mahkûm halde yaşayan insanlardır.

2.6. Borderline'in Aşk Nesnesi, Zagor (Orhan) ya da Baltalı İlah

Borderline kişilik bozukluğuna sahip bireyler antisosyal kişilik bozukluğuna sahip aşk nesnesi seçimi yapmaya eğilimlidir. Uğur'un atisosyal aşkı ise Zagor'dur. Antisosyal Kişilik Bozukluğu (ASKB) tüm toplumun bu hastalara karşı tavır aldığı -ki bir yerden sonra suç işleyen olarak adlandırılan- agresif ve yıkıcı davranışların az ya da çok en son noktaya geldiği bir bozukluktur. DSM-5'te B kümesi kişilik bozuklukları içinde yer alır (APA, 2013). Zagor (Orhan) sosyoekonomik durumun düşük olduğu bir popülasyondandır ve bu popülasyonda ASKB daha yaygındır. ASKB'de aileler arası geçiş yaygındır, ancak Zagor (Orhan) öznelinde çevresel bir temeli bulunmaktadır. Bu anlamda Zagor (Orhan) Karl Marx'ın tabiriyle lümpen proleter diye adlandırılabilen bir sosyoekonomik profile sahiptir.

Zagor ismi DSM-5'deki ASKB kriterleri içinde yer alan takma isim kullanma tutumundan değil babasının Yeşilçam emekçilerinden olmasındandır. Zagor, itibarını koruyan bir antisosyaldır. Cepçilik, arpacılık (*yankesicilik*) vb. nedenlerle kısa sürelerle içeri girer çıkar. Kader'deki anlatıyı göz önünde bulundurarak ergenlikte başlayan ASKB

tipi olduğunu söyleyebiliriz. Mal, mülk ve güç peşinde değildir. Zagor’un Cemal’in gözünün içine bakarak öldürdüğü –ilk cinayet- sahne aslında takma isminin şanına uygundur: Zagor yeri geldiğinde arkadaşları hayatını tehlikeye atmaktan çekinmez. Cesur ve dayanıklı olduğuna dair imajını koruyup yayma arzusunun güdümündedir. Bu yanıyla narsisistik kişilikle ortak bir özellik göstermektedir. Cezaevleri arasında sürgün, isyan, firar döngüsünde saygıyı şişlemeye kalkması bu nedenledir. Zagor’un antisosyal eylemleri bir noktadan sonra başkalarının onu fark etmesi ve hak ettiğini düşündüğü saygıyı göstermesi üzerinedir. Hapishanedeki 20 yılının özeti budur: Zagor’u öyle itip kakamazsınız, ona kayıtsız kalamazsınız, hafife almazsınız. Konumu ve becerileri hafife alındığında şiddetli bir patlamayla tepki verebilir, rakipleri geri adım atana dek abartılı ve tehditkâr pozlara girer. Zagor’un hapishanelerde isyan çıkartabilme gücü saldırgan liderlik ya da sürüye egemen alfa erkek konumunun garantiye alınmasını sağlar. Şiddet bir etkileme ve konumunu koruma, güçlendirme aracıdır. Bir yandan da tekerrür eden kavga ve çatışmalar açığa sinirlilik ve saldırganlık çıkarır. Zagor bu süreçte gelecek içim tasarılarında bulunma yeteneğini kaybetmiştir. Gelecek, sadece hapisten firar etme ve itibarını korumaktır.

Kader ve Masumiyet sahnelerinde Yılmaz Güney posterlerinin sık sık yer alması hem saygı hem de Güney’in “sosyal kabadayı” olarak nitelendirebileceğimiz filmlerinde antisosyal eğilimlerin bir tür yüceltilmesinin ve o sosyal kabadayıların Yaşar Kemal’in deyişiyle “o güzel atlara binip gittiğinin” emaresidir. Bu anlamda Zagor bir sosyal kabadayı değildir. O daha çok Sergio Bonelli ve Gallieno Ferri Zagor’udur. Zagor’un babası Abenaki Kızılderililerine bir katliam gerçekleştirmiştir ve bu yüzden intikam için öldürülmüştür. Zagor, Kızılderililere baskın düzenleyip intikam alır. Kızılderilileri kandırıp yarı tanrı olduğu inancını pekiştirir. Her ne kadar XIX.yy Amerika’sı ve Kızılderililer hakkında ilerleyen maceralar olumlu olsa da yönetmenin lakap seçimi isabetlidir.

2.7. Bekir’in Devamı Olarak Yusuf

Genç yaşta işlediği cinayet sebebiyle 10 yıl hapse giren Yusuf, hapse girdiği döneme kadar ayrılmış bir kimlik geliştirememiş olması sebebiyle bu 10 yıllık sürecin sonunda hapishane dışında bir yaşam kurgulamasının da imkânsız olduğunu düşünmüştür. Her ne kadar ailesinden söz edilmese

de duygularını hep içinde yaşadığı, fantezi dünyasında yaşamaktadır. Sağlıklı bir ayrışma bireyleşme süreci geçirmediğinden hem hapisshaneden özgür dünyaya çıkmakta hem de Uğur'a âşık olduğunda Uğur'suz bir hayat sürdürmekte çaresizlik hissetmektedir. Yoğun bağımlı özellikleri ve hayal dünyasına olan eğilimi özellikleri Yusuf'u Bekir'e oldukça benzer kılmaktadır. Yine aynı benzerlikten mütevellit Bekir ile kendisini çok çabuk özdeşleştirmiş ve Bekir'in ölümünden sonra hemen onun yerine geçerek kaderin işleyişini sürdürmesini sağlamıştır. Hapishanedeki mahkumiyeti gibi dışarıda da tesadüfen gittiği otele ve Uğur'a mahkûm hissetmiştir. Bekir'in kaldığı yerden masumiyet dolu mahkumiyetine devam etmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Demirkubuz'un Kader ve Masumiyet filmleri ana karakterleri ve karakterlerin aşkları borderline kişilik bozukluğu ekseninde değerlendirilmiştir. Borderline psikopatolojinin kökeninde olumsuz çocukluk çağı yaşantılarıyla ve özellikle kendisi de borderline süreçlere sahip bir veya birden fazla ebeveynin varlığı bulunmaktadır. Borderline süreçlere sahip ebeveynin varlığı çocuğun ayrılma bireyleşme sürecini sağlıklı bir şekilde geçirmesini ve ötekinden ve onun kaderinden ayrı bir varoluş geliştirmesini ve birer yetişkin haline gelmelerini engellemektedir. Hastalar şiddetli şekilde muzdarip oldukları varoluşlarının ortasında adeta bir karın ağrısı gibi yer alan boşluk duygularını giderebilmek için ötekine yapışmakta, alkol-madde kullanımına yönelmekte, kendilerine zarar verici davranışlarda bulunabilmektedir. Boşluk duygusunun şiddeti ve kaygıya tahammülsüzlük borderline hastayı irade ve bilinçli düşüncenin önemli ölçüde devreden çıktığı eyleme koymalara sürüklemektedir. Bu doğrultuda Masumiyet ve Kader filmlerindeki borderline karakterlerin bağlı bulunduğu ötekinin kaderinin girdabında sürüklenen yetişkin bedeninde masum çocuklar oldukları düşünülmektedir.

Kaynakça

Adler, G. (1985). *Borderline Psychopathology and Its Treatment*. Jason Aronson.

Akhtar, S. (2016). *Ağır Kişilik Bozukluklarının Tanı ve Sağaltımı İçin Başvuru Kitabı*. Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Eğitim Yayınları.

American Psychiatric Association. (2001). *Practice guideline for the treatment of patients with borderline personality disorder*. The Institute.

Arntz, A., van Genderen, H. (2019). *Sınır Kişilik Bozukluğu İçin Şema Terapi*. (7.Basım), Psikonet Yayınları.

Atak, İ.E. (2012). Sınır işleyiş kavramının sınırları: Rorschach Testi ile değerlendirme. *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 18(1), 47-55.

Bloom, V. (1993). The darker forces: Freud on the movies. *Journal of American Psychoanalysis*. 21(1), 33-34.

Boz, M. & Takımcı, D. (2015). Zeki Demirkubuz filmlerinin ortak anlatı yapısı: Tema, zaman, mekân, karakter, sinematografi. *Doğu Batı Dergisi, Sinema Tutkusu I*, 72, 255-288.

Brown, M.Z., Comtois, K.A., & Linehan, M.M. (2002). Reasons for suicide attempts and nonsuicidal self-injury in women with borderline personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 111(1), 198–202.

Buchman-Wildbaum, T., Unoka, Z., Dudas, R., Vizin, G., Demetrovics, Z., & Richman, M. J. (2021). Shame in borderline personality disorder: Meta-Analysis. *Journal of Personality Disorders*, 35(A), 149-161.

Chassequet Smirgel, J. (1975). *Ben İdeali*, (N. Tura Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Demirkubuz, Z. (Yönetmen/Senarist). (1997). *Masumiyet* [Film]. Türkiye: Mavi Film.

Demirkubuz, Z. (Yönetmen/Senarist). (2006). Kader [Film]. Türkiye: Mavi Film/Inkas Film.

Durkheim, E. (2020). İntihar. (Ö. Doğan, Çev.), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Faraji, H. & Güler, K. (2021). Borderline personality traits and self handicapping. *International Journal of Current Research*, 13(6), 17683-17689.

Faraji, H & Tezcan A.E. (2022). Borderline Kişilik Bozukluğu. Nobel Akademik Yayıncılık.

Faraji, H. (2022). Depresyon ve İntihar. Güler, K. (Ed.) Depresyona Klinik Bir Bakış içinde (s.435-464). Eğiten Kitap.

Faraji, H. (2021). Borderline kişilik bozukluğunun ergenlik döneminde belirlenmesine dair bir değerlendirme, *OPUS*, 18(43), 7141-7166.

Freud, S. (2011). Haz ilkesinin ötesinde ben ve id (A. Babaoğlu Çev.) (3. Basım). Metis.(1921)

Glickauf-Hughes, C., & Mehlman, E. (1998). Non-borderline patients with mothers who manifest borderline pathology. *British Journal of Psychotherapy*, 14, 294-302. DOI:10.1111/J.1752-0118.1998.TB00383.X

Greenspan, S. (1982). The second other: The role of the father in early personality formation and the dyadic-phallic phase of development. In *Father and Child: Developmental and Clinical Perspectives* (S. Cath, A. Gurwitt and J. Ross, eds.). Little Brown.

Gunderson, J.G., Links, S.L. (2008). *Borderline Personality Disorder, A Clinical Guide*. Second edition, Washington: American Psychiatric Publishing Inc.

Helle, A. C., Watts, A. L., Trull, T. J., & Sher, K. J. (2019). Alcohol use disorder and antisocial and borderline personality disorders. *Alcohol Research: Current Reviews*, 40(1), 35–50. <https://doi.org/10.35946/arcr>.

v40.1.05

Hobson, R.P., Patrick, M., Crandell, L., García-Pérez, R., & Lee, A. (2005). Personal relatedness and attachment in infants of mothers with borderline personality disorder. *Development and Psychopathology*, 17, 329-347. doi: 10.1017/s0954579405050169

Johnson, J.G., Cohen, P., Chen, H., Kasen, S., & Brook, J.S. (2006). Parenting behaviors associated with risk for offspring personality disorder during childhood. *Archives of General Psychiatry*, 63, 579-587.

Kernberg, O. (2016). *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm. Ötekini Dinlemek Dizisi, Metis Yayınları. (1985)*

Kernberg, O. (1967). “Borderline personality organization.” *Journal of American Psychoanalytic Association* 15(3), 641-685.

Kernberg, O.F. (2011). *Aşk İlişkileri, Normallik ve Patoloji. (3.Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.*

Kohut, H. (2020). *Kendiliğin Yeniden Yapılanması. Ötekini Dinlemek Dizisi, (4. Basım). Metis Yayınları. (1977)*

Krause-Utz, A., Frost, R., Chatzaki, E., Winter, D., Schmahl, C., & Elzinga, B. M. (2021). Dissociation in borderline personality disorder: recent experimental, neurobiological studies, and implications for future research and treatment. *Current psychiatry reports*, 23(6), 1-17.

Layden, M. A., Newman, C. F., Freeman, A., & Morse, S. B. (1993). *Cognitive therapy of borderline personality disorder. Allyn & Bacon.*

Links, P.S., Steiner, M., Huxley, G. (1988). The occurrence of borderline personality disorder in the families of borderline patients. *Journal of Personality Disorders*, 2(1), 14–20. <https://doi.org/10.1521/pedi.1988.2.1.14>

Luyten, P., Campbell, C., & Fonagy, P. (2021). Rethinking the relationship between attachment and personality disorder. *Current Opinion in*

Psychology, 37, 109-113.

Mahler, M., Pine, F., Bergman, A.(2003). İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu. Ötekini Dinlemek Dizisi. Metis Yayınları. (1975)

Martin, J. A., & Levy, K. N. (2021). Chronic feelings of emptiness in a large undergraduate sample: Starting to fill the void. Personality and Mental Health.1-14.

Masterson, J. F. (2008). Borderline yetişkinlerde psikoterapi. (Macit, M. Çev.) Litera Yayıncılık.

McWilliams, N. (2013). Psikanalitik tanı: Klinik süreç içinde kişilik yapısını anlamak. (E. Kalem Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Monte, F. L., & Englebert, J. (2018). Borderline personality disorder and lived time. L'Évolution Psychiatrique, 83(4), 37-45.

Newman, L., Stevenson, C. (2005). Parenting and borderline personality disorder: Ghosts in the nursery. Clinical Child Psychology and Psychiatry, 10, 385-394.

Paris, J. (1999). Borderline Personality Disorder. In T. Millon, P. H. Blaney, & R. D. Davies (Eds.), Oxford textbook of psychopathology (pp. 628-652). Oxford University Press.

Parman, T. (2002). Erkek olmak ya da için için olmak: oedipus öncesi dönemden ergenliğin sonuna kadar baba oğul ilişkisi. Psikanaliz Yazıları, 5, 29-41.

Porter, C., Palmier-Claus, J., Branitsky, A., Mansell, W., Warwick, H., & Varese, F. (2019). Childhood adversity and borderline personality disorder: A meta-analysis. Acta Psychiatrica Scandinavica, 141(1), 6–20. <https://doi.org/10.1111/acps.13118>

Proust, M. (1996). Çiçek açmış kızların gölgesinde (.R. Hakmen Çev). Yapıkredi Yayınları. (1919)

Rifkin-Zybutz, R. P., Moran, P., Nolte, T., Feigenbaum, J., King-Casas, B., Fonagy, P., & Montague, R. P. (2021). Impaired mentalizing in depression and the effects of borderline personality disorder on this relationship. *Borderline Personality Disorder and Emotion Dysregulation*, 8(1), 1-6.

Salzer, S., Streeck, U., Jaegger, M., Masuhr, O., Warwas, J., Leichsering, F., Leibing, E. (2013). Patterns of interpersonal problems in borderline personality disorder. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 201(2), 94–98. doi: 10.1097/NMD.0b013e3182532b59

Schneider, I. (1987). Images of the Mind: Psychiatry in the Commercial Film. *American Journal of Psychiatry*.144, 996-1002.

Sharp, C., Venta, A., Vanwoerden, S., Schramm, A., Ha, C., Newlin, E., Reddy, R., Fonagy, P. (2016). First empirical evaluation of the link between attachment, social cognition and borderline features in adolescents. *Comprehensive Psychiatry*, (64), 4–11. DOI: 10.1016/j.comppsy.2015.07.008

Susam, A. (2015). Demirkubuz Sineması: Kötülük üzerine çeşitlemeler. *Doğu Batı Dergisi, Sinema Tutkusu II*, 73, 187-207.

Welch, S.S., Linehan, M.M. (2002). High-risk situations associated with parasuicide and drug use in borderline personality disorder. *Journal of Personality Disorders*, 16(6), 561-569.

Westen, D., Moses, M.J., Silk, K. R., Lohr, N.E., Cohen, R., Segal, H. (1992). Quality of depressive experience in borderline personality disorder and major depression: When depression is not just depression. *Journal of Personality Disorders*, 6(4), 382-393.

Yen, S., Peters, J. R., Nishar, S., Grilo, C. M., Sanislow, C. A., Shea, M. T., ... & Skodol, A. E. (2021). Association of borderline personality disorder criteria with suicide attempts: Findings from the collaborative longitudinal study of personality disorders over 10 years of follow-up. *JAMA psychiatry*, 78(2), 187-194.

Buchman-Wildbaum, T., Unoka, Z., Dudas, R., Vizin, G., Demetrovics, Z., & Richman, M. J. (2021). Shame in borderline personality disorder: Meta-Analysis. *Journal of Personality Disorders*, 35(Supplement A), 149-161.

Peng, W., Liu, Z., Liu, Q., Chu, J., Zheng, K., Wang, J., ... & Yi, J. (2021). Insecure attachment and maladaptive emotion regulation mediating the relationship between childhood trauma and borderline personality features. *Depression and Anxiety*, 38(1), 28-39.

Zanarini, M.C., Frankenburg, F.R., Yong, L., Raviola, G., Reich, D.B., Hennen, J., et al. (2004). Borderline psychopathology in the first degree relatives of borderline and Axis II comparison probands. *Journal of Personality Disorders*, 18, 449-447. doi: 10.1521/pedi.18.5.439.51327

Kitap Tanıtımı

Araştırmanın Alfabetesi: Yeni Başlayanlar ve Yeniden Başlamak İsteyenler İçin Akademi Kültürü

Babil Kitap, 2021, İstanbul, 194 s.

Yazar: Yasin Ramazan

Nisanur SOLAK

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans Öğrencisi
nisanursolak@stu.aydin.edu.tr,
Orcid: 0000-0003-3620-0082

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur ŞENGÜL

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Fnyilmaz@aydin.edu.tr,
Orcid: 0000-0002-2995-943X

Yasin Ramazan; Ankara’da doğup, 2008’de Ankara İlahiyat bölümünden mezun olmuştur. 2018’de ABD’deki Indiana Üniversitesinde Doğu, Tanrı ve Yaratma başlıklı teziyle doktorasını tamamlamıştır. Aynı üniversitede ve ardından İstanbul Şehir Üniversitesinde “Eleştirel Düşünme” dersleri vermiştir. Felsefe tarihi, bilgi teorisi, teoloji ve metafizik üzerine makaleler yazıp bilim felsefesi üzerine seminerler, konferanslar vermiştir. Şuan Marmara Üniversitesinde “Din Felsefesi” dersleri vermektedir. Ayrıca yazarın, Düşünmenin Alfabetesi adlı eleştirel düşünme kitabı da mevcuttur.

Makalenin geliş tarihi: 23/02/2023 - Makalenin kabul tarihi: 10/03/2023
10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v09i1005

Ön Söz: Araştırmaya nereden başlanacağı ya da nasıl devam edileceği konusunda, endişe ediliyor olabilir. Araştırmaya devam etmek isteniyor fakat bu, başarılabilir. Bu tür bir kaygı durumu yaşıyorsa, bu durumun denetlenebildiği sürece oldukça öğretici olduğu belirtilmelidir. *Araştırma'nın Alfabetesi*¹ adlı kitapta, söz konusu duruma benzer sorunları yaşamış birisinden öneriler alınacaktır. Bu kitap, çalışma esnasında izlenmesi gereken araştırma yöntemini değil, çalışmayı ilerletecek anlayışın nasıl kazanılacağını öğretmektedir. Kitabın ilk üç bölümü; teorik bilgilerle doluymuş gibi gözükse de, aslında bu bölümler araştırmanın ne olduğunu anlatması bakımından oldukça önemlidir. Dolayısıyla bu üç bölüm, “Neden Araştırıyoruz?” sorusunun cevabını oluşturmaktadır. Kitabın devamında ise; “Nasıl araştırıyoruz?” sorusunun cevaplandığı dokuz, “Neyi Araştırıyoruz” sorusunun yanıtlandığı üç bölüm yer almaktadır. Bu kitap, akademik okuma ve yazma gayretinde olan herkese faydalı olacaktır.

Neden Araştırıyoruz? başlığı altında “Doğrunun Peşinde” adlı birinci bölümde yazar, kişinin bir mesajın doğruluğundan emin olmadığı zaman ve bunu merak edip araştırmaya başladığı zaman doğrunun peşine düşmeye başladığını dile getirmektedir. Ayrıca mesajların doğruluğuna, kişinin araştırdıktan sonra kendisinin karar vermesi gerektiğinden, aksi takdirde doğruluğu bilinmediği başka bir iddiaya doğru yönelim olacağından ve araştırmayla doğruları kişinin kendi adına keşfedebileceğinden söz etmektedir. Bununla birlikte, araştırmacının her düşüncesinin doğru olmadığını farkında olduğundan ve düşüncelerinin gerçeğe uygun olup olmadığını merak edip araştırdığından söz edip, kişiyi bu öğrenme gereksiniminin araştırmacı yaptığından bahsetmektedir. Araştırmacının gerçeğin peşine düşen, doğrudan şüphe eden ve merak eden gibi niteliklere sahip olduğunu da vurgulamaktadır.

“Sistemantik” adlı ikinci bölümde yazar, “Sistemantik” kavramının tanımı, bir çalışmanın nasıl sistemantik olabileceği ve sistemantik çalışmanın faydaları üzerinde durmaktadır. Sistemantik, araştırmanın her aşamasının belli bir düzen içinde olmasıdır. Ayrıca araştırmada, hangi bilinenlerle hareket edildiği ve araştırmacının amacı çok önemlidir. Bu bölümde yazar, sistemantik bir çalışmanın hataların en aza indirilmesini sağlayacağından, sistemantik olmayan bir çalışmanın sonuçlarının yeterli

¹ RAMAZAN, Y. (2021). *Araştırmanın Alfabetesi: Yeni Başlayanlar ve Yeniden Başlamak İsteyenler İçin Akademi Kültürü*, İstanbul, Babil Kitap.

olup olmayacağı hususunda ve başvuru yöntemin doğru olup olmadığı gibi konularda kişiyi şüpheye düşüreceğinden bahsetmektedir. Bununla birlikte bir çalışmanın sistematik olabilmesinin, verilen biçimin amaca yönelik bütünlük sunmasına bağlı olduğundan ve sistematik çalışmanın araştırmannın her aşamasında olanaklı düşünmeyi sağladığından söz etmektedir.

“Kolektiflik” adlı üçüncü bölümde yazar, araştırmannın doğasında kolektifliğin yer aldığından ve kolektifliğin sadece kişinin kendi bilgi ve tecrübelerine dayanmadığından bahsetmektedir. Bir araştırmannın kolektif olması demek, başkasından öğrenilen gerçekleri başlangıç noktası olarak düşünüp ele almak demektir. Bu da, her araştırmannın daha önceki araştırmalarla daha anlaşılır hâle geldiğini ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte yazar bu bölümde, kolektif bir çalışmanın kendinden önceki araştırmaların sadece içeriğine değil, yöntemine de dayandığını belirtmektedir. Böylelikle ortaya bir araştırma yöntemi çıkar ve bu yöntem bir gelenek hâlinde devam ederek araştırmacılara büyük imkânlar sunar. Aynı zamanda yöntemler, araştırmayla birlikte değişikliğe de uğrayabilir ve bunun da yöntemin işlerliğinin bir temel güvencesi olduğu belirtilmelidir. Dolayısıyla yazar burada, aynı yöntemi kullanan araştırmacıların bir geleneği devam ettirdiklerini ortaya koymaktadır. Yazar; bir araştırmacının yöntemini güncel bir tartışma alanında uyguladığından, her araştırmacının kendinden öncekinden öğrenerek, hataları gidererek onlara yeni boyutlar kazandırdığından bahsetmektedir. Bu hususta, dilin imkânlarını kullanarak tartışma alanının genişletilebileceğini yahut daraltıp farklı boyutlara taşınabileceğini ve tartışmada alınan rolle akademik disiplinin devamının sağlanabileceğini dile getirmektedir. Daha sonra yazar; araştırmannın kolektif yapısını, edebiyat eserleri ve siyasi söylemlerle karşılaştırır. Burada da, nitelikler ortak bile olsa edebi eserin ortaya çıkarken yazarın tecrübesinden doğduğunu belirterek edebiyat ve sanatın kolektif bir yolla ortaya çıkmadığını vurgulamaktadır. Siyasi söylemlerin ise amacı, doğruları tartışmak değil de ikna etmek olduğu için kolektif bir şekilde ortaya konmadığını dile getirmektedir. Ayrıca çalışmanın kolektif olmasının, çalışmaya katkısı olan herkesin belirtilmesi gereğini de beraberinde getirdiğini ve tümüyle başkasına dayanan yahut kişinin sadece kendi bakış açısını yansıtan bir çalışma olmaması için sistematik olunması gerektiğini vurgulamaktadır.

Nasıl Araştırıyoruz? başlığı altında “Araştırmanın Bileşenleri” adlı dördüncü bölümde yazar; araştırmanın olmazsa olmazlarından birinin bileşenler olduğundan, bileşenlerin eksik olması durumunda araştırmacının ve okuyucunun güç bir durumla karşılaşacağından bahsetmektedir. Ayrıca bir araştırmada, öncelikle ortada bir sorunun olduğunun ve bununla birlikte cevap bir diğer ifadeyle iddianın olması gerektiğini belirtir. Bu durumda araştırmacı, verdiği cevabın diğer cevaplardan daha iyi olduğunu göstermelidir. Yazar bu bölümde; arka plan, soru, cevap, gerekçeler, itirazlar ve itirazlara cevaplar şeklinde tüm bileşenleri sıralayıp bu bileşenlerin düzene sokulmasının önemini dile getirmektedir.

“Arka Plan” adlı beşinci bölümde yazar, ilk bileşen olan arka plandan bahsetmektedir. Araştırmanın açık ve somut bir arka plandan ibaret olması gerektiğinden, arka plan bilgisinin uygun kıvamda olması gerektiğinden söz etmektedir. Çünkü kapalı ve soyut bir arka planda sorulan sorunun gayesi belli olmayacaktır ve böylelikle araştırmanın iddiası belirsizleşecektir. Bununla birlikte araştırma, herkesin bilmesinin mümkün olduğu bir konuyla ilgili olmalıdır. Bazı soruların cevapları kişiden kişiye değişebilir ve bunun bir akademik araştırma konusu olması uygun değildir. Yazar; bununla birlikte araştırmacının çalışmasına kendi bakış açısını da yansıtması gerektiğini, iyi bir araştırmacının bunu göstermekten geri kalmayacağını ve bakış açısının yansıtılmasının daha sonraki araştırmacılar için de faydalı olacağını dile getirmektedir. Ayrıca uygun kıvamda bir arka plan kurabilmek için, kaynakları sistematik olarak düzenlemenin gerekli olduğundan, okurlar tarafından görülebilecek bir araştırma örüntüsünün olması gerektiğinden, deneyimlerin aktarıldığı araştırmalarda, araştırma şartlarını taşımayan bir aktarımın hatalara yol açabileceğinden söz etmektedir. Bu esnada araştırmanın; gerçeklerden hareket ettiğinden ve araştırmanın bilineni görevini taşıyan gerçeklerin, bilinmeyene gitmek için yazar ile okur arasında bir ortaklık oluşturduğundan bahseder ve ardından araştırmanın başında arka planı oluşturan varsayımları bir başka deyişle, bilinen olarak kabul edilen doğruların açığa çıkarılması gerektiğini vurgular. Bu noktadan sonra, araştırmanın sorusunun nasıl belirleneceği daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

“Soru” adlı altıncı bölümde yazar, öncelikle soruyu belirlemek için düşünülen konuda bilinmeyeceklerin olduğunun kabul edilmesi gerektiğini belirtir. Dolayısıyla araştırmada temel motivasyon, bilinmeyenleri öğrenmek olmalıdır. Burada araştırma sorusunun arka planın ortaya çıkmasıyla yavaş yavaş belirginleştiğinden, eğer soru ortaya

çıkamıyorsa bunun soruların sistematik olarak cevaplandırıldığı tartışma alanına ulaşamadığından kaynaklandığından ve tartışma alanının, araştırmanın sorularından bağımsız olamayacağından bahsetmektedir. Ayrıca bir araştırmanın cevabı, aynı soruyu soran diğer araştırmacılar tarafından anlaşılırsa araştırmanın hedefine ulaşacağından, aynı soru ile ilgili başka araştırmalar değerlendirildiğinde yapılan araştırmanın değerinin ortaya çıkacağından söz etmektedir. Aynı zamanda yazar; söz konusu soruların cevaplandığı tartışma alanının bulunmasının güç olduğunu ve bu durumu çözebilmek için kimin ne sorduğuna dair araştırmanın da çalışmaya katılması gerektiğini, araştırma sorusunun kapsamının araştırmanın sunuluş biçimine göre belirlendiğini ve kurulan bir arka planın ardından ölçülerle belirgin hâle getirilen bir sorunun kişiyi araştırmanın asıl gayesine yönlendireceğini dile getirmektedir.

“Cevap” adlı yedinci bölümde yazar; bir araştırmanın doğruluk iddiasının olması gerektiğinden, söz konusu iddiayı ortaya çıkaran iki süreçten, araştırmanın bir tartışmayı sonlandırmayı değil, sorunun araştırmada cevaplandırılmasını amaçladığından, bir araştırma sorusuna cevap verebilmek için soruların değerlendirilip asıl iddiaya göre cevaplandırılması gerektiğinden bahsetmektedir. Bununla birlikte araştırmanın özgün olmasının mühim olduğunu, araştırmayı yapan kişinin kendisine has düşüncelerinin mevcut olması gerektiğini, iddianın da alana özgün bir etkide olması gerektiğini ve bunun araştırmacının elindeki imkânları nasıl kullandığına bağlı olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca, araştırmanın ihtimaller arasındaki en doğru cevabı bulmayı hedeflemesi gerektiğini ve bunun gerçekleşebilmesi için araştırmadaki iddianın kesinliğinin gerekçeleri ile belirtilmesi gerektiğini, en sonunda araştırmada yer alan hataların kabullenilmesinin uygun olacağını ifade etmektedir.

“Gerekçeler” adlı sekizinci bölümde yazar, araştırmadaki ikna yöntemlerinden olan gerekçelerden bahsetmektedir. Bir araştırmada arka planda açık ve net bir soru sorulduktan sonra, cevap olarak iddia ortaya atılmalı ve ardından bu iddianın kanıtlanması için gerekçelere başvurulmalıdır. Bu bölümde yazar; içgüdülerin iddianın doğruluğunu kanıtlanması açısından yeterli olmadığından, gerekçelerin herkes tarafından kabul görülecek kesin ve belirgin şekilde olması gerektiğinden, verilen gerekçelerin kendi arasında ölçülü olması gerektiğinden bahsetmektedir. Bununla birlikte, kişinin gerekçelerinden daha güçlü gerekçelerle iddianın çürütülme ihtimali olduğundan ve böyle durumlarda o gerekçeleri de

değerlendirmenin uygun olacağından söz etmektedir.

“İtirazlar” adlı dokuzuncu bölümde yazar, yapılan araştırmanın iddiası yahut gerekçeleri ile çatışan araştırmaların varlığından söz etmekle birlikte, bu çatışmaların görmezden gelinmemesi gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Böyle bir durumda, itirazlar yanıtlanmış olur ve araştırmacı kendi cevabının doğruluğunu farklı bir yönden kanıtlanmış olur. Yazar; itiraz edilen araştırmada olandan daha fazlasının ortaya koyulması gerektiğinden, araştırmacının bir itirazla karşılaşmadığı takdirde iddiayı güçlendirmek gayesiyle kendi itirazlarını öne çıkarmasının gerekli olduğundan, itirazla karşılaşıldığı zaman ise onları sadece çürütmek gayesiyle temeli olmayan, gereksiz savunmalara girilmemesi gerektiğinden ve bu tür itirazlarda araştırmanın, yazarından bağımsız bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğinden söz etmektedir. Ayrıca; akademik bir çalışmanın sınırları olduğunu ve bazen araştırmaya dâhil edilmeyen konulardan dolayı itiraz alındığını dile getirmekle birlikte, bu durumda haksız bir itirazla karşılaşıldığını ifade etmektedir.

“Düzenleme” adlı onuncu bölümde yazar, araştırmanın bir defada yazıya dökülerek oluşamayacağını ve bunun için araştırmanın tekrar tekrar düzenlenmesi gerektiğini, düzenleme aşamasında biçime ayrıca dikkat edilmesi gerektiğini ve biçim ne derece iyi olursa içeriğin de o derece anlaşılır olacağını ifade etmektedir. Ayrıca araştırmayı düzenlerken; biçimle birlikte araştırmanın diline, kullanılan sözcüklere ve cümlelerin birbirleriyle bağlantısına dikkat edilmesi gerektiğinden, metnin oluşum aşamasında hem yazım hem de düzenleme yapmanın zor olacağından ve metin tamamen yazıldıktan sonra düzenlemeye geçilmesi gibi bir yol izlenebileceğinden söz etmektedir.

“Açıklık” adlı on birinci bölümde yazar, bir araştırmada arka plan bilgisini gerekçelerden, temel iddiaları itirazlara verilen cevaplardan anlayabilmenin son derece önemli olduğundan, araştırmayı oluşturan bileşenlerin açık bir şekilde ifade edilmesi gerektiğinden, çalışmanın açıklık kazanabilmesi için biçimin de belirgin olması gerektiğinden ve açıklığa ulaşabilmek için anahtar kavramların belirtilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Araştırmada, açıklık için birden fazla anlama gelen ifadelerin dikkatlice kullanılması gerektiğinden ve bu durumda belirtilmek istenilen ibareye diğer anlamlarla karışmaması için bir ölçü getirilmesi gerektiğinden söz etmektedir.

“Zaman ve Görev Yönetimi” adlı on ikinci bölümde yazar, bir araştırmacının araştırma sürecinde zaman ve görev yönetimini nasıl yapması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu hususta araştırmacının zamanı planlaması yapmasının öneminden, çalışmaya her gün ne kadar vakit ayrılacağından belirtilmesi ve düzene uyulmasının gerekliliğinden, zaman planlamasının motivasyonu nasıl etkilediğinden ve zaman yönetiminin çalışmamızdan alacağımız verimi nasıl etkilediğinden söz etmektedir. Bununla birlikte, araştırmacının bir görev tanımı yapması ve görevlerine düzenli olarak bir diğer ifadeyle sistemli bir şekilde uyması gerektiğinin, çalışmanın sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesinde görev yönetiminin öneminin, söz konusu görev yönetimi için liste yapmanın yanında göreve ayrılacak sürenin de belirlenmesi gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Bu esnada zamanı verimli kullanmanın püf noktasının motivasyonu tüketmemek için, çalışmanın belirli aralıklara bölünmesinin uygun olacağına ve bu süreci kişinin kendi performansına göre belirlemesinin gerekliliğine, araştırmanın belli bir düzen yahut rutin içerisinde yapılması gerektiğine ve bu durumda zaman ve görev yönetiminin disiplinli bir şekilde sağlanması gerektiğine değinmektedir.

Neyi Araştırıyoruz? başlığı altında “Öncelik Açısından” adlı on üçüncü bölümde yazar; belgesel araştırma ile eleştirel araştırmanın tanımını yapıp, bu iki araştırma türünü birbirleriyle mukayese ederek araştırmanın bu iki türünün içeriğinin önceliğine yansıdığını ifade etmektedir. Ayrıca her iki araştırma türünün birbiriyle iç içe olduğunu, her araştırmanın iki türün özelliğini de taşıdığını ve bir araştırmada aralarındaki tek farkın hangisine öncelik verildiği olduğunu belirtmektedir. Tabii yazar bu bölümde ele aldığı iki araştırma türünde, nitelikleri açısından ortak noktalarından bahsetmekle birlikte aralarındaki farkları da izah etmektedir.

“İçerik Açısından” adlı on dördüncü bölümde yazar, akademik çalışmalardaki iddiaların içeriklerinden bahsetmektedir. İçerikler arasında daha önceki bir çalışmayı açıklığa kavuşturmak, destekleyici bilgi veya fikir sunmak, itiraz etmek, itiraza cevap vermek, itiraz ve destekleri değerlendirmek, sonuçların ne olabileceğini ortaya koymak, başka bir görüşle ele alınıp alınmayacağını tartışmak, bir başka iddia nedeniyle kabul veya reddi savunmak gibi içeriklerin olduğunu dile getirmektedir. Söz konusu içerikler özetlenecek olursa; burada daha önceki çalışmayı açıklığa kavuşturma içeriği, önceki çalışmanın kapalı kalan bir diğer ifadeyle açık bir şekilde ifade edilmeyen noktalarının belirli ölçülerle açıklanmasıdır. Destekleyici bilgi veya fikir sunulan çalışma ise, önceden

yapılan bir araştırmayı destekleyecek argümanlar sunmaktır. İtiraz etmek; önceden yapılan bir çalışmanın hatalarını ve eksiklerini görerek, bunlara itiraz niteliğinde yeni bir çalışma ortaya çıkarmaktır. Bununla birlikte kişinin kendisinin yaptığı bir çalışmaya itiraz edilmesi durumunda, itiraza cevap içeriğinde bir çalışmanın da ortaya çıkması mümkündür. Bir diğeri ise, herhangi bir çalışmaya yapılan itiraz ve destekleri değerlendiren bir çalışma söz konusu olabilir. Bazı çalışmaların farklı konulardaki çalışmaları nasıl etkilediğinin izah edileceği bir çalışma da, yeni bir araştırma içeriğini doğurabilir. Bununla birlikte; herhangi bir çalışmadaki iddianın farklı bir araştırmanın sonucuyla uyumuna bakılarak, buradan yeni bir araştırma ortaya çıkarılabilir ve böylelikle araştırmanın farklı bir görüşle ele alınıp alınmayacağı tartışılmış olur. Ayrıca iki araştırmanın iddiası mukayese edilebilir ve burada bir araştırmanın sonucu reddedilirse, bir diğer araştırmanın da reddedilmesi yahut ilk araştırma sonucu onaylanırsa diğerinin de onaylanması söz konusu olur. Böylelikle bir araştırmada, iddianın kabulü veya reddi savunulur ve bu da yeni bir araştırma içeriğini meydana getirir.

“Biçim Açısından” adlı on beşinci bölümde yazar, araştırma biçimlerinin tanımlarına ve bu biçimlerin özelliklerine değinmektedir. Ayrıca bu esnada, söz konusu biçimlerin birbirlerinden farklı yönlerini de ortaya koymaktadır. Araştırma biçimlerinden olan sunum, makale, akademik kitap, tez ve değerlendirme yazısını ele almaktadır. Sayılan bu biçimlerin hepsi, birbirinden farklıdır. Kısaca bahsedilecek olursa: Sunum; akademik toplantılarda belli bir konu üzerine çalışan araştırmacıların iddialarını paylaşmalarıdır. Sunumların, daha sonra makaleye yahut kitaba dönüşmesinin mümkün olduğu da belirtilmektedir. Makale, tartışma alanına yeni bir bilgi yahut düşünce ile girmeyi amaçlamaktadır. Makale, yazımı bittikten sonra ise hakemler yahut editörlerden oluşan akademisyenlerin değerlendirmelerinin ardından yayımlanmaya hak kazanmaktadır. Makale yazmanın da ayrıca belirli bir formatı, bir diğer ifadeyle kuralları vardır. Akademik kitap ise, akademisyenlerin farklı açılardan yaklaştıkları konunun belirli bir aşamaya geldikten sonra akademik bir kitapta toplanmasıdır. Tartışma biçimi yahut şekil açısından makaleye benzemektedir. Tez; yüksek lisans yahut doktora öğrencilerinin akademisyen olduklarını kanıtlamaları için yaptıkları çalışmalardır. Ciddi bir tez, hangi alanda yazılmış ise alanını genişletme özelliği taşıyabilmektedir. Değerlendirme yazısı ise, araştırmacıların alanda yazılan eserleri eleştirmeleridir. Burada eleştiri denilince akla sadece

“kötülemek, kusur bulmak” gelmemelidir. Aslında eleştiride iyi veya kötü yönler değerlendirilmektedir. Bu noktada, eserin güçlü ve zayıf yanları meydana çıkmaktadır.

Akademik Okuma başlığı altında “Okuma Türleri ve Analitik Okuma” adlı on altıncı bölümde yazar, akademik metin yazacak olan kişilerin öncelikle çokça akademik metin okumaları gerektiğine ve bunun için de öncelikle akademik okumanın nasıl olduğunun bilinmesi gerektiğine, akademik okumanın tanımına değinmektedir. Akademik okumanın, analitik bir okuma tarzı olduğu söylenmektedir çünkü akademik okumanın temelinde “analiz etme” söz konusudur. Akademik okumada; analiz etme bir diğer ifadeyle konunun parçalara ayrılıp her bir parçasında ayrıntılı bir şekilde düşünmek önemlidir çünkü bu esnada, metindeki belirli etkenler değerlendirilmelidir. Ayrıca yazar bu bölümde, akademik okumanın bir bilgi aktarımı eylemi olmadığına bir başka ifadeyle bilgi edinme biçimi olup bilgi aktarımı sağlamadığına, akademik okumanın asıl amacının okuyucuyu konu üzerine düşündürmek olduğuna değinmektedir. Bununla birlikte; akademik bir metnin üstünkörü okunmaması ile birlikte pek fazla ayrıntıya girilmeden okunması gerektiğinden, iddialar üzerine yönelip asıl amacın analiz olması gerektiğinden hulasa akademik okumanın içerikte seçici olmayı gerektirdiğinden söz etmektedir.

“Göz Ucuyla Okuma” adlı on yedince bölümde yazar, araştırmanın konusu için edinilebilecek kaynakların göz ucuyla okunması gerektiğinden ve bu durumda zamandan tasarruf edilebileceğinden bahsetmektedir. Göz ucuyla okumanın üstünkörü okumadan farklı olduğundan, göz ucuyla okumanın metnin temel iddiasını kavrayabilmek açısından faydalı olacağından, burada mühim olanın dikkatli ve hızlı okuma olduğundan ve göz ucuyla okumanın kişinin kendi düşüncelerini oluşturma açısından da faydalı olacağından söz etmektedir.

“İnceleme” adlı on sekizinci bölümde yazar; araştırma için belirlenen tüm kaynakları göz ucuyla okuduktan sonra, incelenmesi gereken kaynakların gerekirse bir liste yaparak tekrardan okunması gerektiğini belirtir. Bu kısım, çalışmanın en önemli ve en fazla dikkat gerektiren okuma aşamalarındandır. Yazar burada, inceleme esnasında metnin sorularının anlaşılması gerektiğini yani metnin ne için yazıldığının bilinmesi gerektiğini ifade eder. Akademik bir metin yukarıda da belirtildiği gibi, bir sorunu ortaya atar ve bunu çözme niyetinde olur. Bu aşamada, metinde yazarın sorduğu soru kavranabilmeli ve bu sorunun metnin anlaşılabilmesi

için çok mühim olduğu bilinmelidir. Ayrıca metinde birden fazla soru olma ihtimalini de unutmamak gerekmektedir. Ardından yazar; metne sorular sorulması gerektiğinden ve araştırmayla metin arasında bağlantı kurulup, karşılaştırılıp, bağdaştırılması gerektiğini ifade eder. Son olarak metnin okura sorduğu soruların öneminden ve bunun okuyucunun bilgi birikimine ve dikkatine bağlı olduğundan, metnin herkese farklı sorular sorduğundan bahsetmektedir.

Not Tutma başlığı altında “Neden Not Tutarız?” adlı on dokuzuncu bölümde yazar, akademik okumadan akademik yazmaya geçebilmeyi oluşturan ilk önemli unsurun “not tutmak” olduğunu belirtir. Tutulan notlar sayesinde metnin sonucunda varılan düşüncelerin öğrenilmesiyle birlikte, doğru notlar tutulması gerektiğini de vurgular. Ayrıca akademik bir yazı yazmak için, iki tür not tutmanın önemini dile getirir. Bunlardan birincisi başvuru notları, ikincisi ayrıntılı notlardır. İki türlü not tutmanın ardından özet kısmının da geleceğini belirtir.

“Başvuru Notları” adlı yirminci bölümde yazar; başvuru notlarının kısa notlar olduğunu, araştırmacının metni göz ucuyla okurken alması gereken not türü olduğunu, ileride ayrıntılı notlar alınırken yahut özet çıkarılırken söz konusu notların yardımcı olacağını ifade etmektedir. Başvuru notlarında metnin temel sorusu; temel iddiaları işaret eden kelimeler, başlıkla bağlantılı olan sorular vb. not alınmaktadır. Yazar bu bölümde, başvuru notlarının cümleler kurarak değil, anahtar kavramlar oluşturularak alınması gerektiğinden, alınan bu notlar sayesinde metne dair bir bütünlüğe ulaşılabileceğinden, notları alt alta yazmanın araştırmacının işini kolaylaştıracağından da söz etmektedir.

“Ayrıntılı Notlar” adlı yirmi birinci bölümde yazar; araştırmacının çalışmasını yazma aşamasına geçtiğinde okuma esnasında aldığı ayrıntılı notların faydalı olacağından, ayrıntılı notların araştırmacının yorumunu da içerdiğinden, ayrıntılı notlar alınırken dikkatli bir şekilde gerekli olan yerlerin gerektiği kadar not alınması gerektiğinden ve ayrıntılı not alırken araştırmacının metni kendisinin anladığı şekilde ortaya çıkarmasının faydasından söz etmektedir.

“Notların Tasnifi” adlı yirmi ikinci bölümde yazar; notların tasnifin çalışmanın en önemli aşamalarından biri olduğundan, bu çerçevede OneNote uygulamasının araştırmacıya faydalı olacağından ve ayrıntılı bir şekilde bu uygulamanın nasıl kullanıldığından, notları hem soru başlıkları altında hem de anahtar kelimelerle tasnif edebilmek gibi iki

yöntemden bahsetmektedir. Bununla birlikte notları tasnif ederken notun nereden alındığı bilgisinin; kullanılan diğer kaynaklarla karıştırılmayacak bir şekilde not edilmesinin önemli olduğundan, araştırmacının notlarını kendisine göre uygun yerlere toplayarak tasnifi oluşturması gerektiğinden ve düzgün not alındığı takdirde kişinin kullandığı kaynaklara tekrardan dönmeyerek zaman kazanacağından söz etmektedir.

“Özet Çıkarma” adlı yirmi üçüncü bölümde yazar; özet çıkarmanın akademik yazmaya geçmeden bir önceki aşama olduğunu, özetin bir metnin en önemli noktalarıyla kısa bir şekilde ortaya çıkmasını sağladığını, metnin sorusunun ne olduğu, yazarın soruya cevabının ne olduğu, hangi gerekçelerin verilip bu gerekçelerin iddiaya nasıl bağlandığı gibi soruların cevaplarının özetinde yer alması gerektiğini de ifade etmektedir. Ayrıca bazı akademik kitapların; bölümlerinin ayrı ayrı özetinin çıkarılması gerektiğini ve bu durumun araştırmacıyı korkutmaması aksine, aynı kitabın birden fazla özetinin çıkarılabileceğini ve asıl önemli hususun özetinde bir bütünlük sağlanabilmesi olduğunu dile getirmektedir.

Akademik Yazım başlığı altında “İlkeler” adlı yirmi dördüncü bölümde yazar, akademik bir yazıyı yazmaya başlarken uyulması gereken ilkeler üzerinde durmaktadır. Aynı zamanda yazar, buna akademik yazmanın alfabesi de demektedir. Bu çerçevede, altı ilkedен söz etmektedir. Bunlardan birincisinde akademik bir yazıda iddianın mevcut olması gerektiğinden, ikincisinde ortaya atılan iddiayla ilgili daha önce yayımlanan akademik yazıların takip edilmesi gerektiğinden, üçüncüsünde akademik yazıda ikna edici delillerin yer alması gerektiğinden, dördüncüsünde akademik yazının mekanik olmayıp yerine göre yaratıcı adımların atılması gerektiğinden bahsetmektedir. Beşinci ilkede; akademik yazının tek seferde yazılmayıp tekrar tekrar üzerinden geçilen bir yazı olduğundan, altıncısında daha önce bahsedilen her bir bileşenin akademik çalışmada yer alması gerektiğinden ve bunların bir bütünlük oluşturması gerektiğinden söz etmektedir.

“İskelet” adlı yirmi beşinci bölümde yazar, akademik bir yazıda iskelet ile aslında “taslak” oluşturmak gerektiğini ifade etmektedir. Taslakta çalışmanın konusunun, iddianın, gerekçelerin ne olduğu ve gerekçelere nasıl itirazlar gelebileceğine dair fikirler vb. soruların cevaplarının yer alması gerekir. Yazar; burada taslak oluşturulurken hangi hususların üzerinde durulması gerektiğinden bahsetmekle birlikte, söz konusu konuda önerilerde de bulunmaktadır. Ayrıca; akademik çalışmanın iskeleti

oluşturulurken soruların net ve özgün bir şekilde yazılması gerektiğinden, verilen cevapların özgün olması ve bu cevapların birbirleriyle olan bağlantılarının ortaya konularak sınıflandırılması gerektiğinden ve sorulara cevap verebilme kısmında kullanılacak yöntemlerden ve taslak oluşturulurken tüm bileşenlerin belirginleştirilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Bununla birlikte, taslağın sade ve anlaşılır olmasının faydasını da ele almaktadır.

“Kas Sistemi” adlı yirmi altıncı bölümde yazar, iskelete nasıl kas giydirilebileceği düşüncesiyle önceki aşamada sorulan sorular ve verilen cevapların karşılaştırmalar ve analizlerle elle tutulur hâle gelebilmesini kast etmektedir. Burada, çalışmada sorulan sorunun konuyla ilgisi, iddianın yeterince açık olup olmadığı, gerekçelere ne tür itirazlar gelebileceği gibi soruların denetlenmesi söz konusudur. Dolayısıyla bileşenlerin etrafı, kaslarla bir diğer ifadeyle açıklamalarla kaplanmış olur. Ayrıca soruya verilen cevapların kas giydirmeye aşamasında genişletilmesi gerektiğine, farklı cevaplar yorumlanırken araştırmacının gerekçelere dayanarak kendi görüşlerini de belirtmesi gerektiğine değinmektedir ve neticede kas giydirmeye işlemiyle araştırmacının tezini ortaya koyabileceğini belirtmektedir.

“Sinir Sistemi” adlı yirmi yedinci bölümde yazar; metinde sinir sistemi kurmaktan söz ederken araştırmacının tartışma alanında yapacağı, kendisine has olan etkinin yazılan metinde ortaya çıktığı yeri ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle; yazarın etkisini bulduğu yer, sinir sisteminin kurulduğu yeri ifade eder. Yazar, metinde özgün olan kısmın bulunması gerektiğine ve sinir sisteminin bu kısma bağlanması gerektiğine değinmektedir. Bir başka deyişle metnin özgün kısmının, aslında metnin “beyni” olduğunu ve böylelikle metnin tamamıyla harekete hazır hâle geldiğini ifade etmektedir.

“Tenle Kaplama” adlı yirmi sekizinci bölümde yazar, tenle kaplama ifadesiyle aslında metnin hazır duruma getirileceğini ifade etmektedir. Bu bölümde; araştırma metninin okurun ilgisini çekebilmesi için nasıl olması gerektiğine, araştırmakonusuna açıklık getirilmesi ve konunun biricikliğinin okura ispatlanması gerektiğine, araştırmanın diğer araştırmalardan hangi açılardan fark yarattığının belirtilmesinin uygun olacağına değinmektedir. Ayrıca bu aşamada; metnin dilinin tutarlı olmasının son derece önemli olduğundan, dil konusunda titiz olunması gerektiğinden ve metinde yer alan başlıkların uygun olup paragraf girişleri ile giriş, sonuç bölümlerinin

ihmal edilmemesi gerektiğinden bahsetmektedir.

“Makyaj” adlı yirmi dokuzuncu bölümde yazar; makyaj ifadesiyle akademik metnin tamamen hazır hâle gelebilmesi için, son düzenlemelerin yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Metnin son demlerinde yapılması gereken iki düzenlemenin, retorik ve dilbilgisi kurallarıyla ilgili düzeltmeler olduğunu belirtmektedir. Metne biçim açısından baktığımızda başlığın son derece ilgi çektiğini ve başlığın okurda merak uyandıracak şekilde olmasının uygun olacağını, başlığın metnin kapsamına hitap etmesi gerektiğini, çalışmanın başlangıcına bir “alıntı” eklemenin de son derecede ilgi uyandıracaklarını ifade edip, araştırma sürecinde destek alınan kişilere teşekkürlerin ihmal edilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Araştırmanın bu şekilde retorik açıdan düzenledikten sonra, dilbilgisi ve imla kurallarına göre de düzenlenmesi gerektiğini, bu çerçevede noktalama işaretlerinde ve yazım yanlışlarında meydana çıkan hataların düzeltilmesinin uygun olacağını izah eder. Ayrıca dilin, bir metinde düşünceleri ifade edebilmek açısından son derece önemli olduğunu ve makyaj aşamasından sonra artık akademik çalışmanın tamamıyla hazır duruma geldiğini dile getirmektedir.

Son Söz

Söz konusu eserde; akademik bir çalışmanın her aşamasının ayrıntılarıyla izah edildiği ve araştırmacının yukarıdaki aşamaları geçip, eserini meydana getirdikten sonra kişisel akademik gelişiminin artacağı, bununla birlikte akademik araştırmaların bu tür çalışmalarla çoğalıp bilgi havuzunun genişleyeceği belirtilmelidir.

KAYNAKÇA

RAMAZAN, Y. (2021). **Araştırmanın Alfabeti: Yeni Başlayanlar ve Yeniden Başlamak İsteyenler İçin Akademi Kültürü**, İstanbul, Babil Kitap, 194s.

STATÜ ENDİŞESİ- KİTAP İNCELEMESİ

Ayça Coşkuner

Doktora öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi

ay_cos@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-6188-1655>

ÖZET

İsviçre doğumlu İngiliz yazar Alain de Botton, Statü Endişesi adlı kitabında toplumun insanlara dayattığı başarıyı sorgulamıştır. Kişinin toplumdaki yeri olarak ifade edilen statü, kişinin aynı zamanda dünyadaki önemi olarak da tanımlanabilir. Başarısız olma korkusu, bunun sonucunda katlanılan eziyetler ve kaçış noktaları kitabın ana konusudur. Yazar güç kaybetme, itibarsızlık ve gerek iş hayatında gerekse özel hayatta başkalarının bizden daha iyi durumda olmasının içselleştirilen bir durum olduğu, kendimizi algımlarken başkalarının algısına göre hareket ettiğimiz gerçeğini ortaya koymuştur. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde statü endişesinin nedenleri tartışılırken, ikinci bölümde bu kaygıya yönelik öneriler, çözümler tartışılmış ve bu çözümlerin dünyadaki etkilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Statü, beklenti, meritokrasi, bohem, başarısızlık.

STATUS ANXIETY

ABSTRACT

The Swiss-born British writer Alain de Botton questions the success that society imposes on us in his book *Anxiety of Status*. Status, which is expressed as one's place in society, can also be defined as its importance in the world. The fear of failure, the sufferings endured as a result and the escape points are the main subject of the book. The author reveals the fact that loss of power, disrepute, the fact that others are better off than us in both business and private life is an internalized situation, and that we act according to the perceptions of others while perceiving ourselves. The book consists of two parts. While the causes of status anxiety are discussed in the first part, suggestions and solutions for this anxiety are discussed in the second part.

Keywords: Status, expectation, meritocracy, bohemian, failure.

Özgün Adı: Status Anxiety

Sel Yayıncılık, 2010, İstanbul, 332 s.

Yazar: Alain de Botton

1969 İsviçre doğumlu İngiliz yazar Alain de Botton, Cambridge Üniversitesi'nden Tarih lisans, King's College'dan Felsefe alanında yüksek lisans derecesiyle mezun olmuştur. Harvard Üniversitesi'nde Fransız felsefesi alanındaki doktora eğitimini yarım bırakan yazarın; Çalışmanın Mutluluğu ve Sıkıntısı, Aşk Üzerine, Romantik Hareket, Seyahat Sanatı ve Felsefenin Tesellisi adlı kitapları Türkçe'ye çevrilmiştir.

Alain de Botton, Statü Endişesi adlı kitabında toplumun bize dayattığı başarıyı sorgular. Kişinin toplumdaki yeri olarak ifade edilen statü, aynı zamanda insanın dünyadaki değeri olarak da tanımlanabilir. Başarısız olma korkusu, bunun sonucunda katlanılan eziyetler ve kaçış noktaları kitabın ana konusudur. Yazar, güç kaybetme, itibarsızlık ve gerek iş hayatında gerekse özel hayatta başkalarının bizden daha başarılı olmasının, içselleştirilen bir durum olduğunu kendimizi algımlarken başkalarının algısına göre hareket ettiğimiz gerçeğini ortaya koyar.

Alain de Botton'un kitapta savunduğu teze göre, statü endişesinin insanı depresyona sürüklemeye ihtimali oldukça fazladır fakat statünün insan üzerinde olumlu etkileri de vardır: Mükemmelliği hedeflendirir, kötü davranışlardan uzak kalınmasını sağlar, toplumsal kurallar çerçevesinde insanları birbirine bağlar. Ancak statü isteği, diğer bütün istekler gibi aşırıya kaçtığı anda ölüme kadar gidebilir. Endişenin üstesinden gelmenin en iyi yolu onu anlamak ve ondan söz etmektir.

Kitap iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde statü endişesinin nedenleri tartışılırken, ikinci bölümde çözümler tartışılmaktadır.

Statü endişesinin başlıca sebeplerinden ilki sevgisizliktir. Herkesin hayalini kurduğu yüksek statüye ulaşmanın yollarının para, ün ve itibardan geçtiği düşünülür. Ancak bu yolların hepsi sevgiye çıkar. Sevgi sözcüğü ilk akla geldiğinde her ne kadar anne, baba, sevgili gibi kelimeleri çağırırsa da yazar sevgiyi bir kişinin bir başkasına gösterdiği saygı ve hassasiyet olarak tanımlamaktadır. Toplumda belli bir yere gelmiş insanlar için kullanılan "adam olmuş" kelimesi tam tersi durumda olanlar için de "bir baltaya sap olamamış" gibi tanımlamalarla konumlandırılır. Bir baltaya sap olamayan, statü sahibi olamayan bireyler toplumun gözünde kocaman

bir “hiç” olarak damgalanıp, dışlanırlar. Kişilikleri görmezden gelinir, dikkate alınmaz, aşağılanırlar. Bu, kişilerin kendine saygısını da alaşağı eden bir durumdur. Yüksek statüde ise bunun tam tersi söz konusudur: Özgüven ve başkalarından takdir almak mutluluk getirir (s.15-16).

Statü endişesinin ikinci sebebi Botton’a göre snopluktur. Başlangıçta yüksek statü sahibi olmayan kişiler için kullanılan bu sözcük, sonradan yüksek statünün yokluğundan rahatsız olanları niteleyen bir sözcük haline gelmiştir. Günümüzde ise bir kişinin, bir nesnenin ya da bir ortamın diğerinden kesinlikle daha iyi olduğunu iddia eden kişilere snop denmektedir. Botton’un vurgulamaya çalıştığı şey snopların insani değerler konusunda da ayrımcılık yapmalarıdır. Statüye göre davranışlarını belirleyen snoplar, kişilerin özgüvenlerini arttırabilir ya da düşürebilir (s.25-26). Bebeklik döneminde sunulan koşulsuz sevginin ilerleyen dönemlerde de süreceğini düşünenler bu konuda sıkıntı çekmektedir çünkü yetişkinlik döneminden sonra kişinin bulunduğu konum ve yaptığı işlere göre koşullu şefkat sunulur. Bir yere davet edilmenin ya da bir kuruma kabul edilmenin yolu iyi bir statüye sahip olmaktır. Arkadaşlık ilişkileri ve ikili ilişkiler de buna dahildir (s.26-34).

Statü endişesinin üçüncü sebebi beklentilerdir. Tüketim kültürünün ortaya çıkmasından sonra önceleri yalnızca zenginlerin sahip olabildiği ürünler artık sıradan insanlara da satılmaya başlanmıştır. Öte yandan bu durum, insanların sahip olduklarının kendileri için yetmediği hissini de beraberinde getirmektedir. Kişi kendine yeterli olanı kendisi belirleyemez. Sınır; kişinin arkadaşları, ailesi, komşuları ve düşmanları tarafından belirlenir. Çünkü başkalarının heyecan verici işleri ve yaşadıkları hayat, kıyaslamaya giren kişileri üzer. Kötü koşullar altında yoksulluk içinde ya da kötü bir yöneticinin emirleri altında sıkıntı içinde yaşansa hiç sorun olmayacak bazı şeyler, kendini refah içindeyken gösterir. Çok iyi koşullar altında mutlu bir yaşantı sürülse bile insanlar kendilerini diğerleriyle karşılaştırmaktan geri duramaz (s.53-54). Alain de Botton on sekizinci yüzyılda siyaset ve tüketim alanında meydana gelen devrimlerin olumlu taraflarının yanı sıra kıskançlık yönüyle insan psikolojisi üzerinde yıkım yarattığını ortaya koyar. Demokrasinin yarattığı eşitlik algısının, beklentileri yükseltip sınıf atlama ve başarı gibi kriterler getirmesi bu yönden iyi olmamıştır (s.64-66).

Statü endişesinin dördüncü sebebi meritokrasidir. Meritokrasi yönetim gücünün bireysel üstünlüğe dayandığı yönetim biçimi olarak

tanımlanmaktadır (s.93). On sekizinci yüzyıldan önce aristokratların genel olarak maddi gücü ve zekası olmayan akrabalarının elinde olan devlet memurluğu, yeni sınavlarla birlikte yerini maddi gücü yetersiz ancak bu iş için yetenekli ve zeki olan gençlere bıraktı. Reform ve denetlemelerle işe layık olmayan, torpilli kesim ayıklanarak kişilerin kendi beceri ve zeka düzeyleriyle ilgili işler bulmasının önü açılarak insanlara hayallerini gerçekleştirme fırsatı sunuldu (s.96). İnsanların zekaları, nitelikleri ve becerilerine göre para kazanmalarıyla birlikte zenginlik kişinin karakteriyle ilgili bir gösterge haline geldi. Zenginlik ile iyi bir insan olma arasında doğru orantı kuruldu. Varlıklı olmanın Tanrı'nın bir ödülü olduğu düşüncesi ile değişen değerler, başarısızları ve fakirleri çok büyük bir utanç içine itti. Alçak statü kişinin hak ettiği bir konum haline dönüştü. İyi insanlar başarıya ulaşırken, tembel, yeteneksiz ve kötü insanların başarıya ulaşması mümkün değildi. Bu durum, hayır kurumlarına ve sadakaya yansırken, toplumdışı kalan insanlara bile duyulan merhameti ortadan kaldırdı (s.103).

Statü endişesinin beşinci sebebi güvendir. Bireylerin toplumsal konumunun bireysel başarılarıyla belirlendiği bu dönemde kişinin canını sıkan bir diğer etken de belirsizliktir. Ekonominin kaygan ve belirsiz oluşu nedeniyle rakiplerinin kişiyi sollama ihtimali bile insanı depresyona sokabilir. Bunun dışında yeteneklerin yetersiz kalma durumu ya da iş arkadaşlarının daha başarılı olması bütün başarısızlıkları ikiye katlayabildiği gibi kişinin toplumsal konumunu da etkileyecektir (s.109).

İkinci bölümde sunulan ilk çözüm felsefedir. Botton'a göre insanların çevresindeki insanların düşüncelerini fazla önemsemesi çağımıza özgü değildir. İnsan başkalarından kendisi ile ilgili iyi şeyler duymak ister. İspanyolların deshonorado'su (onursuz insan) günümüzdeki karşılığı loser (kaybeden) olarak devam etmektedir. Kaybeden olmak, yıllarca çalışılıp kazanılan işi, aileyi kaybetmek çok korkunç gelmektedir (s.133). Buna çözüm olarak filozoflar statü ile ilgili düşüncelerin sağduyu sayesinde entelektüel bir bilincin süzgecinden geçirilebileceğini, böylelikle insanların gözünü boyayıcı bir ortama maruz kalmaktan kurtulabileceğini ortaya koyar. Akılcı değerlendirmeler insanların toplum tarafından haksızlığa uğradığını kanıtlıyorsa endişe duyulacak bir şey yoktur. Felsefe, ana akım değerler sisteminin kendine uymayan insanları katı bir şekilde aşağıladığı, bazılarını da gereksiz yere göklere çıkardığı düşüncesini gözler önüne serer (s.137).

İkinci çözüm sanattır. Botton'a göre toplum mahvedilmiş yaşamların büyük çoğunluğuna karşı çok acımasız bir yaklaşım sergiler. Romanlarda yer alan karakterlerin gazete sütunlarında yer alsa çok acımasız bir şekilde yargılanacağını söyleyen yazar bunun nedenini gerçek yaşamda her şeyi çok ciddiye almak olarak gösterir. Halbuki edebi roman kahramanlarını kimse ciddiye almaz. Ancak roman karakterleri gerçek olsaydı ve gazeteciler tarafından haber yapılırdı her olayı seksle açıklayan ve kişileri yerin dibine sokan değerlendirmeleri yüzünden evden dışarı çıkamazlardı (s.175). Yazar'a göre sanat türlerinin arasında başarısızlık öykülerini alaya ve yargıya başvurmadan sunan tek tür, trajedidir. Trajedide mutlu başlayan ancak yaptığı bir hatadan dolayı yıkımla karşılaşan insanların hikayeleri anlatılır. İzleyici olayın her an kendisinin de başına gelebileceği düşüncesiyle kötü yaşam süren insanların yaşamlarına üzülür. İyi yaşam kurmayı başaramamış kişiler konusunda mütevazı bir yaklaşım sergiler (s.176). Mizah ise, en güçlü eleştiri yollarından biri olup, erdemden ve iyi duygulardan uzak kalındığında şikayet etmenin bir yoludur. İnsanları eğlendirirken ders verir. Karikatürlerin güç dengeleri ve ahlak konusunda konferans verme gibi bir kaygısı olmadığı gibi, otoriteye yönelttiği eleştiriler her kesimden insana ulaşır. Ayrıca mizahçılar normal yaşamda söylenmesi tabu olan şeyleri yüksek sesle dillendirir. Mizah, yüksek statüde olan ya da otorite sahibi insanların kötülüklerini, ahlaksızlıklarını, sıkıntılı tavırlarını, dürüst olmayan davranışlarını ortaya dökmesi açısından da önemlidir(s.193-196).

Üçüncü çözüm politikadır. Botton'a göre kişinin aklında oluşan statü doğal bir sürecin ürünü gibi gözükse de aslında değildir. Bu politik bir bakış açıdır ve insanların ürettiği bir idealdir. On sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren ele alınan ve eleştirilen zenginliği erdemlilikle, fakirliği de tembellik ve zayıflıkla bir tutan tavır ile ilgilidir. Botton, bu düşünceye Thorstein Veblen'ı referans gösterir. Aylak Sınıfın Teorisi isimli kitapta paranın on dokuzuncu yüzyılda, insanların birbirlerini değerlendirirken başvurdukları temel bir ölçüt haline geldiğini ortaya koyar. Belli bir maddi gücün altında kalan kişilerin toplumun diğer üyelerinden sınırlı bir saygı görmeye mahkum kalacaklarını söyleyen Veblen'in sözleri Botton'a göre haklı çıkmıştır. Mal ve mülk sahibi olmanın insana yalnızca haz verdiği doğru değildir, aynı zamanda şerefli bir insan konumuna taşınması bakımından da önemlidir (s.216-217). Yine aynı dönemlerde Adam Smith tarafından yazılan Ulusların Zenginliği isimli kitapta insanların fiziksel yaşamı için son derece gereksiz şeylerle kuşatıldığını ancak pratik hayatta

gereksiz gibi görünen pek çok şeyin toplumun gözünde “gereksinimler” kategorisinde yer aldığını anlatıyordu. İnsanlar, gereksinimler olmadan toplum içinde saygı görmüyor ve onlara sahip olmadan psikolojik açıdan rahata eremiyordu (s.217-218). Bu düşünce, para kazanma konusunda da aynıydı. Para kazanma konusunda başarısız olan bir kişi kusurlu bir insan olarak görülerek, toplumun dışına itiliyordu çünkü para kazanmak kişinin erdemli bir karaktere sahip olduğunun göstergesiydi. Meritokratik düşüncelere meydan okuyan eleştirmenlerden biri olan Michel de Montaigne statünün büyük ölçüde şansa bağlı olduğunu, bu nedenle insanın kendisiyle övünmesi kadar kendinden utanmasının da ne kadar yersiz olduğunu anlatır (s.223-224).

Bütün bunların ideolojik önermelerle ilgili olduğunu savunan Botton, ideolojinin her yere yayıldığını ve sindiği yerde mantıksız ve adaletsiz bir biçimde taraf tuttuğunu açıklar. Yüzyıllar boyunca eğitim, medya ve aile yoluyla insanlara sindirilmiş bu ideolojilere karşı durmanın zor olduğunu belirtse de tamamen imkansız değildir. Politik bir aklın süzgecinden geçirildiğinde toplumdaki değişebilir bazı güç dengelerinin sonucu olarak yorumlanabileceğini düşünen Botton, bunun suçluluk ve utanç hissini ortadan kaldırdığını ve statünün daha eşit bir biçimde paylaştırılması talebinin ortaya çıkacağını söyler (s.240-241).

Dördüncü çözüm Hristiyanlıktır. Botton’a göre insanları rahatlatan olaylardan biri ölümdür. Endişelerin temelinde bireylerin çok önemli insanlar olduğu, çok önemli işler yaptığı gibi abartılı duygular vardır. İdeallerin kişiye eziyet etmesi, yapılan işlerin sorumluluğu altında ezilmek modern toplumun en büyük sıkıntılarından biridir. Hristiyan öğretilerinde de her şeyin son bulacağı, sevilen herkesin öleceği, başarıların, isimlerin, unvanların, statünün yok olacağı anlatılır. Botton’a göre bu durum oldukça ferahlatıcıdır çünkü bütün koşuşturmalar, endişeler gereksizdir (s.256). Önemsizlik hissini yenebilmek için insanların kendisini daha önemli bir konuma getirmesi yerine herkesin eşit derecede önemsiz olduğunu kavramak gerekmektedir (s.276-277). Hristiyanlığın karşı çıktığı şeylerden biri de modern toplumun dayattığı sıradan bir insanın utanç verici bir şey olmasıdır, Hristiyan düşüncesine göre her şeyi Tanrı yaratmıştır ve hiç bir şey Tanrı’nın sevgi çemberinin dışında değildir (s.285). İnsanları olduğu gibi kabul etmek ve onlarla empati kurmak da Hristiyanlık düşüncelerindedir (s.286). İsa peygamberin kariyer seçimine de dikkat çeken Botton, o dönemde düşük statü olarak tanımlanan marangoz olarak çalıştığını belirtir. Hristiyanlık statüyü dünyevi ve ilahi

olarak ikiye ayırmaktadır. Bir kişi dünya yaşamında başarılı, statü sahibi olabilirken, ilahi olarak Tanrı'nın gözünde farklı bir yerde olabilir (s.291).

Beşinci ve son çözüm Bohemliktir. Yaşamını günöbirlik geçiren, yarın kaygısı olmayan genel olarak sanat dışında bir işle uğraşmayan kişilere bohem denilmektedir. Meritokrasiye karşı duran bu grup, saygın sınıfın da zaman zaman egosuna meydan okuyarak ezber bozmaktadır. Ancak yaşamlarını o derece gündelik işlerden uzak yaşarlar ki, ilgisizlikleri yüzünden geçimlerini sağlama konusunda sorun yaşamaya başlarlar. Tarihteki bohem karakterlerin duruşlarının, statü sisteminden sıkıntı duyanlar üzerinde rahatlatıcı etkisi olmuştur. İlk çıktığı zaman dikbaşı ve saçma görünen bohem hareketi, ortaya koyduğu felsefe sayesinde ciddi ve övgüye değer bir hareket olarak yerini aldı. Bohem hareketi sayesinde toplumda yüksek statüye sahip insanların da rollerinin yanına şair, seyyah ve yazar rolleri eklendi. Bu insanlar topluma tuhaf görünseler de kendilerine özgü bir statü taşıdıkları günümüzde gerçektir (s.305-308).

Alain de Botton'un ilk bölümde ele aldığı başlıkların çözüm yolları ikinci bölümde birebir simetri ile verildiği söylenebilir. Sevgisizlik felsefeyle, beklenti sanatla, meritokrasi politikayla, snopluk din ile ve güvensizlik bohemlikle yenilebilir.

Kitabın olumsuz yönleri, örnek verme işlemini herkesin bildiği 19. yüzyıl Batı aydınları üzerinden popülist bir söylemle yapması, olayın ciddiyetini belirtmek için ilkokul kitaplarında yer alan grafiklere benzer tasarımlar kullanmasıdır. Ayrıca kitap, kişisel gelişim ve felsefi araştırma arasında bir noktada durarak, belirgin bir kategori içine dahil edilememektedir.

Olumlu yönleri ise yazım dilinin akıcı ve oldukça kolay okunması nedeniyle ortalama okuyucuya ulaşabilmesi, kapitalist yaşam biçiminin her yerde hüküm sürdüğü bu dönemde maddiyatla kuşatılmış ve farklı bir bakış açısı ortaya koyamayan insanları maneviyata yönlendirerek iyi hissettirme amacı gütmesidir.

Kaynakça

Botton, Alain de (2010) Statü Endişesi, İstanbul:Sel Yayıncılık.

Aydın İnsan ve Toplum Dergisi Yayın İlkeleri

Kapsam ve Hedef Kitle

Aydın İnsan ve Aydın Toplum Dergisi'nde, sosyal bilimlerin özellikle Psikoloji ve Sosyoloji odaklı tüm alanlarında ve alt alanlarında, araştırmaya dayanan, sahasına katkı sağlayacak nitelikte bilimsel makaleler veya daha önce yayımlanmış olan çalışmaları değerlendiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan derleme makaleler yayınlamaktadır. Ayrıca, alanda yayımlanan bilimsel kitaplara ait makale formatındaki değerlendirme yazıları ile kitap eleştirileri ve alana katkısı olan makalelerin İngilizce veya Türkçe çevirileri de kapsam dahilindedir.

Dergide yayınlanacak eserlerin daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olması gerekir. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ancak basılmamış bildirilerden üretilen makaleler, bu durum dipnotta açıkça belirtilmek koşuluyla kabul edilmektedir. Yayımlanan çalışmanın yayın hakkı dergiye aittir. Yazıları yayımlanan yazarlara telif ücreti ödenmez. Dergide yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarını bağlar ve yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayın Dili ve Yayın Sıklığı

Dergide Türkçe makalelerin yanı sıra İngilizce makaleler de yayımlanabilir. İnsan ve Toplum Araştırmaları Dergisi yılda 2 kez yayınlanan hakemli akademik ulusal bir dergidir.

Değerlendirme Süreci

Yazım ilkelerine uygun olmayan çalışmalar hakem değerlendirmesine gerek duymadan geri çevrilir. Bir yazının dergide yayımlanabilmesi için iki hakem tarafından olumlu görüş bildirilmiş olması gerekir. Hakemlerden birinin olumlu diğerinin olumsuz görüş bildirmesi durumunda editör tarafından üçüncü bir hakemin değerlendirmesine başvurulur.

Yazım Kuralları

Ana Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve koyu harflerle yazılmalıdır. Makalenin başlığı sözcüklerin ilk harfi büyük olacak biçimde yazılmalı ve en fazla 10-12 sözcük arasında olmalıdır.

Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ve soyad(lar)ı koyu, adresler ise normal ve eğik karakterde harflerle yazılmalı; yazar(lar)ın varsa görev yaptığı kurum(lar), haberleşme ve e-posta adres(ler)i ilk sayfada dipnot ile belirtilmelidir.

Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 100, en fazla 150 sözcükten oluşan Türkçe "özet" ve İngilizce "abstract" bulunmalıdır. Özet içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemeli; dipnot kullanılmamalıdır. Türkçe ve İngilizce özetleri altında bir satır boşluk

birakılarak, en az 3, en çok 5 sözcükten oluşan anahtar sözcükler (*keywords*) verilmelidir. Türkçe makalenin İngilizce başlığı olmalı ve *abstract*'ın üstünde gösterilmelidir.

Ana Metin: 17x24 cm boyutunda, MS Word programı, *Times New Roman* yazı karakteri ile 12 punto ve 1,5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında üst 3 cm., alt 3 cm., sol 3 cm., sağ 3 cm. boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Yazılar özet, abstract, şekil ve tablo yazıları da dahil 6.000 (altıbin) sözcüğü geçmemelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle ya da tek tırnak içinde yazılmalıdır. Metinde tırnak işareti + eğik harfler gibi çifte vurgulamalara asla yer verilmemelidir.

Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Makaledeki tüm ara (normal) ve alt başlıklar (yatık) 12 punto ile sözcüklerin yalnız ilk harfleri büyük, koyu karakterde yazılmalı; alt başlıkların sonunda iki nokta üst üste konulmamalı ve bir satır sonra devam edilmelidir.

Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalı, siyah- beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Tablo ve şekiller ayrı ayrı sıra sayısı verilerek numaralandırılmalıdır. Tablo çiziminde dikey çizgiler kullanılmamalıdır. Yatay çizgiler ise yalnızca tablo içindeki alt başlıkları birbirinden ayırmak için kullanılmalıdır. Tablo numarası üste, tam sola dayalı olarak dik (normal); tablo adı ise, her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere eğik (*italik*) yazılmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır.

Tablo 1: *Farklı yaklaşımların karşılaştırmalı analizi*

Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır. Şekil numarası eğik yazılmalı, nokta ile bitmeli, hemen ardından sadece ilk harf büyük olmak üzere şekil adı dik yazılmalıdır.

Görseller: *Derginin alanı kapsamında gerekirse ilave edilir*

Dipnot: Dipnot kaynak göstermek için kullanılmamalı, dipnot kullanımına yalnızca açıklayıcı ek bilgileri için başvurulmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir. Dipnotlarda kaynak göstermek için, metin içi kaynak gösterme yöntemleri kullanılmalıdır.

Alıntı ve Göndermeler/Atıflar: Yazar doğrudan ya da dolaylı olarak yaptığı tüm alıntılara aşağıdaki örneklere göre göndermede bulunmalıdır. Burada belirtilmeyen durumlarda APA6 formatı kullanılmalıdır. Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmeli ve italik (eğik) yazı karakteri ile yazılmalıdır.

Metin içi alıntılarda göndermeler

Göndermeler için asla dipnot kullanılmamalıdır. Tüm göndermeler parantez içinde ve aşağıdaki biçimde yazılmalıdır.

Tek yazarlı çalışmaya yönelik genel göndermelerde;
(Carter, 2004).

Tek yazarlı çalışmanın alıntı yapılan belirli bir yerine göndermelerde;
(Bendix, 1997: 17).

İki yazarlı çalışmalara göndermelerde;
(Hacıbekiroğlu ve Sürmeli, 1994: 101).

İkiden fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve ‘vd.’ yazılmalıdır;
(Akalın vd., 1994: 11).

Kaynakça kısmında ise, birden fazla yazarlı yayınlara diğer yazarları da belirtilmelidir.

Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa, kaynağın sadece yayın tarihi yazılmalıdır:

Gazimihal (1991:6), bu konuda “.....”nu belirtir.

Yayın tarihi olmayan yapıtlarda ve yazmalarda yalnızca yazarların adı;
(Hobsbawm)

yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. yapıtlarda ise kaynağın ismi, varsa cilt ve sayfa numarası yazılmalıdır.

(Meydan Larousse 6, 1994: 18)

İkinci kaynaktan yapılan alıntılar da aşağıdaki gibi yazılmalı ve kaynaklarda belirtilmelidir:

Lepecki’nin de ifade ettiği gibi “.....” (Akt. Korkmaz 2004: 176).

Kaynakça: Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak aşağıdaki örneklere göre yazılmalıdır. Kaynaklar, bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlandıŐ tarihine göre sıralanmalı; bir yazara ait aynı yılda basılmıŐ yayınlara ise (2004a, 2004b) Şeklinde gösterilmelidir:

Kitapların gösterilmesi

Öztürkmen, A. (1994). *Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik*, İstanbul: İletifim Yayınları.

Carter, A. (2004). *Dans Tarihini Yeniden Düşünmek*, ev: Cansu Şipal, İstanbul: BGST Yayınları.

Makalelerin gösterilmesi

Sarisözen, M. (1970). Bağlama Metodu, *Folklor/Halkbilim* (1): 12-16.

Bakka, E. ve Felföldi, L. (2002). Whose Dances, Whose Authenticity? *Dance Research* (32): 3-18.

Kitap içi bölümlerin gösterilmesi

Lepecki, A. (2004). Concept and Presence: The Contemporary European Dance Scene. *Rethinking Dance History: A Reader*, ed. Alexandra Carter, London: Routledge, s: 176-190.

Şahin, M. (2013). Klinik Psikolog Olmak. *Klinik Psikoloji*, ed. Linden, W. ve Hewitt, P. L. Ankara: Nobel, s: 1-16.

Tezlerin gösterilmesi

Dehmen, B. (2005). Ulusal ve Küreselin Kesişme Noktasında Halk Danslarına Bir Yaklaşım: Dansın Sultanları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

İnternet kaynaklarının gösterilmesi

İnternet elde edilen verilerin kaynakları mutlaka gösterilmeli ve Kaynakça'da erişim adresi ve erişim tarihi belirtilerek verilmelidir. Erişim adresi olarak kaynağın yer aldığı web sayfasının (ana sayfa) adresi değil, kaynağın görüntülediği adres verilmelidir.

<http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (12.10.2014).

Aksu, G. (2011). Özgür Bir Beden, Özgür Bir Sanat Dalı, *Yazında ve Çeviride Beden*, Akşit Göktürk'ü Anma Toplantısı (15-17 Mart 2006) İstanbul Üniversitesi. <http://mimesis-dergi.org/2011/04/ozgur-bir-alan-ozgur-bir-sanat-dali/>. (12.10.2011).

Görüşmelerin gösterilmesi

Ural, U. (2014). Artvin halk dansları çalıştırıcısı Uğur Ural ile ÜFTAD ofisinde yapılan görüşme, İstanbul: 19 Temmuz.

İletişim Bilgileri:

AYDIN İNSAN ve TOPLUM DERGİSİ

İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38

Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul

Tel: (212) 4441428 - 20402

Web Sayfası: <http://aitdergi.aydin.edu.tr>

E-posta: aitdergi@aydin.edu.tr

Author's Guide

Author's may send their articles which are prepared in accordance with the below stated publishing and editorial principles, together with the "article presentation form" via e-mail to the provided addresses.

Providing the permissions of the authors (the main author or the rightful publishing house) is obligatory for the translated texts and articles as well.

The articles which are sent to their authors for further improvement and/or proofreading following the preliminary reviews and referee evaluations, must be edited accordingly and delivered back to the journal in one month at the latest.

On the other hand, the articles which are found to be conflicting with this guideline, will be returned to their authors for further proofreading and will not be issued.

Publishing Principles

Aydin İnsan ve Toplum is a national, peer-reviewed journal printed twice a year by Istanbul Aydin University, Faculty of Arts and Sciences.

Aydin İnsan ve Toplum Journal publishes in all fields and sub-fields of social sciences especially Psychology and Sociology focused scientific articles which rely upon research and contribute to its field or collection articles which evaluate previously published works and offer new and noteworthy views in the related subject. In addition, evaluation articles from scientific books that are published in the related fields and book reviews together with the Turkish or English translations of related articles are also within the scope of the journal's publication.

The journal only accepts articles which are not published or accepted to be published previously. Articles which are created from the reports that are not published but presented in a scientific gathering can be accepted provided that the case is clearly stated in the footnote. No royalty fee is paid to the authors of the articles that are published in the journal. The scientific, ethic and legal responsibilities of the views and translations conveyed in the manuscripts which are published in the journal belong to their respective authors.

Evaluation Process

In result of the preliminary evaluation, the articles that are found to be conflicting with the editorial principles are rejected without further evaluation. Two positive referee reviews are required in order for an article to be published in the journal. In case an article receives a positive and a negative review from the two referees, the editor of the journal consults the evaluation of a third referee.

Publishing Language

In addition to Turkish, journal publishes articles in English language as well.

Editorial Principles

I. Main Title

Written in **bold** letters, the main title must be congruent with the text content expressing the treated subject in the best way. The main title must not exceed 10-12 words of which initials must be capitalized.

II. Author's Name(s) and Address(es)

The name(s) and surname(s) of the authors must be typed in **bold** whereas the addresses must be typed in italic letters. If there are any, the title(s) and the workplace(s) of the authors as well as their contact information must be indicated on the first page with a footnote.

III. Abstract

The article must include an abstract in both English and Turkish (özet) languages, which briefly and clearly summarizes the subject of the text and consists of at least 100 and at most 150 words. The abstract must not refer to the cited sources, figures and graphic numbers used in the text or contain footnotes. Authors must provide keywords consisting of at least 3 and at most 5 words leaving an empty line under the English and Turkish abstracts. The Turkish abstract must also have its title in Turkish.

IV. Main Text

The text must be written with Times New Roman font-type, 12-point font size leaving 1,5 space between lines and 3 cm margins on top, bottom and both sides of an 17x24 sized MS Word page. The pages must be numbered. The text must not exceed 6000 (six thousand) words including its Turkish and English abstracts, figures and table contents. The parts of the text which are to be emphasized must be written either in italics (not in **bold**) or shown in single quotation marks (‘’). The text must never contain double emphases using quotation marks and italics at the same time.

V. Sub-titles

The section and sub-titles may be preferred for delivering the information in an orderly way. All the section (regular) and sub (italics) titles must be written in 12- point size, **bold** characters, capitalizing only the initial letters of each word in the title. Sub-titles must not be followed by a colon (:) and the text must begin after an empty line.

VI. Tables and Figures

Tables must be prepared according to black and white printing with a title and number. Tables and figures must be numbered separately. Tables must not be drawn with vertical lines; horizontal lines, on the other hand, must only be used for categorizing the sub-titles within the table. The number of the table must be indicated above the table, on left side, in regular fonts; the title of the table must be written in italics capitalizing the initials of each word. Tables must be located in their proper places within the text.

» Example: Tablo 1: Farklı yaklaşımların karşılaştırmalı analizi

The numbers and the titles of the figures must be centered just below the figure. The number of the figure must be in italics followed by a full stop (.). Right after comes the title of the figure in regular fonts with only the initial letter capitalized.

VII. Visuals

The images, photographs or special drawings included within the text must be scanned in 300 ppi (300 pixels per inch) with a 10 cm short edge in JPEG format. In addition to the article and the “article presentation form”, all the visual materials used in the text must be e-mailed to the provided addresses in JPEG format. The online sourced images must also comply with 10 cm/300 ppi rule. Visuals must be titled according to the criteria specified for tables and figures (item VI) above. Technically problematic or low-quality images may be requested from the contributor again or may be completely removed from the article by the editorial board. Author(s) are responsible for the quality of the visual materials to be used in their articles.

The images and photographs must be prepared according to black and white printing. The titles and the numbers of the visuals must be centered and typed in italics. The type of the visual and its number must be typed in italics followed by a full stop (.) and the name of the image typed in regular fonts with capital initials:

» Example: Resim 10. Wassily Kandinsky, ‘Kompozisyon’ (Anna-Carola Krausse, 2005: 91).

The pages containing figures, charts and images must not exceed 10, with only occupying one third of the text. If possible, authors may place the figures, charts and images where they are supposed to be providing that it will be prepared as ready to be published, if not they can write the numbers of the figures, charts and images leaving empty space in the text in the same size.

VIII. Footnotes

Footnotes must only be used for additional explanatory information with automatic numbering. Footnotes must not be used for citation or giving references.

IX. Citation and References

Authors must give references for all their direct or indirect quotes according to the examples given below. In case not specified here, authors must consult APA 6th edition referencing and citation style. Direct quotes must be given in italics using quotation marks (“”). Footnotes must never be used for giving references. All references must be written in parentheses and as indicated below.

- » Works by a single author: (Carter, 2004).
- » Specific passages in works by a single author: (Bendix, 1997: 17).
- » Works by two authors: (Hacıbekiroğlu and Sürmeli, 1994: 101).
- » Works by more than two authors: (Akalm et. al, 1994: 11). The other contributing authors must only be indicated in the bibliography section.
- » If the name of the author is mentioned within the text, only the publishing date of the source are provided: Gazimihal (1991: 6) states that “.....”.
- » Works with no publication dates, can be cited with the name of the author: (Hobsbawn)
- » Works with no author name, such as encyclopedias, can be cited with the name of the source and if available the volume and page numbers: (Meydan Larousse 6, 1994: 18)
- » The quotes that are taken from a secondary source are indicated as follows and must also be given in bibliography: As Lepecki also expresses “.....” (Korkmaz, 2004: 176).

X. Bibliography

The bibliography must be given at the end of the text in an alphabetical order as shown in the following examples. The sources must be sorted according to their publication dates in case an author has more than one publication. On the other hand, the publications that belong to the same year must be shown as (2004a, 2004b...).

Books

- » Öztürkmen, A. (1994). Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları.
- » Carter, A. (2004). Dans Tarihini Yeniden Düşünmek, çev: Cansu Şipal, İstanbul: BGST Yayınları.

Articles

- » Sarısözen, M. (1970). Bağlama Metodu, Folklor/Halkbilim (1): 12-16.
- » Bakka, E. ve Felföldi, L. (2002). Whose Dances, Whose Authenticity? Dance Research (32): 3-18.

Sections of a Book

- » Lepecki, A. (2004). Concept and Presence: The Contemporary European Dance Scene. Rethinking Dance History: A Reader, ed. Alexandra Carter, London: Routledge, s: 176-190.
- » Şahin, M. (2013). Klinik Psikolog Olmak. Klinik Psikoloji, ed. Linden, W. ve Hewitt, P. L. Ankara: Nobel, s: 1-16.

Thesis

- » Dehmen, B. (2005). Ulusal ve Küreselin Kesişme Noktasında Halk Danslarına Bir Yaklaşım: Dansın Sultanları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Online Sources

Online sources must be cited for the data obtained from internet as well. The full web address of the accessed web-page (not the home page) and the accessed date must be indicated in the bibliography for the online sources:

- » <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (12.10.2014).
- » Aksu, G. (2011). Özgür Bir Beden, Özgür Bir Sanat Dalı, Yazında ve Çeviride Beden, Akşit Göktürk'ü Anma Toplantısı (15-17 Mart 2006) İstanbul Üniversitesi. <http://mimesis-dergi.org/2011/04/ozgur-bir-alan-ozgur-bir-sanat-dali/>. (12.10.2011).

Interviews

- » Ural, U. (2014). Artvin halk dansları çalıştırıcısı Uğur Ural ile ÜFTAD ofisinde yapılan görüşme, İstanbul: 19 Temmuz.
- Contact Information:

Contact Information:

AYDIN İNSAN ve TOPLUM DERGİSİ

Editorial Board

Istanbul Aydın University, Faculty of Arts and Sciences

Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, Nu: 38

Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul

Tel: (212) 444 1 428

Web: <http://aitdergi.aydin.edu.tr>

E-mail: aitdergi@aydin.edu.tr

